

TAMPEREEN YLIOPISTO

Raimo Kangasniemi

EBENEZER HOWARDIN PUUTARHAKAUPUNKI JA SEN EDELTÄJÄT

Yleisen historian pro gradu –tutkielma
Tampere 2008

TAMPEREEN YLIOPISTO
Historiatieteen ja filosofian laitos
Raimo Kangasniemi
pro gradu –tutkielma, 79 sivua + 5 liitesivua
Yleinen historia
Toukokuu 2008

Tutkielman aiheena on brittiläisen kaupunkisuunnittelun pioneerin Sir Ebenezer Howardin(1850-1928) teoksessaan Garden Cities of To-morrow esittämä suunnitelma puutarhakaupungista, jonka tarkoituksena oli ratkaista Howardin ajan brittiläisen yhteiskunnan ongelmia sekä kaupunkien asuinolosuhteiden että yhteiskuntaryhmien välisten kiistojen suhteen. Howardin tarkoituksena oli, että puutarhakaupungista muodostuisi uuden yhteiskunnan esimerkki, jossa ihmiset eläisivät sovussa ja yhteistyössä. Howardin puutarhakaupungin oli tarkoitus vuorostaan olla vasta osa laajempaa monien puutarhakaupunkien muodostamaa kokonaisuutta, sosiaalista kaupunkia, joka olisi toteuttanut Howardin vision uudesta ja paremmasta yhteiskunnasta olemalla siihen johtavan yhteiskunnallisen muutoksen väline.

Tutkimustehtävänä on Howardiin vaikuttaneiden henkilöiden ja aatteiden tarkastelu vertaamalla niitä hänen omaan työhönsä, niin kuin se esiintyy hänen teoksessaan, että tutkimuskirjallisuudessa tehtävissä väitteissä hänen työnsä suhteen. Tarkasteltavana on sekä Howardin itsensä esikuvikseen nimeämiä henkilöitä, että tutkimuskirjallisuudessa Howardiin suoraan liitettyjä, tai hänen yhteydessään mainittuja, vastaavankaltaisia suunnitelmia laatineita henkilöitä, ja heihin liitettyjä arkkitehtonisia kohteita. Tarkoituksena olisi selvittää missä määrin käsitykset Howardin työn esikuvista pitävät paikkansa.

Tutkielman tuloksena on, että kahden yleisimmin Howardin työn yhteydessä merkittävänä vaikuttajana mainitun henkilön, Edward Bellamyn ja Pjotr Kropotkinin, merkitystä on liioiteltu Howardin työn suhteen, kun taas joidenkin toisten henkilöiden, kuten ranskalaisen utopistisocialisti Charles Fourierin ja hänen seuraajiensa, mahdollinen merkitys Howardiin liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa on jäänyt liian pienelle huomiolle.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	5
1.1 Tutkielman taustaa.....	5
1.2 Tutkimuksen kohde.....	6
1.3 Tutkimustehtävä.....	7
2. Ebenezer Howardin elämä vuoteen 1898 asti.....	8
2.1 Nuoruusvuodet kotimaassa.....	8
2.2 Vuodet Yhdysvalloissa.....	9
3 Puutarhakaupungin ja esikaupungin suhde toisiinsa.....	11
3.1 Puutarhakaupungit ja esikaupungit.....	14
3.2 Esikaupunkien historiasta.....	15
3.3 Kaupunkikulttuuri ja esikaupungit 1800-luvun lopulla.....	17
3.4 Esikaupungit ja julkinen liikenne ratkaisuna 1800-luvun kaupungistumisen aiheuttamiin ongelmiin.....	19
3.5 Howard ja Chicagon Riversiden esikaupunki.....	21
3.6 New York Cityn Garden Cityn kaupunginosa.....	23
4 Ebenezer Howardin puutarhakaupunki ja sosiaalinen kaupunki.....	24
4.1 Puutarhakaupungit paremman yhteiskunnan saavuttamisen välineenä.....	26
4.2 Puutarhakaupunki, kaupungin ja maaseudun avioliiton tulos?.....	27
4.3 Puutarhakaupungin kuvaus.....	29
4.4 Puutarhakaupungista sosiaaliseen kaupunkiin.....	33
5 Ainutlaatuinen ehdotusten yhdistelmä: Howardin esikuvat hänen itsensä mukaan.....	36
5.1 Ainutlaatuinen ehdotusten yhdistelmä: Howardin esikuvat hänen itsensä mukaan.....	36
5.2 Edward Gibbon Wakefield.....	39
5.3 Alfred Marshall.....	40
5.4 Thomas Spence.....	43
5.5 Herbert Spencer.....	44
6 Edward Bellamy.....	44

7 Kropotkinin ja anarkismin vaikutuksesta Howardin työhön.....	48
7.1 Howard ja anarkismin mahdollinen vaikutus hänen työhönsä.....	48
7.2 Kropotkin, Spence ja Fourier.....	49
8 Claude-Nicolas Ledoux'n Chaux'n kaupunkisuunnitelma.....	51
9 Puutarhakaupunki ja James Silk Buchinghamin	
”Viktorian” perintö.....	54
9.1 James Silk Buckingham Howardin edeltäjänä.....	54
9.2 Buckingham, Howard ja Richardson.....	55
9.3 Tavoitteena ihmisen kokoinen kaupunki.....	56
9.4 Howard Buckinghamin kriitikkona.....	58
10. Benjamin W. Richardsonin Hygeia, A City of Health(1876).....	61
10.1 Richardsonin vaikutus Howardiin.....	61
10.2. Auktoriteettien merkitys Richardsonilla ja Howardilla.....	63
10.3. Richardsonin ihannekaupungin Hygeian kuvaus ja vertailu Howardin suunnitelmaan.....	66
10.4. Yhtäläisyydet ja erot Howardin ja Richardsonin. suunnitelmissa.....	70
11. Howard ja Charles Boothin työleirit.....	72
11.1 Charles Boothin suunnitelman kuvaus.....	72
11.2 Howardin ja Boothin yhtäläisyydet ja erot.....	74
12 Yhteenveto.....	77
Liite 1.....	79
Lähteet.....	80

1 Johdanto

1.1 Tutkielman taustaa

Tämä tutkielma perustuu alkuperäiseen suunnitelmaani seminaaritutkielmaani varten. Tutustuin ja kiinnostuin Ebenezer Howardin työstä luettuani Peter Hallin teoksen *Cities of Tomorrow*, etenkin hänen suunnitelmansa taustasta ja suunnitelmaan vaikuttaneista henkilöistä ja aatteista. Seminaarityöni puitteissa minulla oli tarkoituksena tutkia vähemmälle huomiolle jääneitä henkilöitä, jotka olivat vaikuttaneet hänet työhönsä, mutta koska aihe osoittautui liian laajaksi seminaaritutkielmaa varten, supistin seminaaritutkielmani koskemaan Ebenezer Howardin teoksen *Garden Cities of To-morrow* ja Benjamin Richardsonin teoksen *Hygeia, A City of Health*(1876) vertailua ja Richardsonin Howardiin omaamaan vaikutuksen tarkastelua. Osittain uudelleenkirjoitettuna osa tästä seminaaritutkielmastani sisältyy nykyiseen tutkielmaan. Aikomuksenani oli olla käsittelemättä seminaaritutkielmani aihetta myös tässä tutkielmassa, mutta sen mukaan ottaminen muodostui välttämättömäksi Richardsonin Howardiin omaaman merkityksen vuoksi.

Aiheen rajaus on tämän tutkielman suhteen aiheuttanut ongelmia, mikä näkyy itse työssä. Aineisto on valikoitunut paljolti sen pohjalta, mitä tutkimuskirjallisuuden mainitsemista teoksista on ollut saatavilla, ja koen monien tässä käsiteltävien henkilöiden jäävän liian vähälle huomiolle, ja sen huomion mitä he saavat, usein jäävän pinnalliseksi. Erityisen ongelmalliseksi koen myöhäisessä vaiheessa tutkielman suhteen esiin nousseen Charles Fourierin Howardin työhön omaavan vaikutuksen tarkastelun jäämistä hyvin vähäiseksi.

Ebenezer Howardin teoksesta on tässä tutkielmassa käytetty vuoden 1960 painosta, joka perustuu Frederick Osbornin toimittamaan vuoden 1945 versioon, johon on sisällytetty vuoden 1902 versiosta pois jätetyt teoksen ensipainoksen 1898 kohdat.

1.2 Tutkimuksen kohde

Lontoolainen pikakirjoittaja, Sir Ebenezer Howard(1850-1928) jätti jälkipolville yhden ainoan teoksen, kaupunkisuunnittelua käsittelevän lyhyen kirjan, joka tunnetaan yleensä sen vuoden 1902 toisen painoksen nimellä *Garden Cities of To-morrow*, suomeksi ”Huomispäivän puutarhakaupungit”. Tässä teoksessaan Howard hahmotteli uuden urbaanin asuinympäristön, jonka tarkoituksena oli paitsi luoda parempi elinympäristö asukkailleen, ja ratkaista 1800-luvun lopun kaupungeja, etenkin suurkaupungeja, vaivaavat ongelmat, niin olla myös laajemman yhteiskunnallisen uudistuksen airut. Howardin, joka pyrki luovimaan eri ideologioiden välillä (itse useimmiten anarkismiin tutkimuskirjallisuudessa liitettyinä) mielestä hänen suunnitelmansa tarjosi tien pois vallitsevan yhteiskunnan vastakkainasettelusta rauhanomaisesti, niin että lopputuloksena olisi yhteiskunta, jonka kaikki voisivat hyväksyä.

Howardilla puutarhakaupunki, ja laajempi, puutarhakaupunkien muodostama sosiaalinen kaupunki, eivät siten olleet päämääriä, vaan välineitä, joilla yhteiskunnallinen muutos ja parempi yhteiskunta saataisiin aikaan. Kaupunkisuunnittelu oli täten vain osanen yhteiskuntasuunnittelua. Howardin suunnitelman tämä puoli jäi toteutumatta, mutta kaupunkisuunnittelun osalta hänen vaikutuksensa oli merkittävä. Varsinaisten puutarhakaupunkien määrä jäi kahteen, vuonna 1903 aloitettuun Letchworthiin ja vuonna 1919 aloitettuun Welwyn Garden Cityyn, mutta Howardin työ oli pohjana monille hänen visiostaan osia toteuttaneille kaupunkisuunnitelmille. Hänen kotimaassaan Howardin perintö näkyi maailmansotien väliseltä ajalta lähtien perustetuissa satelliittikaupungeissa, kuten Manchesterin Wythenshavessa, jota on kutsuttu kolmanneksi puutarhakaupungiksi, ja toisen maailmansodan jälkeen perustetuissa uusissa kaupungeissa. Molempien tarkoitus oli helpottaa suurkaupunkien asuntopulaa, mutta jälkimmäiset, uudet kaupungit, vastasivat paremmin Howardin alkuperäistä visiota itsenäisesti kaupungeista

Mikä kaikista näistä toteutetuista hankkeista jäi puuttumaan, myös kahdesta varsinaisesta puutarhakaupungista, oli Howardin kaupungeilleen haluama rahoitus- ja hallintomalli, sekä uusi, parempi yhteisö, jonka hän oletti puutarhakaupungin synnyttävän, ja minkä piti johtaa uuteen ja parempaan yhteiskuntaan, puhumattakaan puutarhakaupunkien verkoston

muodostamasta sosiaalisesta kaupungista. Howard näin ollen epäonnistui osassa hankettaan, mutta lopputuloksena hänen työstään oli kokoelma ideoita, joita soveltamalla on voitu luoda parempia asuntoja ja asuinyhteisöjä ihmisille ympäri maailman. Hänen esityksensä ”kolmesta magneetista” – kaupunki, maaseutu ja kaupunki-maaseutu (eli hänellä puutarhakaupunki, edellisten kahden parhaimpien puolien ilmentymä) – on sanottu olevan ”ratkaiseva lausunto tavoitteista englantilaisessa suunnittelufilosofiassa”.¹

1.3 Tutkimustehtävä

Tässä työssä pyritään ottamaan katse näiden tapahtumien sijasta Howardin teoksen ensipainosta *Peaceful Path to Real Reform*(1898) edeltäviin tapahtumiin ja Howardin työhön vaikuttaneisiin henkilöihin. Tätä käsittelevän aineiston suuren määrän ja rajauksen ongelmallisuuden vuoksi tämä tutkielma on valitettavasti kronologisen, kaiken kattavan esityksen sijaan saanut hajanaisemman muodon, jossa Howardin itsensä ja hänen työnsä esittelyn jälkeen nostetaan esiin häneen hänen itsensä ja tutkimuskirjallisuuden mukaan suoraan tai välillisesti vaikuttaneita ajattelihoita sekä heidän kirjallisten että arkkitehtonisten töidensä kautta, ja myös arkkitehtonisia, Howardiin työhön liitettyjä kohteita, ja tarkastellaan näiden vaikutusta Howardin tuotantoon. Valitut henkilöt ja kohteet on valikoitu Howardin oman teoksen ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta, edellyttäen että joko Howard itse tai tutkijat ovat maininneet kyseiset henkilöt tai kohteet Howardin työn yhteydessä.

Lopputulos voi tältä osin vaikuttaa jokseenkin sekavalta, mutta Howardin työn edeltäjien laajamittainen, järjestelmällönen kartoitus olisi vaatinut huomattavasti tätä laajemman työn. Tämän seurauksena tietenkin voidaan esittää epäilyksiä tutkielman loppupäätelmien suhteen, joiden myönnän perustuvan varsin suppeaan aineistoon. Kuitenkin toivon tämän tutkielman tuovan omalla vaatimattomalla tavallaan hieman lisävalaistusta Howardin työn taustoihin.

¹ Hall, Gracey, Drewett&Thomas, 42.

2. Ebenezer Howardin elämä vuoteen 1898 asti

2.1 Nuoruusvuodet kotimaassa

Ebenezer Howard syntyi vuonna 1850 Lontoon ydinkeskustassa, itsehallinnollisen City of Londonin alueella.² Hänen keskiluokkaiset vanhempansa omistivat tuolloin pienen kaupan alueella.³

Howardin syntyessä hänen kotimaansa oli voimakkaan muutoksen vallassa. Muutaman edellisen vuosikymmenen kuluessa voimakkaasti edennyt teollistuminen ja kaupunkien asukasluvun voimakas kasvu olivat muuttaneet vielä vuosisadan alussa yleisesti maatalouskeskeisenä pidetyn maan niin, että siitä oli tulossa ensimmäinen moderni, teollistunut yhteiskunta. Kanavien ja hevosvetoisten postivaunujen sijaan maata yhdisti nyt laajeneva ja tihenevä rautateiden verkosto.

Howardin syntymää seuranneena vuotena Lontoossa järjestettiin ensimmäinen maailmannäyttely, joka pidettiin Sir Joseph Paxtonin(1803-1865)⁴ tarkoitusta varten suunnittelemassa Kristallipalatsissa, josta tuli voimakas uuden teollisen yhteiskunnan symboli, jota Howard, joka tuli myöhemmin elämässään asumaan sen lähellä, tuli käyttämään teoksessaan luomaan myönteisen mielleyhtymän oman puutarhakaupunkinsa ja vuoden 1851 tapahtumien välille.⁵ Aivan kuten Lontoon maailmannäyttelyn katsottiin yhdessä saman vuoden väestönlaskennan tuloksen - jonka mukaan yli 50 prosenttia Englannin ja Walesin asukkaista asui kaupunkeissa⁶ - kanssa merkitsevän uuden aikakauden,

² Hall&Ward, 4.

³ Hall&Ward, 4; Fishman(1977), 28.

⁴ Howardille Kristallipalatsilla – jonka lähellä hän yhteen aikaan asui - saattoi olla myös syvempi henkilökohtainen merkitys. Hän oli korkeampaa koulutusta vaille jäänyt kirjuri, myöhemmin pikakirjoittaja, amatööri kaupunkisuunnittelun alalla. Mutta niin oli myös arkkitehtuurin alalla Sir Joseph Paxton(1803-1865), parlamentin jäsen vuodesta 1854. Paxton oli maanviljelijäperheen poika, joka ei ollut käynyt sen enempää kouluja kuin Howard itse. Paxton ei ollut koulutukseltaan arkkitehti, eikä edes insinööri. Hän oli itse asiassa ammatiltaan puutarhuri ja oli ajautunut arkkitehtuurin pariin suunnittemalla puutarhoihin liittyviä rakennuksia ja harjoitti puutarhurin ammattiaan vuoteen 1858 asti. Paxton oli hyvin mahdollisesti Howardille esikuva ja osoitus siitä, mihin hänkin saattaisi amatöörinäkin valitsemallaan alalla yltää. Pevsner(1963), 387; Pevsner(1989), 11; 209.

⁵ Briggs(1977), 43-45.

⁶ Thompson:*Town and city*, teoksessa Thompson(toim.):*The Cambridge Social History of Britain 1750-1950, Volume 1: Regions and communities*(1990), sivut 2-3.

teollisuuden ja kaupunkien aikakauden alkua, niin Howardin puutarhakaupungin oli tarkoitus olla merkki uuden aikakauden ja yhteiskunnan synnystä.

Kokonaisuudessaan Howardin nuoruusvuosien Iso-Britanniaa leimasi voimakas edistysusko, vaikka käytännön tasolla teollisuuden ja tieteen saavutukset hyödyttivätkin vielä pääosin vain pientä vaurasta osaa väestöstä. Kaupungit jatkoivat voimakasta kasvuaan ja niiden työväestön ja alemman keskiluokan asuinalueet pysyivät ennallaan tai kurjistuivat huolimatta vuosisadan puolivälistä lähtien voimistuneista pyrkimyksistä parantaa kaupunkien vesihuoltoa ja viemäröintiä lakiteitse, ja vahvistaa paikallishallintoa, jotta se olisi kykenevä hoitamaan tehtävänsä tältäosin.

Howardin elämän ensimmäisistä vuosikymmenistä on vain vähän tietoa. Hän vietti ensimmäisten Lontoossa vietettyjen elinvuosiensa jälkeen nuoruutensa etelä-Englannissa useissa pienissä kaupungeissa - Cheshuntissa, Ipswichissä ja Sudburyssa - kunnes hän 14- tai 15-vuotiaana jätti koulunkäynnin ja hänestä tuli oppipoika pörssimeklarin toimistoon.⁷

Opiskeltuaan pikakirjoitusta Howard pyrki ensin siirtymään itsenäiseksi yrittäjäksi tälle alalle, mutta vuonna 1871 hän muutti Yhdysvaltoihin, jossa hän pyrki elättämään itsensä harjoittamalla maanviljelystä Nebraskassa.⁸

2.2 Vuodet Yhdysvalloissa

Epäonnistuttuaan yrityksessään tulla toimeen maanviljelijänä, minkä katsotaan vaikuttaneen hänen myöhempään myönteiseen suhtautumiseensa maanviljelykseen puutarhakaupunkisuunnitelmansa yhteydessä, hän muutti Chicagoon vuonna 1872, missä hän toimi pikakirjoittajana seuraavat neljä vuotta.⁹

Chicago oli kokenut edellisenä vuonna suuren tulipalon, mikä oli hävittänyt laajan osan kaupungista. Kaupunki oli tunnettu tähän asti nimellä "Garden City", puutarhakaupunki,

⁷ Fishmanin(1977), 28, mukaan tämä tapahtui kun hän oli 14-vuotias, Hallin&Wardin, 4, mukaan kun hän oli 15-vuotias.

⁸ Fishman(1977), 29; Hall(2002), 89-90; Hall&Ward, 4.

⁹ Hall(2002), 89; Hall&Ward, 4.

mutta siitä oli seuraavien vuosikymmenten kuluessa tuleva edelläkävijä pilvenpiirtäjien rakentamisen suhteen¹⁰, ja Howardin tavoitteille vastaisen monumentaalisen City Beautiful -arkkitehtuurisuunnituksen keskuspaikka Yhdysvalloissa. Howardin suhteen myötämielinen Peter Hall liittyy City Beautiful -liikkeen 1900-luvun totalitäärisiin liikkeisiin¹¹, siinä missä hän katsoo Howardin ammentavan oman puutarhakaupunkinsa suunnitelman anarkismin pohjalta.¹²

Joka tapauksessa 1870-luvulla Chicago kuitenkin oli paikka, jossa kohtasivat myöhemmin toisilleen vastakkaiset suunnitelmat siitä, miten kaupunkeja tulisi tulevaisuudessa kehittää. Juuri Chicagossa Howard sai käsiinsä brittiläisen lääkärin Sir Benjamin Richardsonin lyhyen ihannekaupungin kuvauksen nimeltään *Hygeia, A City of Health* vuonna 1876, joka tutustutti Howardin kaupunkisuunnittelun teoreettiseen puoleen ja sen mahdollisuuksiin tuottaa parempi urbaani elinympäristö. Jälleenrakennattavassa Chicagossa hänellä oli varmaankin paljon mahdollisuuksia tutustua kaupunkisuunnittelun käytännön puoleen.¹³

Chicagon kupeeseen rakennettiin tähän aikaan ainakin jälkipolvien mielestä oman aikansa merkittävimmän yhdysvaltalaisen arkkitehdin Frederick Law Olmstedin(1822-1903) ja brittiläissyntyisen Calvert Vaux'n(1824-1895) toimesta uutta Riversiden esikaupunkia, jossa maisema-arkkitehtuuria myös harjoittaneet Olmsted ja Vaux käyttivät yhtenä esikuvanaan edellisille vuosikymmenille yleisiä, ranskalaisen utopistisocialisti Charles Fourier'n(1772-1837) aatteille perustuneita yhteisöjä. Suorimpana esikuvana vuonna 1869 aloitetulle Riversidelle oli vuonna 1857 New Jerseyyn perustettu Llewellyn Parkin ulkomaailmailta suljettu asuinalue. Fourieristisia yhteisöjä ja Olmstedin ja Vaux'n suunnittelemaa Riversidea yhdisti usko siihen, että hyvän, suunnitellun asuin ympäristön avulla oli mahdollista aikaansaada myönteinen muutos yhteiskunnassa. Tämä tuli olemaan myös yksi Howardin ajattelun ydinkohdista: Hänen puutarhakaupunkinsa ei ollut sinällään tavoite, vaan väline varsinaisen tavoitteen, paremman yhteiskunnan, saavuttamiseksi.¹⁴

¹⁰ Pevsner(1989), 36-37.

¹¹ Hall(2002), 189.

¹² Hall, 3.

¹³ Hall(2002), 91.

¹⁴ Hall(2002), 90; Hall&Ward, 4; Hayden, 61-65; Jackson, 79-81.

Howard myöhemmin kielsi, että Chicagossa vietetyt vuodet olisivat antaneet inspiraation hänen myöhemmälle puutarhakaupungin suunnitelmalleen.¹⁵ Tätä muuten Howardiin hyvin myönteisesti suhtautuva Hall ei usko, ja tässä hän lienee oikeassa, muuten kuin ehkä koskien itse nimeä puutarhakaupunki, jonka hän olettaa Howardin omaksuneen juuri Chicagosta.¹⁶ Tähän aikaan sekä Iso-Britanniassa että Yhdysvalloissa oli runsaasti Garden City -nimellä tunnettuja paikkoja, joista Chicagon jälkeen varhaisin tunnettu oli vuonna 1869 perustettu sen niminen New Yorkin kaupungin esikaupunki.¹⁷

2.3 Vuodet Lontoossa

Palattuaan takaisin Iso-Britanniaan Howard asetuttui Lontooseen, missä hän toimi pikakirjoittajana merkiten muistiin parlamentissa käytyjä keskusteluja ja asui jonkin aikaa Sydenhamissa lähellä Kristallipalatsia. Howard liittyi tänä aikana yleisiin edistyksellisiin keskustelukerhoihin, joissa hän tutustui moniin aikansa merkittäviin radikaaleihin ja sosialistisiin ajattelijoihin, sekä Bernard Shaw'n(1856-1950) kaltaisiin kulttuurihenkilöihin. Howard oli kuitenkin näissä tapaamisissa kuuntelija, eikä itse puhuja, ja vasta yhdysvaltalaisen Edward Bellamyn(1850-1898) *Looking Backward 2000-1887*(1888)¹⁸ romaaniin tutustuminen vuonna 1888 innosti häntä ottamaan aktiivisemmän roolin, aluksi kaiken maan kansallistamista ajavissa liikkeissä.¹⁹

Kyseessä ei ajalleen ollut suinkaan niin vasemmistolainen ajatus kuin se nykyään kuulostaa, johtuen maanomistuksen keskittymisestä Iso-Britanniassa pääasiassa hyvin pienen eliitin, pääosin aristokraattien, käsiin, mitä porvariston nousukaan ei ollut kyennyt juuri murtamaan.²⁰ Aiemmin Howard oli kiinnostunut saman aiheen tiimoilta yhdysvaltalaisen taloustieteilijän ja poliitikon Henry Georgen(1839-1897) lyhyen aikaa Iso-Brittanniassa 1880-luvun alussa

¹⁵ Hall(2002), tämä väite on ristiriidassa Fishmanin(1977), 41-42, kanssa, jonka mukaan Howard tunnusti myöhemmin velkansa Richardsonille, jonka teokseen hän juuri tutustui Chicagossa.

¹⁶ Hall(2002), 90.

¹⁷ Jackson, 81-84.

¹⁸ Bellamyn romaani on suomennettu kaksi kertaa: *Vuonna 2000: katsaus vuoteen 1887*(1902) ja *Vuonna 2000*(1999).

¹⁹ Hall(2002), 90; Hall&Ward, 11-12; Fishman(1977), 29-30; 32-34.

²⁰ Vuonna 1873 toteutettu maaomaisuuden kartoitus osoitti 7000 perheen omistavan 80 prosenttia Iso-Britannian maasta. Stewart, 9.

suurta huomiota saaneesta ajatuksesta kaiken maan vuokraamisesta saatavan tulon ottamisesta kokonaisuudessaan valtiolle verona.²¹

Tätä tuloa pidettiin Iso-Britanniassa yleisesti ansaitsemattomana. Lontoon kasvu esimerkiksi teki alueen maanomistajista rikkaita, ilman että heidän olisi tarvinnut tehdä itse mitään asian eteen paitsi vuokrata maataan rakennuttajille, kun kaupungin kasvu saavutti heidän omistustensa rajat. Maan suoranainen myynti oli harvinaista.²²

Howardin epäluuloinen suhtautuminen voimakkaaseen keskusvaltaan - mikä oli olennainen osa Bellamyn visiota tulevaisuuden yhteiskunnasta, joka oli kyennyt ratkaisemaan 1800-luvun loppua vaivanneet sosiaaliset ja poliittiset ongelmat - sai hänet kuitenkin pian väistymään Bellamyn kannattajien riveistä.²³ Tässä vaiheessa tutkimuskirjallisuudessa nostetaan esiin venäläisen anarkistifilosofi Pjotr Kropotkinin(1842-1921) nimi; hän olisi antanut Howardille anarkistisen vaihtoehdon Bellamyn keskusjohtoisuudelle, mutta tämän väitteen suhteen voidaan esittää epäilyjä.²⁴

Kropotkin ei sinällään esittänyt mitään uutta. Hänen visionsa teollisyyskylistä maaseudun keskellä ja kaupunkien lopusta oli hyvin samanlainen, kuin mitä brittiläiset radikaalit olivat esittäneet jo 1700-luvun lopulta. Thomas Spencen(1750-1814) ja William Cobbettin(1763-1835) havittelema paluu kaupunkien ja teollisuuden lopusta ja paluusta agraariseen elämäntapaan oli vain saanut Kropotkinilla rinnalleen teollisuuden, ja teollisyyskyliä Iso-Britanniassa oli ollut jo Richard Owenin(1771-1858) New Lanarkista lähtien. 1850-luvulta lähtien Iso-Britanniaan oli syntynyt sellaisia tehtailijoiden toimesta rakennettuja teollisuuskyliä kuin Saltaire ja Port Sunlight.

²¹ Fishman(1977), 31. George tosiaankin ehdotti 100 prosentin veroa kaikelle maanvuokraamisesta saatavalle tulolle, *ibid*.

²² Jackson, 53, antaa esimerkkinä aatelisten Grosvenorin perheen, jonka vuonna 1677 avioliiton kautta saaman kartanon alueelle tuli myöhemmin nousemaan useita Lontoon kortteleita, kuten Belgravia, Mayfair ja Pimlico. Vuonna 1985 Grosvenorin perhe omisti yhä nämä maa-alueet, joiden arvo oli tuolloin yli miljardi Yhdysvaltain silloista dollaria.

²³ Fishman(1977), 34-36.

²⁴ Hall&Ward, 12; Fishman(1977, 36-37.

Howard kutsui Kropotkinia ”suurimmaksi koskaan valtaan ja vaurauteen syntyneeksi demokraatiksi”.²⁵ Robert Fishmanin mukaan Howardin puutarhakaupunki oli alkanut yrityksenä korjata Bellamyn keskusjohtoinen visio paremmasta tulevaisuudesta vastaamaan paremmin Howardin individualistista, yksilön roolia korostavaa näkemystä. Nyt Howard sai Kropotkinilta Fishmanin mukaan sekä ajatuksen siitä, että yhteiskunnan olisi helpompi tulla enemmän yhteistyötä korostavaksi pienessä mittakaavassa, sekä ajatuksen yhteiskunnan hajauttamisesta pienempiin yksiköihin. Aluksi olisi mahdollista luoda haluttu yhteiskunta pienessä mittakaavassa, ja sitten laajentaa se samanmielisten yhteisöjen verkostoksi. Tämä on kuitenkin ajatus, jota Kropotkin ei itse keksinyt, Charles Fourierin kannattajilla sukupolvea aiemmin oli ollut jo samanlainen ajatus siitä, miten yhteiskunta kyettäisiin muuttamaan paremmaksi.²⁶

Howard loi suunnitelmansa pohjan vuosien 1889-92 välillä ja esitti sen ensimmäistä kertaa Bellamyn ajatuksia kannattaneen Työn kansallistamisseuran²⁷ kokouksessa helmikuussa 1893, ja sai kannatusta seuran taholta, jolla ei kuitenkaan ollut taloudellisia mahdollisuuksia tukea Howardin suunnitelmaa. Seuraavien vuosien aikana Howard kirjoitti teoksensa, jota hän aluksi kutsui nimellä ”The Master Key”. Hän ei löytänyt sille kustantajaa, vaan joutui julkaisemaan sen vuonna 1898 omakustanteena nimellä *Tomorrow: Peaceful Path to True Reform* ystävän annettua hänelle lainan tätä varten. Alun laimean vastaanoton jälkeen kiinnostus teosta kohtaan lisääntyi, ja puutarhakaupunkien perustamista ajava The Garden City Association perustettiin vuonna 1899. Kolmea vuotta myöhemmin Howardin teos julkaistiin tunnetumman nimensä, *The Garden Cities of To-morrow* alla, saaden nyt huomattavasti enemmän huomiota, ja seuraavana vuonna alettiin rakentaa ensimmäistä puutarhakaupunkia, Letchworthia.²⁸

²⁵ Fishman(1977), 37.

²⁶ Fishman(1977), 36-39; Hayden, 50-52.

²⁷ Nationalisation of Labour Society, Fishman 53.

²⁸ Fishman(1977), 52-54; 56-57, 60-63.

3 Puutarhakaupungin ja esikaupungin suhde toisiinsa

3.1 Puutarhakaupungit ja esikaupungit

Jotta voisimme ymmärtää selvästi, millainen puutarhakaupunki on, on meidän ensin esitettävä, mitä se ei ole. Yleisimmin puutarhakaupunki on tavattu sekoittaa esikaupunkiin. Osaltaan kyse on siitä, ettei puutarhakaupunkien ja esikaupunkien selkeää eroa ole käsitetty, mutta osaltaan kyse on myös siitä, että nimeämällä ihannekaupunkinsa puutarhakaupungiksi Howard otti käyttöön nimen, joka oli jo varattu; se yhdistettiin jo esikaupunkeihin.

Puutarhakaupunki poikkeaa esikaupungista hyvin selvästi. Puutarhakaupunki on itsenäinen, mielellään useiden kymmenien kilometrien päässä olemassa olevista suuremmista kaupungeista sijaitseva hallinnollisesti itsenäinen kaupunki, kun taas esikaupunki on kaupungin lähelle, suoraan sen yhteyteen tai viheralueen – tai mahdollisesti vesialueen - siitä erottama asutuskeskus. Puutarhakaupungista löytyvät kaikki kaupungille ominaiset palvelut ja elleivät kaikki, niin ainakin suurin osa sen työssä käyvistä asukkaista käy työssä itse kaupungissa tai sen lähellä. Siinä missä esikaupunki on, nyky muodossaan - joskin ei alkuperäisessä muodossaan²⁹ - keskiluokkainen asuinalue, niin Howardin puutarhakaupungin voi sanoa olevan enemmän työväenluokan ja alemman keskiluokan asuinalue. Hyvin yksinkertaisesti sanottuna ihmiset, joilla oli varaa muuttaa esikaupunkeihin, eivät tarvinnut puutarhakaupunkia – joskin Howard markkinoi sitä heille yhteisöllisyyden tunteella ja yhteiskuntarauhallalla. Puutarhakaupunki oli osaltaan keino saada pois suurkaupungista ainakin osa niistä työväenluokkaan kuuluvista ihmisistä, joille muutto olemassa oleviin esikaupunkeihin ei ollut mahdollinen vaihtoehto.

Mitä jälkimmäisen sekaannuksen syyhyn tulee, niin sekä Iso-Britanniassa että Yhdysvalloissa oli tähän aikaan jo monta esikaupunkia, joiden virallisena nimenä joko oli Garden City, tai joita markkinoitiin mahdollisille asukkaille tällä nimellä. Kuuluisimpina ja Howardin suhteen yleisimmin mainittuina esimerkkeinä New York Cityllä oli vuonna 1869

²⁹ Esikaupunki käsitettiin pitkään slummialueeksi. Jackson, 12-19,

perustettu sen niminen esikaupunki, Chicago tunnettiin tällä nimellä ja Lontoon kupeessa oli esimerkiksi vuonna 1875 perustettu Bedford Parkin esikaupunki, joka tunnettiin ensimmäisenä puutarhaesikaupunkina³⁰ ainakin Iso-Britanniassa, ja josta Pevsnerin mukaan puutarhakaupungin ideakin on saanut syntynsä.³¹

Toisinaan on myös esitetty väite siitä, että puutarhakaupungin ja esikaupunkien sekoittaminen keskenään olisi seurausta sellaisista sekoista kuin esimerkiksi ensimmäisen puutarhakaupungin Letchworthin suunnitelleiden arkkitehtien Barry Parkerin(1867-1947) ja Raymond Unwinin(1863-1941) työskentely Hampsteadin puutarhaesikaupungin parissa vuodesta 1907 lähtien, on sinällään osittain väärä. Tietenkään mainetta Letchworthin suhteen saaneiden arkkitehtien työskentely vain asuma-alueena toimivan ja ”Garden suburb” – nimellä markkinoidun Hampsteadin suhteen ei auttanut asiaa, mutta tosiasia on, että Howard otti käyttöön nimen, joka jo yhdistettiin esikaupunkeihin.³²

3.2 Esikaupunkien historiasta

Esikaupungit olivat Howardin kirjan ilmestymisen aikaan vakiintunut osa muureistaan vapautuneita suurkaupunkeja, joskin esikaupungin ajatuksen iästä esitetään erilaisia väitteitä. Fishman esittää roomalaisten aristokraattien maaseutuhuviloiden olleen eräänlainen esiaste esikaupungeille. Hän kuitenkin ajoittaa modernien esikaupunkien synnyn vasta varsinaisesti 1700-luvulle ja erityisesti Lontooseen, kun taas Hayden ajoittaa varsinaisten esikaupunkien synnyn huomattavasti myöhemmäksi, vuoden 1820 paikkeille ja katsoo sen tapahtuneen jokseenkin samanaikaisesti sekä Iso-Britanniassa että Yhdysvalloissa.³³

Kenneth T. Jackson kuitenkin menee omassa esityksessään paljon pitemmälle; hän katsoo esikaupungin olevan lähes yhtä vanhan kuin kaupunkivilisaation, ja lainaten brittiläisen

³⁰ Pevsner(1989), 32.

³¹ Pevsner(1963), 400, ei ollenkaan mainitse Howardia puutarhakaupungin yhteydessä, vaikka arvostaakin sen ajatuksena korkealle; hänen mukaansa kyseessä on yhdessä puutarhaesikaupungin kanssa ”Britannian toinen anti Euroopan modernin arkkitehtuurin esihistoriaan.”

³² Hall(2002), 104-110. Pevsner(1963), 400, jättää Letchworthin puutarhakaupungin ja Hampsteadin puutarhaesikaupungin yhteydessä mainitsematta kokonaan Howardin itsensä, hänelle Letchworth on Parkerin ja Unwinin luomus.

³³ Hayden, 4.

arkeologi Sir Leonard Woolleyn(1880-1960) väitettä, kirjoittaa jo muinaisen Sumerin Urin omanneen esikaupungin 24.-22. vuosisadoilla eaa. Lainatessaan persialaista tekstiä vuodelta 539 eaa hän taas tulee maininneeksi Howardin unelman kaupungin ja maaseudun yhdistämisestä; tekstissä kuitenkin on kyse selvästi esikaupunkilaisesta unelmasta, rauhallisesta levosta maaseudun rauhassa, kaupungin kupeessa.³⁴

Jackson näkee esikaupunkeja syntyneen myös jo keskiajan lopun Euroopassa ja ei epäröi sijoittaa niitä myös 1700-luvun alun koloniaaliseen Pohjois-Amerikkaan. Fishmanin³⁵ mukaan taas esikaupungit olivat tähän aikaan vasta varhaisessa syntyvaiheessaan Lontoon ympäristössä, vauraiden kaupunkiporvareiden maaseutuhuviloiden ollessa vielä osasia maaseutumaisemassa, ilman että ne olisivat tulleet maiseman hallitseviksi osiksi ja eliminoineet kokonaan maaseudun ympäriltään, kuten hän kirjoittaa tapahtuneen evankelisen liikkeen keskuksiksi muodostuneessa Claphamin esikaupungissa, alunperin kylässä, 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Jacksonin mukaan esikaupungit ja myöhempi "esikaupungistuminen" ovat kuitenkin eri asioita, jälkimmäisen ollessa huomattavasti myöhäisempi ilmiö. Hänen mukaansa esikaupungistumisen alkaminen ajoittuu Iso-Britanniassa ja Pohjois-Amerikassa noin vuoteen 1815.³⁶

Huolimatta edellä esitetyistä esimerkeistä on kuitenkin ehkä liioittelua puhua esikaupungeista modernissa mielessä muinaisten kulttuureiden tai keskiajan suhteen. Itse asiassa esikaupunki sellaisena kuin tapaamme sen nyt, muistuttaa hyvin paljon monia muinaiskulttuurien kaupunkeja. Kaupunki sellaisena kuin se yleensä nykyään käsitetään, tiheästi rakennettuna urbaanina ympäristönä, jossa on vain vähän viheralueita, ei ole ainoa kaupunkityyppi ihmiskunnan historiassa, edes suurten kaupunkien osalta, Jos harhaudutaan pois länsimaisen kaupunkikulttuurin parista, niin Mesoamerikan mayojen suurkaupungit vähintäänkin kymmenine tuhansine asukkaineen ja Kambodzan Angkor Wat olivat hyvin paljon nykyisiä esikaupunkialueita muistuttavia. Ne eivät olleet tiheästi rakennettuja lukuunottamatta hallinnollisia, uskonnollisia ja näihin liittyviä seremoniallisia tehtäviä toimittaneita keskuksia - joissa eliitti tai osa siitä myös asui - lukuunottamatta. Nämä kaupungit

³⁴ Jackson, 12.

³⁵ Fishman(1987), 51-62.

³⁶ Jackson, 12-16.

levittäytyivät maantieteellisesti laajoille alueille, niiden tyypilliset asuinrakennukset olivat vaatimattomia ja yhden perhekunnan asuttamia, eivätkä asuinalueet olleet ainoastaan asumista, vaan myös käsityötä ja kotieläinten hoitoa ja maanviljelyä varten, minkä vuoksi kaupungeissa oli laajoja viheralueita. Itse asiassa laajat viheralueet olivat ominaisia myös monille eurooppalaisille kaupungeille, myös kaupunkien muurein ympäröidyn alueen sisällä saatettiin harjoittaa maanviljelystä. Itse asiassa 1800-luvun lopulle asti suurimman osan brittiläisissä suurkaupungissa kulutetusta maidosta tuottivat lehmät itse kaupunkialueella sijaitsevilla navetoilla.³⁷

Voidaankin esittää kysymys siitä, missä määrin esikaupungistuminen on järkevää nähdä jonakin poikkeuksellisenä ilmiönä, sen sijaan että se mitä me kutsumme esikaupungeiksi olisi vain yksi, usein ihmiskunnan kirjoitetun historian aikana tavattu tapa järjestää kaupunki? Sen sijaan, että esikaupungistuminen tietäisi kaupunkien tai kaupunkikulttuurin rappiota, kyseessä olisikin vain kaupungin järjestäytyminen toisenlaiseen, mutta aivan yhtä legitimiin kaupunkimaiseen muotoon? Vastaus tähän kysymykseen on kuitenkin tämän tutkielman puitteiden ulkopuolella, ja itse kysymys esitetään ainoastaan siksi, jotta voisimme nyt murtautua ulos siitä käsityksestä, että on olemassa jokin yksi, ainoa oikeanlainen kaupunkityyppi, josta esikaupungit, satelliittikaupungit tai puutarhakaupungit ovat vain vääristymiä.

3.3 Kaupunkikulttuuri ja esikaupungit 1800-luvun lopulla

Puutarhakaupunki ja esikaupunki ovat molemmat ratkaisuja joihinkin samoihin urbaaneihin ongelmiin. Esikaupungin suhteen tämä oli ymmärretty vasta Howardin teosta edeltäneiden muutamien vuosikymmenien aikana. 1700-luvulta lähtien esikaupunki oli ollut etenevässä määrin vastaus yläluokan ja ylemmän keskiluokan kaupunkielämän suhteen ongelmiksi kokemiin asioihin, ja keino tavoittaa niiden asettama haave ihanteellisesta elämästä. Tällä tuli olemaan suuri vaikutus kaupunkirakenteeseen anglosaksisissa maissa, kaupunkien keskustan jäädessä alempien yhteiskuntaluokkien asuinalueeksi eliitin vetäytyessä asumaan kaupungin

³⁷ Wohl, 21.

laidoille. 1800-luvun kolmannella neljänneksellä myös keskiluokka alkoi muuttaa brittiläisten suurkaupunkien keskustoista niiden laiduille uusiin esikaupunkeihin.

Muutto esikaupunkeihin oli useimmille briteille ja yhdysvaltalaisille tänä aikana muutto luonnon helmaan, tai ainakin lähemmäs sitä. Omalla tavallaan he pyrkivät toteuttamaan ajan anglosaksisen unelman, jossa kaupungissa vaurautensa hankkinut henkilö sijoitti varallisuutensa maahan ja osti itselleen maaseutukartanon, josta oli tuleva hänen perheensä ”istuin”³⁸ ja merkki siitä, että he olivat nyt todella parempaa väkeä. Esikaupunkien tontteja ja jo valmiita taloja niissä markkinoitiin mahdollisille ostajille kautta 1800-luvun juuri tällä imagolla, vaikka kyseessä oleva tontti tai talo yleensä olivatkin kaukana niistä aristokraattien maaseutukartanoista, joista porvaristo haaveili. Kuitenkin asunto esikaupungissa oli perheelle askel kohti tätä päämäärää, ja merkitsi täten ainakin sen osittaista tavoittamista.³⁹

Täysin vastakkainen tilanne oli monissa manner-Euroopan suurkaupungeissa, kuuluisimpana esimerkkinään Pariisi, jossa etenkin Toisen keisarikunnan aikana vuosina 1852-1870 toteutetut rakennusprojektit ajoivat työväestön kaupungin keskustasta asumaan sen laitamille, keskustan jäädessä näin ylä- ja keskiluokan asuinalueeksi.⁴⁰ Syynä vastakkaiseen kehitykseen on nähty sekä ajan anglosaksisessa kulttuurissa yleinen maaseudun arvostaminen kaupunkielämää korkeammalle,⁴¹ että Iso-Britanniassa keskushallinnon heikkous mitä tulee kykyyn toteuttaa laajamittaisia uudistus- ja rakennusprojekteja, etenkin pääkaupunki Lontoossa.

Mitä edelliseen syyhyn tulee, niin on vaikea kuvitella, että Pariisin kaupungin johtoon kuuluva olisi haukkunut Ranskan pääkaupungin samaan tapaan kuin Lontoon kreivikunnan hallintoneuvoston johtaja, myöhempi liberaali pääministeri Archibald Primrose(1847-1929), paremmin tunnettu nimellä lordi Rosebury, haukkui Lontoon vuonna 1891. Sanottuaan ensin Lontoon ”kammottavan” häntä, lordi Rosebury lainasi sitten vuosisadan alun radikaalia

³⁸ Yhdysvaltalainen Andrew Jackson Downing(1815-1852) vaurastui kirjoilla, joissa hän muunmuassa kuvien avustuksella neuvoi, kuinka tavallinen maatila muutetaan herrasmiehen ”maaseutuistuimeksi”, ”Country Seat”. Hayden 26-27.

³⁹ Jackson, 52-54.

⁴⁰ Toisen keisarikunnan aikana toteutettujen rakennusprojektien yhteydessä tuhottiin Pariisissa 350 000 ihmisen asunnot. Bergdoll, 243.

⁴¹ Jackson, 52-54.

brittiläistä kirjailijaa, lehtimiestä ja poliitikkoa William Cobbettia(1763-1835), jonka mukaan Lontoo oli ”suuri kysta”. Roseburyn mukaan vuosisadan kuluessa tilanne oli vain pahentunut, ja hänen mukaansa Lontoo oli ”kasvain” ja kärsi ”elefanttitaudista”, aiheuttaen haittaa maaseudulle, jonka lihasta, verestä ja luista se hänen mukaansa ahmi puolet.⁴² Näin omaa kaupunkiaan luonnehtineen Pariisin, Wienin tai muiden mannermaisten suurkaupunkien hallinnon johtohenkilön olisi tuskin tarvinnut vaivautua itse eroamaan.

Rosebury sen sijaan edusti laajaa yleistä mielipidettä, joka ylitti poliittiset rajat. Toki suurkaupungeilla oli puolustajansa, mutta kautta koko 1800-luvun Iso-Britanniassa ja etenkin Englannissa eli väkevänä ajatus siitä, että kelloa olisi mahdollista kääntää taaksepäin ja purkaa uudet suurkaupungit ja palauttaa niiden asukkaat maaseudulle, ja ellei tämä olisi mahdollista, niin ainakin muuttoliike kaupunkeihin olisi mahdollista pysäyttää ja estää kaupunkien kasvun jatkuminen.⁴³ Ebenezer Howardin työ liittyy tähän jälkimmäiseen perinteeseen. Hän myönsi, ettei paluuta maaseudulle kaupunkien väestön enemmistön suhteen ollut, vaikka aikalaistensa tapaan vierastikin suurkaupunkeja ja arvosti maalaiselämän myönteisiksi katsottuja puolia. Howardia ja lordi Roseburyä yhdisti myös se, että molemmat näkivät Lontoon puutteena yhteisöllisyyden, asukkaiden välisen yhteenkuluvuuden tunteen, puuttumisen, mikä oli osaltaan seurausta Lontoon jakautumisesta kaupunginosaan sosiaalisin perustein ja osaltaan myös seurausta sen koosta.

3.4 Esikaupungit ja julkinen liikenne ratkaisuna 1800-luvun kaupungistumisen aiheuttamiin ongelmiin

Vasta 1800-luvun loppupuolella alettiin kunnolla ymmärtää esikaupungit mahdollisena ratkaisuna kaupunkien asuntopulaan ja työväestön surkeisiin asuinolosuhteisiin. Aluksi ajateltiin, että ylä- ja keskiluokan siirtyminen asumaan esikaupunkeihin auttaisi työväestöä tuomalla heidän asuinkäyttönsä keskustan kaupunginosat, joista ylemmät yhteiskuntaluokat muuttivat pois. Vaikka näin paikoin kävikin, niin työväestön heikot asuinolosuhteet eivät parantuneet kaupunkien väestön jatkaessa kasvuaan ja vuokrien pysyessä korkealla tasolla, myös uusissa paikallishallintojen työväestöä varten slummien tilalle rakentamalla keskustojen

⁴² Howard, 42.

⁴³ Howard, 42-44.

asuinalueilla, joista tuli enemmänkin alemman keskiluokan asuttamia. Lontoossa työväestölle tarkoitetuissa paikallishallinnon omistamissa vuokra-asunnoissa asui myöskin alempaa keskiluokkaa vauraampaa väestöä, esimerkiksi lakimiehiä ja kaupunginhallinnon jäseniä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.⁴⁴

Sen, että ylempien yhteiskuntaluokkien muutto esikaupunkeihin ei riittänyt ratkaisemaan kaupunkien työväestön asuinolosuhteisiin liittyviä ongelmia, käydessä ilmi oli jo syntynyt ajatus siitä, että myös työväestön olisi mahdollista siirtyä asumaan esikaupunkeihin. Tämä oli seurausta julkisen raitioliikenteen synnystä ja valtiovallan tietoisesta politiikasta käyttää sitä hyväksi kaupunkien asuinongelmien ratkaisemiseksi säätämällä lakeja työväenluokkaan kuuluvien työmatkalaisten matkalippujen hinnanalennuksista.⁴⁵ Tarkoituksena oli, ettei työväestön enää tarvitsisi asua kävelymatkan päässä työpaikastaan, kuten tähän asti oli ollut kyse. Työpaikka oli sanellut asuinpaikan, ja kun työväestön työpaikat pääosin olivat teollisuuskaupungeissa kaupunkien keskustoissa, oli heidän siellä myös asuttava.

Aiemmin vähäinen julkinen liikenne, kuten Ranskassa 1826 kehitetty ja nopeasti anglosaksisiin maihin levinnyt omnibussi,⁴⁶ oli pyritty pitämään työväestön ulottumattomissa hinnoitteleamalla lippujen hinnat sille tasolle, että asiakaskunta muodostui pääosin keskiluokasta.. Joidenkin paikallisten rautatieliikennettä koskevien aiempien kokeilujen jälkeen, joista ensimmäinen oli jo vuonna 1852, Iso-Britannian hallitus sääti vuonna 1883 lain työläisten työmatkojen alemmista lipunhinnoista,⁴⁷ mikä teki kaupunkien uusista raitiovaunuista välineen, jonka avulla paremmin ansaitsevat työläisperheet saattoivat alkaa siirtymään esikaupunkeihin niillä alueilla, joilla vuokrahinnat esikaupungeissa olivat sillä tasolla, että heidän oli mahdollista ne maksaa. Kuitenkin tämä työväestön emansipointi kohtasi vastustusta, ja esimerkiksi Lontoossa raitiovaunujen tulo kaupunkiin kohtasi sai osakseen voimakasta kritiikkiä, mikä lykkäsi niiden käyttöönoton Lontoon alueella vuoteen 1890 asti.⁴⁸

⁴⁴ Hall(2002), 50-52; Waller, 30.

⁴⁵ Hall(2002), 52.

⁴⁶ Jackson, 33-35.

⁴⁷ Briggs(1965), 15.

⁴⁸ Briggs(1965), 15-16

Myös rautatiet kokivat samanlaista vastustusta. Köyhien asuinalueiden repimistä alas maanpäällisten rautateiden ja maanalaisen rakentamiseksi ei vastustettu, mutta paikoin Iso-Britanniassa rautatieasemat jouduttiin rakentamaan raitioliikenteen kannalta epäedullisen kauas kaupunkien keskustoista, jotta vauraammat kaupunginosat eivät olisi kärsineet rautatien rakentamisen seurauksista. Tehokasta ja halpaa julkista liikennettä vastustettiin myös siksi, että sen katsottiin emansipoivan alempien yhteiskuntaluokkien jäseniä ja vaarantavan vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen.

3.5 Howard ja Chicagon Riversiden esikaupunki

Usein Howardia koskevassa kirjallisuudessa hänen esitetään keksineen ottaa käyttöön nimen Garden City Chicagon tai sen Riversiden esikaupungin mukaan. Ennen vuoden 1871 suurta paloa Chicago, myöhemmän, Howardin ajatuksille vastaisen City Beautiful –liikkeen keskus, oli tunnettu ”Puutarhakaupunkina”, Garden City. On kuitenkin mainittava, että Howard itse asettui Chicagoon, missä hän asui vuoteen 1876 asti, vasta vuoden 1871 tulipalon jälkeen vuonna 1872.

Tulipalo mahdollisti kaupungin laajamittaisen uudelleenrakentamisen ja puutarhojen kaupungin sijaan Chicago tultiin pian tuntemaan pilvenpiirtäjien kaupunkina. Tässä vaiheessa Howard itse oli kuitenkin palannut takaisin Iso-Britanniaan ja Lontooseen. On kuitenkin mahdollista, että Chicagon palo olisi osaltaan osoittanut hänelle, että kaupunkien osalta muutos oli mahdollista, että ei tarvitse vain tyytyä vallitsevaan tilanteeseen, vaan voidaan aloittaa alusta ja rakentaa jotakin uutta: Parempi kaupunki ja sen myötä asuinympäristö kokonaan alusta asti, sen sijaan että pyrittäisiin uudistamaan uusia kaupunkeja siihen tapaan kuin Napoleon III:s(1852-70) ja paroni Haussmann(1809-1891), ja heidän jälkeensä Kolmas tasavalta, tekivät Pariisissa.

Howardin työn kannalta nähdään usein itse Chicagon merkittävämpänä yksi sen tuolloisista esikaupungeista. Vuonna 1869 aloitettiin Chicagon kupeeseen Riversiden esikaupungin rakennustyöt, joista vastasivat kuuluisa yhdysvaltalainen arkkitehti Frederick Law Olmsted(1822-1903), jota on monesti kutsuttu yhdysvaltalaisen maisema-arkkitehtuurin

isäksi, ja brittiläissyntyinen Calvert Vaux(1824-1895). Heidän monista aiemmista yhteistyökohteistaan kuuluisin on nykyään New York Cityn Keskuspuisto.

Se, mikä kuitenkin useimmiten unohdetaan Riversiden suhteen Howardista kirjoitettaessa on se, että Olmsted itse omasi yhden Howardin ajattelulle tyypillisen piirteen. Hän näet itse uskoi Howardin ja monien aikalaistensa tapaan malliyhteiskunnan luonnollisessa ympäristössä voivan johtaa koko yhteiskunnan uudistamiseen, ja itse esikaupunki ei hänelle merkinnyt pakoa kaupungista, vaan kaupungin ja ”erämaan” tasapainoista yhdistymistä.⁴⁹ Voidaankin esittää kysymys, kumpi todella vaikutti Howardiin, itse Riversiden esikaupunki, vaiko sen takana ollut idea?

Riverside oli vain yksi monista saman ideaan pohjautuvista uusista asuinalueista länsimaissa tuona aikana. Sen suorana esikuvana oli varakkaan kauppiaan Llewellyn Haskellin(1815-1872) New Jersey osavaltioon vuosina 1857-1870 rakennuttama Llewellyn Parkin asuinalue. Llewellyn Parkia pidetään paitsi ensimmäisenä varsinaisena ”rautatielähiönä” Yhdysvalloissa – se rakennettiin rautatien varteen noin kahdenkymmenen kilometrin päähän New York Citystä, jossa sen asukkaat pääosin työskentelivät - niin myös ensimmäisenä suljettuna asuinalueena, jonne ulkopuolisilla ei ollut pääsyä ilman lupaa. Se on sitä myös vielä nykyään, jolloin sen kaltaisista asuinalueista on tullut yleisiä, eliitin itselleen luomia turvapaikkoja.⁵⁰

Haskellin lähtökohta oli kuitenkin varsin toinen, sillä hänen sanotaan olleen varhaisen ranskalaisen utopistisocialisti Charles Fourierin(1772-1837) ajatusten kannattaja, joskin tutkimuskirjallisuudessa tästä esiintyy eriäviä väitteitä. Hänen esitetään olleen myös pienen uskonnollisen ryhmittymän, perfektionistien, jäsen, jonka mukaan oikein elämällä oli mahdollista saavuttaa paras mahdollinen olemassaolon tila jo maan päällä.⁵¹

Samoihin aikoihin Llewellyn Parkin kanssa Yhdysvaltoihin perustettiin kymmenittäin uusia malliyhteisöjä Fourierin seuraajien ja muiden utopistisia haaveita omanneiden uskonnollisten

⁴⁹ Jackson, 45.

⁵⁰ Jackson, 76-79; Hayden, 54-61.

⁵¹ Hayden, 54; Jackson, 77.

ja poliittisten ryhmien toimesta. Llewellyn Parkin rakennuttajan ja Riversiden suunnittelijat yhdistää suora henkilökohtainen yhteys; vauras ja vaikutusvaltainen Haskell oli tukenut voimakkaasti Olmstedia ja Vaux'ta näiden suunnitellessa New York Cityn Keskuspuistoa vuonna 1856.⁵²

Haskellin Llewellyn Park, huolimatta sen utopistisista tavoitteista, muodostui yläluokan muurein ympäröidyksi turvapaikaksi. Kyseessä oli ja on yläluokkainen kylämäinen yhteisö, jonka uutuuksia olivat polkuja muistuttavat kiemurtelet tiet ja keskustassa sijaitseva laaja, yhteinen aukea viheralue. Omalla tavallaan se on hyvin keinotekoisena tuntuinen luomus, joka sulkee ulkopuolelleen sen todellisuuden, josta sen vauraat asukkaat ammensivat varallisuutensa. Sen kuuluisin asukas tuli aikanaan olemaan keksijä Thomas Alva Edison(1847-1931).⁵³

Olmsted tunsikin henkilökohtaisesti myös toisen Charles Fourierin ajatuksista vaikutteita saaneen ihanneyhteisöjen perustajan, niinikään New York Cityssä omaisuutensa ansainneen kauppiaan Marcus Springin(1810-1874), joka vuosina 1852-53 perusti New Jersey osavaltioon fourierististen periaatteiden pohjalta kaksi asuinyhteisöä, North American Phalanx'in⁵⁴ Red Bankiin ja Raritan Bay Unionin Eagleswoodiin. Olmsted vieraili molemmissa usein ja puhui myönteisesti niissä vallitsevasta ilmapiiristä. Hän jakoi yhdessä yhteisöjen asukkaiden kanssa uskon siihen, että yhteisöjen uudistus oli sidoksissa luonnonmukaiseen ympäristöön rakennettavaan sosiaaliseen arkkitehtuuriin. Tämä on sama ajatus, jonka tapasimme aiemmin Ledoux'illa.⁵⁵

3.6 New York Cityn Garden City kaupunginosa

Aiemmin on mainittu nimi Garden City tavattavan ensimmäistä kertaa New York Cityn esikaupungin nimenä vuonna 1869. Kyseessä oli varakkaan liikemiehen Alexander Stewartin(1803-1876) yritys perustaa sosiaalisesti yläluokkainen esikaupunki Long Islandille noin kolmenkymmenen kilometrin päähän New York Citystä. Sen oli tarkoitus olla

⁵² Jackson, 67, 77.

⁵³ Hayden, 60; Jackson, 78.

⁵⁴ Jo nimi paljastaa Fourierin vaikutuksen, joka kutsui omia ihanneyhteisöjään nimellä ”falangi”.

⁵⁵ Hayden, 52-54.

Llewellyn Parkin tapainen rautatie-esikaupunki: läheltä kulki rautatie ja Stewart rakennutti sivuraiteen sieltä omistuksilleen. Junalippujen korkean hinnan, noin dollarin, arveltiin olevan riittäviä estämään työväenluokan jäseniä yrittämästä muuttaa alueelle. Joka tapauksessa Stewartin idea vuokrata Garden Citystä taloja korkeaan hintaan, 250 – 1000 dollaria vuodessa, varmisti alueen luonteen ylempien yhteiskuntaluokkien asuinalueena.⁵⁶

On mahdollista, että Chicagon nimitys Garden Cityksi toimi Stewartin hankkeen nimen esikuvana, mutta alueelle suunnitellut laajat viheralueet, useat puistot ja tuhannet istutetut puut saattoivat sinällään antaa alueelle sen nimen. Lehdistö kuvasi aluetta autiomaaksi, joka puhkeaa kukkaan. Stewartin tarkoituksena oli nostaa alueen kiinnostavuutta sen nimen ja vehreyden, josta se juonsi tai jonka se oikeutti, avulla.⁵⁷

Vaikka Stewartin väitettiin yrittävän luoda alueelle aidon yhteisön, kyseessä oli kyseessä oli kuitenkin alue, jolta puuttuivat kokonaan monet julkiset rakennukset. Vuokratalot oli myös sijoitettu varsin kauas toisistaan, ja yhdessä näiden seikkojen katsottiin olevan tavoitteen suhteen kielteisiä. Suuremmaksi esteeksi nousi brittiläissyntyisen Stewartin halu pitää maanomistus käsissään brittiläiseen tapaan, oman ilmoituksensa mukaan jotta hän saattaisi ohjata sen tulevaa kehitystä, mutta varsinaisen tarkoituksen todennäköisemmin ollessa halu saada itselleen hyöty maanarvon noususta alueella. Yhdysvalloissa ylempien yhteiskuntaluokkien edustajat eivät olleet tottuneet ajatukseen vuokralla asumisesta; oman vauraan asunnon omistaminen oli osa sitä julkista kuvaa, mikä osoitti heidän kuuluvan yhteiskunnan menestyjiin.⁵⁸

Tämän, sekä Stewartin oman kuoleman vuoksi hänen suurisuuntainen hankkeensa jäi suurelta osin suunnitelmien tasolle. Alueelle rakennettiin infrastruktuurin lisäksi vain kuutisenkymmentä taloa, joista 1890-luvulla vain puolet oli asuttuina. Garden City lähti kasvamaan vasta kun alueelta alettiin myymään tontteja vuonna 1897.⁵⁹

⁵⁶ Jackson, 81-83.

⁵⁷ Jackson, 83.

⁵⁸ Jackson, 83-84.

⁵⁹ Jackson, 82, 84.

Tämän Puutarhakaupungin ja Howardin puutarhakaupungin välillä on joitakin yhtäläisyyksiä. Se, tiesikö Howard Stewartin suunnitelmasta on sivuseikka; mikään ei kuitenkaan osoita, että hän olisi ollut siitä tietoinen. Howard kirjoittaa teoksessaan puutarhakaupunkinsa omaavan tavanomaista suuremman vallan verrattuna tavallisiin paikallishallintoihin, koska se toimii myös vuokranantajana. Hän meni niin pitkälle, että sanoi tämän ratkaisevan paikallishallinnon ongelmat varsin pitkälle.⁶⁰ Stewartin taas sanottiin yksinään olevan koko kunnallishallinto. Tavoite oli sama: Yhteisön kehityksen ohjaus ylhäältä käsin. Howardilla puutarhakaupungin perustaneen yhtiön, ja sitten kaupunginhallinnon, jonka valitsisivat kaupungille vuokraa maksavat. Stewartilla taas tavoitteena oli keskittää sama valta yhden yksilön käsiin.

⁶⁰ Howard, 92-93.

4 Ebenezer Howardin puutarhakaupunki ja sosiaalinen kaupunki

4.1 Puutarhakaupungit paremman yhteiskunnan saavuttamisen välineenä

Ebenezer Howardin teos ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1898 omakustanteena nimellä *Tomorrow: a Peaceful Path to Real Reform*. Muutamin muutoksin teos ilmestyi kustantamon julkaisemana uutena 3000 kappaleen painoksena vuonna 1902 nimellä *Garden Cities of Tomorrow*, millä nimellä se on siitä lähtien tunnettu. Teoksen merkitys tuli olemaan hyvin suuri 1900-luvun kaupunkisuunnittelussa, vaikka tähän päivään mennessä siinä esitetyn kaltaisia kaupunkeja ei ole toteutettu siinä muodossa, kuin Howard ne teoksessaan esitti. Edes Howardin omana elinaikanaan, osittain hänen johdollaan toteutetut Letchworthin ja Welwynin puutarhakaupungit eivät toteuttaneet hänen suunnitelmastaan kuin osia, puhumattakaan laajemmista yhteiskunnallisista muutoksista, joihin Howard puutarhakaupunkien rakentamisen liitti; Howardilla puutarhakaupunki oli vain ensimmäinen askel tiellä kohti hänen varsinaista päämääräänsä.

Jos otamme käyttöön Howardin teoksen eri painosten nimet, niin huomispäivän puutarhakaupungit olivat väline, joiden avulla oli tarkoitus toteuttaa rauhanomaisesti todellinen uudistus yhteiskunnassa. Puutarhakaupungit olivat siten kuin sosialismi, jonka tavoitteena oli kommunistinen yhteiskunta. Howard vastusti sekä sosialismia että kommunismia, vaikka kannattikin niiden päämääriä siinä mitä tuli yhteiskunnan uudistamiseen ihmisten elinolosuhteiden ja varallisuuden jakautumisen suhteen; hän vastusti niissä sitä, miten uusi parempi yhteiskunta järjestettiin, ja miten siihen päästiin.⁶¹

Howardin teoksen ensimmäisen painoksen nimessä ”rauhanomainen” ei suinkaan ole sitä niinkään vastakohtana väkivallalle, kuin vastakohtana vastakkainasettelulle, luokkataistelulle. Howardin mukaan ei pitäisi kiistellä sen omistuksesta, mitä nyt tuotetaan, vaan keskittyä siihen, mitä voidaan tuottaa. Eli köyhemmän väestönosan piti keskittyä tuottamaan jotakin, joka olisi heidän omaansa, sen sijaan että he pyrkisivät saamaan hallintaansa toisten nyt hallitsemaa omaisuutta. Varsin arkana miehenä Howard kammoksui

⁶¹ Howard, 113-115, 126-132

jopa lakkoja. Varsin naiivisti hän uskoi siihen, että laajamittainen muutos yhteiskunnassa oli mahdollista, jos ihmisillä oli vain toimiva esimerkki siitä, millainen lopputulos olisi. Hänen mukaansa myös ne yhteiskunnan valtaapitävät, sekä poliittiset että taloudelliset – jälkimmäiset jotka varsinaisesti kärsisivät tästä - olisi mahdollista vakuuttaa esimerkin avulla.⁶²

Tuo esimerkki oli puutarhakaupunki. Puutarhakaupunki oli sekä uuden yhteiskunnan malli, että väline, jolla se saavutettiin. Howardin mukaan kun ihmiset voisivat itse nähdä, miten puutarhakaupungissa oli onnistuttu luomaan parempi elinympäristö poistamalla kaupunkielämän huonoimmat puolet, säilyttäen kaupunkielämän edut yhdistäen niihin ne asiat, jotka nähtiin myönteisenä maaseudun elämässä, ja kuinka puutarhakaupungin rakentamisen ja kehittymisen myötä sen asukkaat olivat onnistuneet luoman uuden yhteisön, jossa ihmiset yhteiskuntaluokista ja poliittisista ideologioistaan huolimatta toimivat yhteistyössä keskenään entiset ristiriitansa unohtaen, niin silloin tämän näkevät haluaisivat itse elää samanlaisessa yhteisössä. Ja niin puutarhakaupunki tulisi synnyttämään uusia puutarhakaupunkeja, joiden verkosto loisi vielä laajemman yhteisön, josta Howard käytti nimeä sosiaalinen kaupunki.⁶³

4.2 Puutarhakaupunki, kaupungin ja maaseudun avioliiton tulos?

Howardin mukaan puutarhakaupunki on kaupungin ja maaseudun yhteensulautumisen - avioliiton, kuten hän asian ilmaisee - tulos.⁶⁴ Tämä antaa heti väärän mielikuvan puutarhakaupungista, etenkin nykyajan ihmiselle. Maaseudulla maantieteellisenä konseptina ei ole mitään tekemistä puutarhakaupungin itsensä kanssa, vaikka Howardilla yksi sen kokonaisuuden kannalta vähemmän tärkeistä – mutta hänelle itselleen ilmeisen tärkeä asia, ottaen huomioon hänen sen selittämiseen käyttämänsä sivumäärän - olikin tarkoitus auttaa ympäröivän maaseudun maanviljelijöitä tarjoamalla heidän tuotteilleen markkinat, ja rautatieyhteyden kautta myös mahdollisuus niiden viemiseksi kauemmas myyntiin.⁶⁵

⁶² Howard, 134-137.

⁶³ Hall(2002), 93-95; Hall&Ward, 23-25.

⁶⁴ Howard, 48.

⁶⁵ Howard, 60-61.

Sen sijaan että maaseutu olisi läsnä suoranaisesti itse puutarhakaupungissa, niin maaseudun esiinnostaminen puutarhakaupungin yhteydessä tarkoittaa Howardilla lähinnä vain hyvää elämänlaatua, parempaa terveyttä, enemmän viheralueita itse kaupungissa - mutta ei mitään puistoa, sisäpuutarhaa, katuja reunustavia puita ja tonttien yhteydessä olevia pieniä viheralueita enempää - ja maaseudun läheisyyttä. Itse asiassa puutarhakaupungissa ei viheralueiden ja maaseudun läheisyyden suhteen ole mitään, mitä ei löydy tavallisesta keskikokoisesta suomalaisesta kaupungista.

Elämänlaadun suhteen kyse on vain puhtaasta ilmasta, kauniista maisemista ja vastaavista seikoista. Terveys tulee siitä, että puutarhakaupunki olisi maaseudun tapaan terveellisempi elinympäristö kuin ajan kaupungit. Kuolleisuus kaupungeissa oli kaikissa yhteiskuntaluokissa paljon suurempi kuin maaseudulla.⁶⁶ Howardin oman ajan tutkimukset osoittivat kaupunkien eliittikoulujen yläluokkaisten oppilaiden olevan fyysisesti heikompia ja sairaalloisempia kuin maaseudun köyhien perheiden vastaavan ikäluokan lapset olivat. Myöhemmin Buurisodan aikana suurin osa kaupungeista armeijaan ilmoittautuneista vapaaehtoisista piti hylätä liian heikon yleiskunnon ja terveydentilan vuoksi.

Kun Howard kirjoittaa maaseudusta puutarhakaupunkien ympäristönä, ei siis pidä kuvitella mitään konkreettista maaseutua, ei etenäkään mitään haja-asutusta; Howardin puutarhakaupunki oli tiheään rakennettu. Sen sijaan kyse on siis terveydestä ja esteettisistä seikoista. Siitä, millaisena maaseutu koettiin vastakohtana kaupungeille. Imagosta. Siinä missä nimeämällä kaupunkinsa keskustan maamerkin Kristallipalatsiksi Howard vetosi lukijoidensa oman aikansa teollisuudesta ja tieteestä omaamiin myönteisiin käsityksiin, hän nostamalla maaseudun esiin vetosi lukijoidensa siitä omaamiin myönteisiin käsityksiin. Hänen keskivertolukijoidensa käsitys maaseudusta todennäköisesti perustui enemmän juuri ihanteellisiin kuvitelmiin kuin käytännön kosketukseen maaseutuelämän kanssa.

Howard ei suinkaan halunnut luopua kaupunkielämästä, hän vain halusi tuoda oman aikansa maaseutuelämän myönteiset puolet - niin kuin kaupunkilaiset ne näkivät - osaksi

⁶⁶ Vuosisadan puolivälin jälkeen, 1851-61, jokaista 100 maalla kuollutta ihmistä kohti kuoli kaupungeissa 124 ihmistä kun väkiluvut oli suhteutettu toisiinsa. Vuosisadan lopussa, 1891-1901, ero oli supistunut 114 kuolleeseen. Wohl, 329.

kaupunkielämää. Tältä osin puutarhakaupungeilla ei nykypäivän länsimaiden suurkaupunkien asukkaille ole muuta tarjottavaa kuin juuri raitis ilma ja luonnon läheisyys kävelymatkan päässä. Syynä tähän on se, että moderni yhteiskunta on kyennyt ratkaisemaan osan Howardin "kolmannen magneetin", kuten hän puutarhakaupunkiensa muodostaman sosiaalisen kaupungin kokonaisuutta kutsui, valteista suhteesta kaupunkiin ja maaseutuun

4.3 Puutarhakaupungin kuvaus

Howard esiti, että puutarhakaupunki perustettaisiin maatalousmaalle, joka Iso-Britannian maataloutta tuolloin vaivanneen laman ansiosta oli halpaa. Howard uhraa suuren määrän aikaa puutarhakaupungin taloudellisen puolen käsittelyyn, mutta koska kyseessä on osa hänen visiotaan, joka on ehdottomasti vanhentunut, sitä ei käsitellä tässä.⁶⁷ Mainittakoon, että Howardin ajatus siitä, että kyseessä olisi yksityinen investointi, jonka tarkoitus oli tuottaa voittoa sijoittajille, on peräisin ainakin jo Charles Fourierilta(1772-1837).⁶⁸

Ostettava alue olisi kooltaan noin 2500 hehtaaria, josta itse kaupunki käsittäisi 405 hehtaaria. Kaupungin pohjakaava olisi ympäränmuotoinen ja kaupungin keskustasta laidalle olisi matkaa 1,2 kilometriä.⁶⁹ Kaupungin halkaisisi reunoilta keskustaa kohden kuusi suurta noin 37 metriä leveää bulevardia, mahdollisesti Benjamin Richardsonin *Hygeian* perintöä,⁷⁰ ja ympyrän keskivaiheilla sen halkaisisi taas noin 128 metriä leveä renkaan muotoinen Suuri valtakatu, joka nimestään huolimatta olisi kuitenkin enemmän viheralue kuin valtaväylä. Tälle alueelle Howard sijoitti puutarhoja, leikkikenttiä, kouluja ja kirkkoja.⁷¹

Suuren valtakadun tarkoituksena oli erottaa asutuskäyttöön tarkoitettu sisempi alue kaupungissa ulommasta, jonne Howard sijoitti tehtaita, varastoja, kauppatoreja ja muita vastaavia kaupungin kannalta tärkeitä teollisuuden ja kaupan rakennuksia, jotka hän halusi

⁶⁷ Howard, 50.

⁶⁸ Fourier, Charles: *The Establishment of a Trial Phalanx*(teoksesta *Théorie de l'unité universelle*, 1822). Julkaistu teoksessa *The Utopian Vision of Charles Fourier. Selected Texts on Work, Love, and Passionate Attraction*.(1972). Tässä tapauksessa kyseinen teksti on haettu osoitteesta <http://www.marxists.org/reference/archive/fourier/works/ch19.htm>, 14.05.2008.

⁶⁹ Hall&Ward, 20.

⁷⁰ Fishman, 41-42.

⁷¹ Howard, 51, 54-55.

eristää asuinalueista, jotta näissä olisi mahdollisimman miellyttävää asua. Howard korosti teollisuuden käyttävän energianlähteenään sähköä, jotta saastetta kertyisi mahdollisimman vähän. Kuitenkin hän sijoitti alueelle myös hiilen säilytys- tai lastausalueita.⁷² Robert Fishmanin mukaan kyseessä ei ollut vain käytännöllinen ratkaisu, vaan hänen mukaansa teollisuuden sijoittamisen yhteisön laidoille osoitti myös sen omaamaa arvoa Howardin suunnittelema yhteisölle; sille oli paikkansa yhteisössä sen laitamilla, mutta siitä ei saanut tulla sen tärkein yhdistävä tekijä.⁷³

Suuren valtakadun ulkopuolelle kulki koko kaupungin ympäröivä kehärata, jonka idean Howard on voinut saada Berliinin kehäradasta, joka toteutettiin vuosina 1873-1882 paljon suuremmissa mittakaavassa. Berliinin kehäradan oli tarkoitus sulkea sisäänsä huomattavasti suurempi asukasmäärä kuin Howardin puutarhakaupungin kehäradan: Berliinissä asukasmääräksi kehäradan sisällä kaavailtiin rakennusaikaan miljoonaa asukasta. Kehäradan yhdisti kaupungin sisäosiin rata; tarkoituksena oli mahdollistaa asutuksen leviäminen kehäradan varteen asukkaiden käydessä edelleen töissä kaupungin keskustassa. Howardilla kehärata palvelee tietenkin teollisuutta, ei työmatkoja.⁷⁴

Howardin suunnitelmassa kehärata yhdistyi koko ostetun alueen halki kulkevaan rautatiehen⁷⁵ ja yhdisti näin puutarhakaupungin ulkomailmaan; myöhemmässä vaiheessa se olisi yhdistänyt ensimmäisen puutarhakaupunkiin uusiin puutarhakaupunkeihin, ja niiden muodistamaan laajempaan kokonaisuuteen, sosiaaliseen kaupunkiin. Suuren valtakadun ja kehäradan tarkoituksena oli myös rajata kaupungin kasvua, sekä asuinalueiden että teollisuuden suhteen. Saksassa oli paikoin käytetty jo aiemmin rautateitä vastaavalla tavalla

⁷² Howard, 55.

⁷³ Fishman, 42.

⁷⁴ Roth, teoksessa Roth&Polino(toim.), sivut 15-17. Kehäradan puolesta vuonna 1871 vedonneiden Berliinin virkamiesten retoriikka muistuttaa hyvin paljon Howardin omaa: "Tavoitteena on tehdä mahdolliseksi terveellinen ja halpa asuminen kaikille yhteiskuntaluokille 'kaikkine maalla asumisen mukavuuksineen ja Äiti Luonnon vertaamattomine iloineen'." Suunnitelma julkaistiin karttoineen ja vetoomuksineen vuonna 1874 Preussin kuninkaallisen tilastolaitoksen johtajan Hermann Schwaben(1830-1874) kirjassa *Berliner Südwestbahn und Centralbahn, beleuchtet vom Standpunkt der Wohnungsfrage und der Industrie Gesellschaft*, sivut 7-9, ibid. Kyseessä oli ilmeisesti juuri sellainen kirjanen, joita englanninkielisinä Howard tapasi lukea, ja sirotella niistä lainauksia tekstiinsä. Saatavilla oleva kirjallisuus ei mainitse mitään siitä, osasiko Howard muita kieliä kuin äidinkieltään englantia. Jos hän osasi saksaa, hänellä oli runsaasti tilaisuuksia tutustua kyseiseen suunnitelmaan; samaa suunnitelmaa esitteli teoksessaan *Stadt-Erweiterungen*(1876) Reinhard Baumeister(1833-1917).

⁷⁵ Howard, 55.

estämään keskikokoisia Mannheimin, Darmstadtin ja Mainzin kaupunkeja kasvamasta suurkaupungeiksi.⁷⁶

Kehäradan ulkopuolelle jäisi kaupungin noin 2023 hehtaarin kokoinen maaseutualue, jolle Howard sijoitti kaupungin 32 000 asukkaasta 2000, sekä ilmeisesti erikseen laskettavina joukon hyväntekeväisyyslaitoksia, jotka olisi tarkoitettu hänen hieman epämääräisen luonnehdintansa mukaan ”avuttomampien veljien” auttamiseen. Ilmeisesti kyse olisi ollut köyhien, sairaiden ja vanhusten hoitoon keskittyneistä laitoksista, joiden Howard korostaa olevan itsenäisiä, eikä sidoksissa kaupungin hallintoon.⁷⁷

Mitä tulee maatalouteen, Howard katsoi alueen maanviljelijöiden, sekä siellä jo ennestään olleiden että puutarhakaupungin myötä sinne muuttavien, hyötyvän puutarhakaupungista markkinana tuotteilleen, ja lisäksi hän katsoi kaupungin asukkaiden jätteitä hyödynnettävän viljelyksessä. Howardin mukaan maanviljelys ja maa-alueiden hallinta voisi saada erilaisia muotoja, kuten teollisuus ja palvelut kaupungissa; tilaa oli hänen mukaansa niin yksittäisille pikkutilallisille, kapitalistisille suurviljelijöille kuin osuuskunnillekin. Puutarhakaupungin urbaanin osan asukkaiden tapaan maanviljelijät olisivat vuokralaisia. Howardin suunnitelmassa jo vuokralla olevia suosittaisiin uusia vuokralle halukkaita vastaan näiden kilpaillessa keskenään samasta vuokra-alueesta siten, että jos nykyinen vuokralainen tarjoaisi vähintään 90 % siitä summasta, mitä joku toinen tarjoaa, niin hän saisi olla edelleen vuokralla. Ja jos vuokralainen menettäisi viljelyksensä hallinnan uudelle vuokralaiselle, niin tämän täytyisi kompensoida hänelle kaikki hänen vuokra-alueelle tekemänsä parannukset.⁷⁸

Kun käännetään katse kohti kaupungin keskustan asuinalueita, niin sen jakoivat suurten bulevardien lisäksi yhä pienemmiksi alueiksi valtakadut ja tiet. Noin 230 metriä leveä asuinalue oli jaettu 5500:aan keskimäärin noin 6,1 x 40 metriä oleviin tontteihin, pienimpien ollessa kooltaan 6,1 x 30 metriä, joilla talot sijaitsevat Howardin mukaan omilla alueillaan. Tämä ilmeisesti tarkoittaa vain, ettei rakennuksia olisi rakennettu kiinni toisiinsa, niin että ne

⁷⁶ Roth&Polino:**Introduction**, teoksessa Roth&Polino(toim.):*The City and the Railway in Europe*(2003), xxvi, alaviite 19. Offenbachissa taas rautatie muodostui merkittäväksi esteeksi kaupungin laajentumiselle sen eteläosassa 1800-luvun lopussa. Roth 2003, 14, ibid.

⁷⁷ Howard 54, 56.

⁷⁸ Howard, 55-56, 60-61, 62-63.

muodostaisivat kadun suuntaan yhteisen julkisivun. Hieman epämääräisesti Howard kirjoittaa niiden asetetun renkaiksi, niin että talojen julkisivut ovat kohti eri bulevardeja, valtakatuja ja teitä, minkä varsilla ne ovatkin. Ilmeisesti hän tarkoittaa tässä kyseessä olevan periaatteessa kortteleiden, koska hän samassa yhteydessä myös kirjoittaa osalle taloista yhteisistä puutarhoista ja keittiöistä. Talojen arkkitehtuurin suhteen Howard ei aseta mitään muita vaatimuksia niiden rakennuttajille kuin sen, että viemärointi vastaa korkeinta mahdollista tasoa ja rakennus omaa yleisen harmonian ympäröivän kadun suhteen mitä sen asettumiseen tontille tulee.⁷⁹

Kooltaan tontit olivat tyypillisiä ajan kaupungeille; Howardin ehdottama minimikoko tontille oli juuri tyypillinen hänen aikansa New York Cityssä. Howardin ajan perhekoon perusteella tuloksena olisi ollut 222-235 asukasta hehtaaria kohden, kun luku 1990-luvun brittiläisen perhekoon perusteella olisi noin 86-87 asukasta hehtaaria kohden. Kyseessä on luku, jota ei yleensä ole otaksuttu voivan saavuttaa ilman korkeita kerrostaloja.⁸⁰

Asuinalueelta kohti kaupungin keskustaa edetessä tultiin viimeiselle kaupungin viidestä rengasmaisesta valtakadusta, jonka keskuspuiston vastaista osaa reunusti Kristallipalatsi. Tämä bulevardeja lukuunottamatta kokonaan keskuspuiston kiertävä rakennus oli esikuvansa mukaan rakennettu pääosin lasista, ja toimii yhdistettynä kauppakeskuksena ja talvipuutarhana. Howardin mukaan sen rengasmainen muoto tuo sen palvelut mahdollisimman lähelle kaikkia kansalaisia.⁸¹ John Silk Buckinghamilla oli vastaavan tapaisia kävelykatuja omassa kaupunkisuunnitelmassaan ja ne yhdessä Lontoon Kristallipalatsin kanssa ovat ilmeisesti tämän kaupungin maamerkin esikuvia. Kristallipalatsi itse taas oli suunnittelijansa Joseph Paxtonin taustaan kuuluvien kasvihuoneiden ja oman aikansa katettujen kauppahallien yhdistelmä paljon esikuviaan suuremmassa mittakaavassa.⁸²

Yksi harvoista Howardin asukkaiden vapaudelle asettamista rajoituksista löytyy Kristallipalatsista: Jokaista tuotetta, niin kauan kuin kauppiasta ei valitettaisi, saisi myydä vain yksi yrittäjä. Mutta jos hänestä valitettaisiin koskien hänen tuotteidensa laatua tai sitä,

⁷⁹ Hall&Ward, 22; Howard, 54.

⁸⁰ Hall&Ward, 22-23.

⁸¹ Howard, 54.

⁸² Hall&Ward, 22-23.

miten hän kohteli työntekijöitään, voisi kaupungin hallinto myöntää tilaa kilpailevalle yrittäjälle ja antaa ihmisten valita heidän väliltään, kummalta he ostavat tuotteet.⁸³

Itse keskusalue koostui kolmesta osasta, joista uloimman osan muodosti 60 hehtaarin kokoinen Keskuspuisto, sen sisäpuolella aivan kaupungin keskustassa oli 2 hehtaarin kokoinen puutarha ja niiden välissä kaupungin julkiset rakennukset: Kaupungintalo, kirjasto, konserttisalo, museo, sairaala, teatteri.⁸⁴

4.4 Puutarhakaupungista sosiaaliseen kaupunkiin

Teoksensa ensimmäisessä painoksessa, mutta ei enää toisessa, Howard kuvitti tätä ideaansa sosiaalisesta kaupungista kuvalla, jossa 58 000 asukkaan Keskuskaupunkin ympärillä on siihen nopeiden rautateiden – jotka eivät pysähdy kaupunkien välillä, raitiovaunuliikenteen vastatessa paikallisliikenteestä – yhdistäminä kuusi puutarhakaupunkia. Tämä kokonaisuus on sosiaalinen kaupunki, tässä muodossa kooltaan noin 26 700 hehtaaria, ja asukasluvultaan noin 250 000.⁸⁵ Hall näkee sen konurbaationa, itsehallinnollisten kaupunkien verkkona, joka olisi saattanut kasvaa miljoonien asukkaiden muodostamaksi kokonaisuudeksi.⁸⁶ Erotuksena toteutuneista konurbaatioista - jotka nykyaika tapaa tuntea parhaiten englanninkielisellä nimellä sprawl ja joista voidaan mainita esimerkkinä vaikkapa Yhdysvaltain itärannikon pohjoisosan suurkaupunkien ketju - Howardin visiossa kaupunkien kasvuprosessi ja konurbaation syntyminen on hallittua, ja ohjattua. Kasvu ei riistäydy käsistä, eivätkä kaupungit levittäydy betoniviidakkona ja esikaupunkien verkkona ylitse ympäröivän maaseudun, koska puutarhakaupungit asettavat kasvulleen rajat.

Kun puutarhakaupungin ja sitä ympäröivän maatalousalueen asukasluku saavuttaa 32 000 asukkaan rajan Howardin suunnitelmassa, perustetaan uusi puutarhakaupunki jonkin matkan päähän, oman maatalousalueensa ympäröimänä, jonne ohjataan alkuperäiseen puutarhakaupunkiin muuten suuntautunut muutto ja tietenkin sen luonnollisen väestönkasvun tuloksena syntyvä väestö. Esikuvana tässä Howardilla oli australialainen

⁸³ Fishman, 43; Howard, 97-98.

⁸⁴ Hall&Ward, 21; Howard, 51-53.

⁸⁵ Hall&Ward, 23-25.

⁸⁶ Hall(2002), 88.

Adelaiden kaupunki, jonne oli rakennettu vihreän vyöhykkeen kaupungin keskustasta erottaman esikaupunki, jonka tarkoituksena oli rajoittaa emäkaupungin kasvua.⁸⁷

Tämä muistuttaa jo maailmansotien välillä Iso-Britanniasa osittain juuri Howardin puutarhakaupunkisuunnitelman pohjalta perustamaan alettuja satelliittikaupunkeja: tavanomaisia esikaupunkeja paljon suurempia, viheralueiden emäkaupungista erottamia asuinalueita, jotka eivät ole vain nukkumalähiöitä, vaan sisältävät myös työpaikkoja ja palveluja.⁸⁸ Howardilla kyseessä ei kuitenkaan ole satelliittikaupunki, joka olisi esimerkiksi hallinnollisesti tai työpaikkojen suhteen sidoksissa emäkaupunkiin, vaan hallinnollisesti uusi kaupunki, jonka olisi tarkoitus houkutella alkuperäisen kaupungin tapaan teollisuutta alueelleen, joka tarjoaisi uuden puutarhakaupungin asukkaille työpaikkoja paikan päällä.

Howardin visio puutarhakaupungista onkin hyvin vahvasti sidoksissa 1800-luvun lopun tilanteeseen, jossa työväestön oli vielä pääosin asuttava kävelyetäisyydellä työpaikoistaan, koska heillä ei ollut varaa käyttää saatavilla olevia julkisia liikennevälineitä, puhumattakaan yksityisistä.⁸⁹ Huolimatta Howardin sosiaalisen kaupungin nopeista liikenneyhteyksistä, hän sisällytti tämän työpaikkojen ja asuntojen läheisyyden suunnitelmaansa. Sen tietenkin piti välttämättä olla alkuperäisen puutarhakaupungin osana, joskin Letchworthissa asuntojen työläisten kannalta liian korkeat vuokrat estivät muita kuin parhaiten ansaitsevia työläisiä asumasta kaupungissa, ja uusi yksityinen liikenneväline, polkupyörä, mahdollisti heidän asumisensa kauempana työpaikoistaan kuin kävelymatkan päässä, Letchworthin asuntoja halvemmissa, mutta huonommissa asunnoissa sen rajojen ulkopuolella.⁹⁰

Uusi puutarhakaupunki siis rakentuisi edellisen tapaan, ja sen asukkaat muodostaisivat uuden yhteisön, joka kuitenkin olisi osa laajempaa, sen yhdessä alkuperäisen puutarhakaupungin kanssa muodostamaa yhteisöä. Ja aikanaan, yhä uusien puutarhakaupunkien syntyessä,

⁸⁷ Howard 140-142; Hall(2002), 93-95; Hall&Ward, 12-14, liittävät Adelaiden välillisesti Howardin esikuvakseen nimeämän Edgar Gibbon Wakefieldin(1796-1862) kolonisaatiosuunnitelmiin; Howard ei kuitenkaan itse mainitse Adelaiden yhteyttä Wakefieldiin. Alaviitteessä Howardin teoksen sivulla 140 Osborn nostaa kaupunkia ympäröivän vihreän vyöhykkeen esikuviksi Thomas Moren(1478-1535) *Utopian*(1516) ja jopa Raamatun kaupunkikuvaukset.

⁸⁸ Hall(2002), 110-116.

⁸⁹ Etelä-Lontoossa vuonna 1890 kahdestatoista työmatkasta yksitoista tehtiin jalan tai polkupyörällä. Waller, 59.

⁹⁰ Hall(2002), 100.

lopputuloksena olisi sosiaalinen kaupunki, joka aikanaan tulisi väistämättömästi liittämään myös Lontoon itseensä ja muuttamaan sen enemmän puutarhakaupunkien kaltaiseksi; Howardilla siis puutarhakaupungit eivät tarkoita jo olemassa olevien kaupunkien hylkäämistä, vaan niiden muokkaamista aikanaan puutarhakaupunkien kaltaiseksi. Tässäkin hän uskoo esimerkin voimaan.

Howard visioi Lontoon asukasluvun laskevan viidennekseen oman aikansa väkiluvusta, kun Lontoon asukkaat muuttaisivat paremmat elinolosuhteet mahdollistaviin puutarhakaupunkeihin. Aluksi Lontoon jäljelle jäävät asukkaat joutuisivat Howardin mukaan kantamaan paljon olemassa olevaa raskaamman taakan verojen ynnä muiden kulujen suhteen, mutta lopputuloksena hänen mukaansa olisi kuitenkin elinolosuhteiden nousu Lontoossa, kun jäljelle jäävät asukkaat omaisivat enemmän asuintilaa – hän mainitsee, että yhdessä huoneessa elävä perhe voisi asua viiden tai kuuden huoneen asunnossa, mikä oli hänen aikanaan mahdollista vain ylemmälle keskiluokalle ja sitä vauraammille – ja aikanaan myös puutarhakaupungin tarjoaman elämäntavan ja yhteisön levittäytyminen myös Lontooseen, jonka uudet viheralueet tulisivat tekemään siitä myös omalla tavallaan puutarhakaupungin, ja edellä mainitusti osan sosiaalista kaupunkia.⁹¹

⁹¹ Howard, 151-159.

5 Ainutlaatuinen ehdotusten yhdistelmä: Howardin esikuvat hänen itsensä mukaan

5.1 Ainutlaatuinen ehdotusten yhdistelmä: Howardin esikuvat hänen itsensä mukaan

Teoksessaan Ebenezer Howard käytti teoksensa kymmenennen luvun, nimeltään ”A Unique Combination of Proposals”, eli ”Ainutlaatuinen ehdotusten yhdistelmä”, selittämään suunnitelmansa syntyä, jotka hän liitti useampaan aikaisempaan suunnitelmaan.⁹² Nämä olivat erillisiä osasia, joiden pohjalta hän oli omien sanojensa mukaan luonut suunnitelman, jonka merkitys hänen mukaansa oli siinä, että se oli kokonaisvaltainen, yhdistäen aiempien ehdotusten hyvät puolet toimivaksi ja toteuttavissa olevaksi suunnitelmaksi, jonka avulla kaupunkien, sekä osittain myös maaseudun, ongelmat voitaisiin ratkaista olemassa olevan yhteiskuntajärjestelmän puitteissa ilman vallankumousta ja luokkataistelua.⁹³

Howardin mukaan oli yhdistettävä kaupungin ja maaseudun myönteiset puolet ja päästävä eroon kielteisistä: ”kaupungin ja maaseudun on solmittava avioliitto”, josta olisi ihmisten toimiessa yhteistyössä tuloksena ”uusi toivo, uusi elämä, uusi sivilisaatio.”⁹⁴ Tämä yhdistelmä oli hänen kooltaan rajoitettu puutarhakaupunkinsa.⁹⁵ Yhä uusien puutarhakaupunkien syntyessä ne muodostaisivat nopeiden rautatieyhteyksien avulla verkoston, kokonaisuuden, joka olisi sosiaalinen kaupunki. Sen asukkailla olisi kaikki suurkaupungin asukkaan edut ilman suurkaupunkien kielteisiä puolia, ja maaseutu vain

⁹² Howard, 118-127.

⁹³ Fishman(1977), 45.

⁹⁴ Howard, 48.

⁹⁵ Howard ei itse kertonut, mistä hän sai innoituksen nimetä ihannekaupunkinsa Garden Cityksi. Hallin(2002), 90, mukaan Chicago, jossa Howard asui vuosina 1872-76, tunnettiin ennen sen paloa vuonna 1871 nimellä ”Garden City”, ja Howard olisi hänen mukaansa saanut tästä nimen omalle ihannekaupungilleen. Kuitenkin esipuheen Howardin teoksen käytössäni olevaan painokseen kirjoittanut Howardin tuttava ja ”oppilas”, Sir Frederic James Osborn(1885-1978) mainitsee tämän tiedon, mutta ei Howardin käyttäneen juuri Chicagoa nimen lähtökohtana. Osbornin mukaan vuonna 1900 Yhdysvalloissa oli yksi pikkukaupunki ja 9 kylää, joiden virallinen nimi oli Garden City. Vuonna 1869 New Yorkin uusi esikaupunki Long Islandilla nimettiin Garden Cityksi, ja Osbornin mukaan kyseessä on termin ensimmäinen käyttö virallisena paikannimenä. Howard, 26. Pevsnerin, 32-33, mukaan brittiläinen arkkitehti Richard Norman Shaw(1831-1912) suunnitteli vuonna 1875 silloisen Lontoon lähelle Bedford Parkiin maailman ensimmäisen puutarhaesikaupungin, *first garden suburb ever*, jonka aluksi erotti kaupungista oma rakentamaton ”vihreä vyöhyke”. The Bedford Park Society - verkkosivut osoitteessa <http://www.bedfordpark.org/> mukaan Bedford Park olisi ”kauan tunnustettu puutarhakaupunkien ja puutarhaesikaupunkien prototyypiksi”. Samaisen sivuston mukaan yksi Bedford Parkin innoittajista olisi ollut William Morris(1834-1896). Haettu 14.05.2008.

lyhyen kävelymatkan päässä.⁹⁶ Itse asiassa Howardin ehdotus maaseudun ja kaupungin yhdistämisestä ei ollut sinällään uusi, vaan kyseessä oli idea, jonka juuret ulottuivat kauas.⁹⁷ Samantapaisia ehdotuksia oli tehty aiemminkin.⁹⁸ Se, minkä muodon tämä yhdistäminen hänellä sai, oli pääosin uusi.

Aiemmat ehdotukset, joista Howard mainitsee oman suunnitelmansa koostuvan, olivat seuraavat: 1) Organisoitu muuttoliike uusiin perustettaviin yhteisöihin, joiden osalta Howard mainitsee esikuvikseen Edward Gibbon Wakefieldin(1796-1862) ja brittiläisen taloustieteilijä Alfred Marshallin(1842-1924)⁹⁹. 2) Maan omistuksen yhteisön toimesta, jossa yhteisön tulot muodostuvat asukkaiden maksamasta vuokrasta, jonka osalta Howard ilmoittaa esikuvikseen brittiläisen radikaalin Thomas Spencen(1750-1814)¹⁰⁰ ja Herbert Spencerin(1820-1903)

⁹⁶ Howard, 130-138.

⁹⁷ *The great value of land, the enormous amount of vested interests, the necessity of keeping to ancient sites around which labour, as in Manchester, or commerce, as in Bristol, has clustered itself on account of natural advantages, all these things make any attempt to rebuild in cities impossible. But they will cause us at last, I believe, to build better things than cities. They will issue in a complete interpenetration of city and of country, a complete fusion of their different modes of life, and a combination of the advantages of both, such as no country in the world has ever seen.* Näin kirjoitti suosittu kaunokirjailija, pappi ja myöhempi Cambridgen yliopiston modernin historian professori Charles Kingsley(1819-1875) vuonna 1857 esseessään *Great Cities and Their Influence for Good and Evil*(1857), joka julkaistiin teoksessa *Sanitary and Social Lectures and Essays*(1880), i. s. Mitä Kingsley tarkoitti, oli kuitenkin lähempänä sitä, millaiseksi tulevaisuus todella muodostui, kuin Howardin ideoita. Kingsleyllä kaupungeista tulisi kaupan ja teollisuuden keskuksia, ja väestö työläisiä myöten muuttaisi sen ympärille esikaupunkiin, lähelle maaseutua terveellisempiin ja paremmin rakennettuihin asuntoihin. Howard ei itse mainia Kingsleyä, ja käyttämässäni Howardia suoraan koskevassa tutkimuskirjallisuudessa häneen viittaa kyllä Fishman(1977), 47, mutta aivan eri yhteydessä, joten koska mitään todisteita Kingsleyn vaikutuksesta Howardiin ei ole, en käsittele Kingsleyä tämän enempää Howardin yhteydessä. Löysin Kingsleyn teoksessa Gould, 6, olevan lainauksen avulla.

⁹⁸ Howardin tuntema kuuluisa näytelmäkirjailija George Bernard Shaw(1856-1950) julisti Howardin teoksen ensimmäisen version luettuaan vuonna 1899 kyseessä olevan ”saman vanhan vision”(The same old vision), varoitti tuttujaan sijoittamasta rahojaan sen toteuttamiseen ja sanoi vastaavia suunnitelmia tulevan hänen tietoonsa ”kerran seitsemässä vuodessa”. Waller, 176. Shaw tuli myöhemmin toisiin ajatuksiin, auttoi itse Howardia taloudellisesti, ja kirjoitti, että ”Englannin kansakunta” oli Howardille velkaa ”jaarlin arvon” ensimmäisestä puutarhakaupungista Letchworthista ja ”herttuan arvon” toisesta puutarhakaupungista Welwynistä. Fishman(1977), 80, joka seuraa tässä C. P. Purdomin teosta *The Building of Satellite Cities*(1940), 40.

⁹⁹ Hall&Ward, 35-36; Hall(1985), 45, 48; Hall(2002), 91, 100; Howard, 66, 121-122; Fishman 72-75; Waller, 180.

¹⁰⁰ Thomas Spence oli radikaali ajattelija, kirjailija ja kirjakauppias. Howard, 122-123, viittaa Spencen vuonna 1775 pitämään puheeseen, jonka alkuperäinen nimi oli *Property in Land Every One's Right*, joka julkaistiin painettuna vuonna 1793 nimellä *The Rights of Man*. Howard oli tutustunut siihen brittiläisen sosialistipoliitikon Henry Mayers Hyndmanin(1842-1921) julkaiseman teoksen *The Nationalization of the Land in 1775 and 1882*(1883) osana. Tämä teksti on saatavissa Thomas Spence Societyn verkkosivulta osoitteessa <http://thomas-spence-society.co.uk/7.html> vuoden 1793 versiona. Spence itse kuvasi ihanneyhteisöjä lyhyissä kirjoituksissaan *A Supplemen to the History of Robinson Crusoe, Being the History of Crusonia*(1782) ja *The Constitution of Spensonia*(1803). Kyseiset tekstit löytyvät edellisen tapaan Thomas Spence Societyn verkkosivuilta. Linkkien toimivuus on tarkistettu 15.05.2008.

ideat. 3) Brittiläisen poliitikon, lehtimiehen ja matkakirjailijan James Silk Buckinghamin(1786-1855)¹⁰¹ ehdotuksen suunnitellusta Viktorian ihannekaupungista, jonka pinta-ala ja asukasluku olisivat rajattuja. Howardin mukaan hän yhdisti nämä ehdotukset ja lopputuloksena oli hänen oma puutarhakaupunkinsa.¹⁰²

Alaviitteessään tähän Howard tosin kertoo tutustuneensa näihin suunnitelmiin vasta jo saatuaan ajatuksen ihannekaupungin suunnittelemisesta ja edettyään pitkälle omassa suunnitelmassaan. Hän tosin samalla myöntää tutustuneensa Wakefieldin ajatuksiin jo aiemmin John Stuart Millin(1806-1867) teoksen kautta. Hänen mukaansa tämä yhteneväisyys osoittaa, kuinka ”totuutta etsittäessä miesten ajatukset kulkevat samoja kanavia pitkin”¹⁰³.

Tässä on selvä ristiriita Howardin esittämien eri väitteiden välillä; ilmeisesti hän yritti sanoa, että hänellä oli jo samankaltaisia ajatuksia kuin yllä olevilla jo ennen kuin hän tutustui heidän työhönsä tarkemmin, ja että heidän töidensä lukeminen vain muokkasi hänen ideoitaan. Tietenkin myös voidaan viitata siihen, että näistä henkilöistä etenkin Marshall - jota Howardin teoksen ensiversion ilmestyessä pidettiin jo aikansa merkittävimpänä brittiläisenä taloustietelijänä - ja Herbert Spencer, oman aikansa johtavia brittiajattelijoina, olivat sellaisia auktoriteetteja, jotka antoivat Howardin suunnitelmalle lukijoiden silmissä ehkä enemmän vakuuttavuutta kuin se, että hän olisi esittänyt kaiken olevan lähtöisin itseltään.

¹⁰¹ James Silk Buckingham oli brittiläinen poliitikko – parlamentin jäsen vuosina 1832-37 edustaen Sheffieldin teollisuuskaupunkia – ja matkakirjailija. Hän esitti ihannekaupunginsa Victorian mallin vuonna 1849 teoksessaan *National Evils and Practical Remedies. With the Plan of a Model Town*. Tästä teoksesta on olemassa lyhyt katkelma ja kaupungin ehdotettu pohjakaava internetissä osoitteessa <http://www.library.cornell.edu/Reps/DOCS/buckham.htm>, haettu 14.05.2008. Hall&Ward väittävät Howardin saaneen useat muut suunnitelmansa yksityiskohdat Buckinghamilta, mutta jos Beevers ja Fishman ovat oikeassa Richardsonin merkityksestä Howardin suhteen, niin monet muut mainitsemansa muut yksityiskohdat, jotka olisivat heidän mukaansa Buckinghamilta saatuja, voisivat olla myös Richardsonilta saatuja, kuten Hall myöhemmässä teoksessaan esittää jättäen tällöin Buckinghamin mainitsematta. Briggs(1965), 70-71; Hall&Ward(1998), 12; Hall(2002), 90; Fishman(1977), 41. Fishman katsoo Buckinghamin vaikutuksen olleen vain ”välillinen” vedoten Howardin omaan lausuntoon siitä, että hän tutustui Buckinghamin teokseen vasta oltuaan jo pitkällä oman suunnitelmansa suhteen. Fishman, 41, tarkemmin loppunooteissa, sivu 281. Briggsin(1965), 70, mukaan Buckinghamin kirjoituksen esikuva oli brittiläinen utopistisocialisti ja tehtailija Robert Owen(1771-1858). Owen oli pyrkinyt muokkaamaan omistamansa tehtaan työläisten asuttaman New Lanarkin pikkukaupungin esimerkiksi siitä, mitenkö voitaisiin luoda kunnan olosuhteet tehdastyöläisille. Fishman(1977), 14-15.

¹⁰² Howard 125-126.

¹⁰³ ...in the search for truth men's minds run in the same channels... Howard, alaviite sivulla 119.

Syytä siihen, miksi Howard vaikenee Edward Bellamyn ja Benjamin Richardsonin töistä hänen suunnitelmansa esikuvana tässä yhteydessä, on vaikea sanoa Bellamyn suhteen; Richardsonin suhteen kyseessä on ehkä se, että Howard tutustui Richardsonin työhön jo varhain, ja Howardin mainitessa tämän, olisi lukijoille kenties jäänyt vaikutelma siitä, ettei Howardin suunnitelma ollut niin ainutkertainen kuin hän esitti: Sen sijaan, että Howard olisi saanut Richardsonilta vain yhden osasen lisää, olisi voinut vaikuttaa siltä, että hän sai tältä koko perustan työnsä.

5.2 Edward Gibbon Wakefield

Howardin mukaan hän tutustui Edward Gibbon Wakefieldin(1796-1862) suunnitelmaan Australian kolonisoimisesta sinne perustettavien uusien kaupunkien avulla John Stuart Millin(1806-1873) teoksen *Elements of Political Economy* kautta.¹⁰⁴ Wakefieldin sisällyttäminen Howardin itse tunnustamien esikuvien joukkoon on paljon merkittävämpien esikuvien sijaan on hieman outoa, varsinkin kun Osbornen mukaan Howardin Wakefieldin nimiin laittama lainaus ei tule Wakefieldiltä, vaan hänen teoksessaan liitteenä olleesta kirjoituksesta, jonka tekijä oli muuan tohtori Hind. Toinen ongelma on se, että John Stuart Mill ei kirjoittanut *Elements of Political Economy* –nimistä kirjaa, vaan sen teki hänen isänsä James Mill(1773-1836), teoksen tullessa julkaistuksi vuonna 1821 ennen Wakefieldin kirjoituksia. Kyseessä onkin nuoremman Millin teos *The Principles of Political Economy*(1848), josta Howardin lainaama kohta löytyy.

Wakefieldin suunnitelma ei myöskään vaikuta mitenkään erityiseltä, mutta Howardiin on kenties vaikuttanut siihen liitetty ehdotus perustettavien kaupunkien koon rajaamisesta. Vaikuttaa siltä siltä, Howard olisi aivan hyvin sen sijaan voinut nostaa esiin monta muutakin suunnitelmaa. Hieman outoa on se, ettei Howard mainitse Wakefieldin yhteydessä Australian kolonisoinnin yhteydessä perustettua Adelaiden kaupunkia, jonka suunnitelmaan Wakefield joskus liitetään, ja joka - joskin väärin ymmärrettynä Howardin taholta - oli yhtenä

¹⁰⁴ Howard, 121.

innoittajana hänen omalle suunnitelmalleen kaupunkien koon rajoittamisesta ja puutarhakaupunkien kasvusta sosiaalisiksi kaupungiksi.¹⁰⁵

Wakefield itse, joka ei koskaan käynyt Australiassa, mutta asui pitkiä aikoja Kanadassa ja Uudessa-Seelannissa, on kuitenkin ansainnut paikan Australian kansallisbiografiassa. Hän oli omana aikanaan jonkinlainen auktoriteetti Australian kolonisointipyrkimysten suhteen, joskin hänen todellinen käytännön vaikutuksensa on jäänyt epäselväksi.¹⁰⁶ On kuitenkin mahdollista, että Howard mainitsi Wakefieldin, jotta hän pääsisi tämän kautta nostamaan esiin John Stuart Millin, aivan kuten hän Thomas Spencen yhteydessä nostaa esiin Spencerin.

Howard tuntuu käyttävän tuntemattomampia nimiä voidakseen liittää heidän kauttaan suunnitelmansa aikalaisille tutumpiin nimiin, joiden auktoriteetti näin ollen voisi osaltaan vakuuttaa ne lukijat, joiden osalta Howardin oma esitys ei siihen kykenisi. Samaan tapaan Benjamin Richardson *Hygeiassaan* nostaa esiin aiheensa osalta aikansa suurimman auktoriteetin Edwin Chadwickin(1800-1890), jolta hän väittää saaneensa idean teokseensa. Tällaiseen väitteisiin on edellä mainitusta syytä suhtautua varauksellisesti, varsinkin kun Howard vain lainaa Milliltä kohdan, jossa tämä vain toistaa Wakefieldin ehdotuksen pääkohdat.¹⁰⁷ Tämän vuoksi jätän Millin kokonaan käsittelemättä tämän tutkielman puitteissa.

5.3 Alfred Marshall

Alfred Marshall(1842-1924) oli brittiläinen taloustieteilijä, jonka pääteos oli *Principles of Economy*(1890). Tällä työllä, jossa hän tutki tarjonnan ja kysynnän suhdetta tuotteen hinnan muodostuksessa, ei ole mitään tekemistä Howardin suunnitelman kanssa, vaan Howard viittaa vuonna 1884 Contemporary Review –lehdessä ilmestyneeseen artikkeliin *The Housing of the London Poor*¹⁰⁸, jossa Marshall ehdotti uusien teollisuusyhteisöjen

¹⁰⁵ Hall&Ward, 12-14; Howard, 140-142. Kaupunkien koon rajoittamista niiden ympärille perustettavien vihreiden vyöhykkeiden avulla oli ehdottanut jo vuonna 1766 brittiläinen arkkitehti John Gwynn(1713-1786), jonka suunnitelmassa kaupunkia ympäröivä vihreä alue olisi ilmeisesti aukinainen. Fishman(1987), 24-25.

¹⁰⁶ Australian National Biography Online, <http://www.adb.online.anu.edu.au/biogs/A020510b.htm>. Haettu 14.05.2008.

¹⁰⁷ Howard, 121.

¹⁰⁸ Contemporary Review, XLV (1884), 224-231.

perustamista helpottamaan Lontoon työväestön ahtaita asuinolosuhteita. Marshallin mukaan ei ollut mitään järkeä pitää matalapalkkaisia, kalliissa slummiasunnoissa asumaan joutuvia työläisiä asumassa ja työskentelemässä keskellä Lontoota, missä myös tehdaskiinteistöjen hinnat olivat korkeita. Hän ehdottikin matalapalkkaisten teollisuudenhaarojen tuotannon siirtämistä uusiin teollisiin yhteisöihin maaseudulle.¹⁰⁹

Kyseessä oli siis jälleen yksi versio teollisuuskylistä, joiden historia tämän tutkielman puitteissa johtaa Ledoux'n suolakaivostehdasyhteisöön - joka oli pohjana hänen omalle Chaux'n kaupunkiutopialleen - ja Iso-Britanniassa Marshallin suunnitelman suorana edeltäjänä olivat Robert Owenin New Lanark ja myöhemmät teollisuuskyllät, kuten Sir Titus Saltin(1803-1876) vuosina 1851-76 rakennuttama Saltaire, jossa rakennuttajansa kuollessa oli 4400 asukasta.¹¹⁰ Sinällään Marshall ei ehdottanutkaan mitään dramaattisesti uutta suunnitelmassaan, eikä kyseessä ollut luonteeltaan utopistinen suunnitelma. Todellisuus vain oli sitä vastaan. Teollisuutta toki muutti pois Lontoosta, mutta se löysi halpaa työvoimaa muualtakin, ilman että sitä olisi tarvinnut tuottaa Lontoosta.

Marshall oli Howardin selvä esikuva, jonka idean Howard tuli tarkoittamattaan osoittaneeksi vääräksi jo ensimmäisen Letchworthin puutarhakaupungin avulla. Huolimatta siitä, että Letchworthiin pyrittiin rakentamaan myös hyvin halpoja asuntoja työväestölle, olivat vuokrahinnat verrattavissa Lontoon esikaupunkien ylemmän työväestön asuinalueiden vuokriin ja palkat kaupungin tehtaissa kuitenkin niin alhaiset, että suurella osalla tehtaiden työläisistä ei ollut varaa maksaa vaadittuja vuokria, ja he joutuivat asumaan kaupungin rajojen ulkopuolella, missä oli tarjolla halvempia, heikkokuntoisia asuntoja. Näin ollen kävi ilmi, ettei sinällään työpaikkojen ja asuntojen sijainti ollut suurin ongelma, vaan alhaiset palkat, joita yritykset eivät olleet valmiita nostamaan huolimatta siitä, että Letchsworthissa niiden omat kustannukset olivat halvempia kuin mitä ne olivat samojen yritysten.¹¹¹

Marshallilla perustettavista teollisuussiirtokunnasta hyötyisivät eniten sen sijaintipaikan omistavat maanomistajat ja rautatieyhtiöt. Tämän korostaminen oli tietenkin yritys vedota

¹⁰⁹ Hall(2002), 91, joka katsoo Kropotkinin saaneen ideansa väestön hajauttamiseen pois suurkaupungeista maaseudulle juuri Marshallilta; Howard, 66,. 74-76, 121-122.

¹¹⁰ Bergdoll, 247; Waller, 173.

¹¹¹ Fishmanin mukaan tämä osoitti, että *The path to real reform lay outside the Garden City*. Fishman, 75.

niihin tahoihin, jotka olisivat voineet rahoittaa suunnitelmansa. Howardin mukaan taas hänen puutarhakaupungissaan maanomistajia olisivat alempien sosiaaluokkien edustajat jotka asuisivat itse uudessa kaupungissa. Tämä ei ole kirjaimellisesti totta; Howardilla puutarhakaupungin asukkaat olivat vuokralaisia, eivätkä omistaneet maata kaupungissa. Suunnitelman tarkoituksena oli, että he saisivat välillisesti hyödyn kaupungin vuokratuloista, jotka käytettäisiin kaupungin rahoittajien ulosostamisen ja velkojen pois maksun jälkeen täysimääräisesti kaupungin kehittämiseen. Mutta hyöty heille tulisi paremman elinympäristöjen ja palvelujen suhteen, eikä suorana taloudellisena hyötynä, kuten Marshallin esityksessä maanomistajille ja teollisyyskylien tuotannosta hyötyville rautatieyhtiöille.¹¹²

Marshallin suunnitelma omaa yhtymäkohtia myöhempään Charles Boothin suunnitelmaan työleireistä Lontoon köyhille,¹¹³ ja koska Boothin suunnitelman käsittävä teos on julkaistu viisi vuotta sen jälkeen kun Marshall oli esitetty oman suunnitelmansa, voi niiden välillä olla hyvinkin yhteys. Mutta siinä missä Marshallilla kyseessä olisi yksityisten tahojen toimeenpanema muutto, niin Boothilla muuttoliikkeen takana olisi valtio. Howardin tapaan Booth vastusti voimakasta keskusvaltaa, mutta aivan kuten Howardin suunnitelmaa kritisoinut Shaw, Booth ilmeisesti ymmärsi, ettei hänen suunnitelmansa ollut toteutettavissa ilman valtiovallan apua. Shaw'n mukaan taas puutarhakaupungit olisi ehkä mahdollista toteuttaa vain kansallistettuina;¹¹⁴ Letchworth ja Welvyn osoittavat toki olemassaolollaan, ettei hän ollut aivan oikeassa, mutta varsinaisten puutarhakaupunkien jääminen kahteen ja valtiovallan toimesta etenkin 1940-60-luvuilla Iso-Britanniaan perustettujen uusien kaupunkien paljon suurempi määrä osoittavat, että uusien kaupunkien laajamittainen perustaminen ei ollut mahdollista ilman valtiovallan tukea. Saman voi sanoa pätevän Boothin työleireihin, jotka olisivat olleet varhainen versio 1900-luvun vankileirien saaristoista.

¹¹² Howard, 76.

¹¹³ Booth, 165-171.

¹¹⁴ Hall(2002), 99.

5.4 Thomas Spence

Howard oli myös ilmeisesti jo vuosia aiemmin tutustunut vuonna 1883 uudestaan sosialistipoliitikko H.M. Hyndmanin(1842-1921) toimesta esiinnostetun radikaalin ajattelijan Thomas Spencen(1750-1814) ehdotukseen yhteiskunnan järjestämisestä itsehallinnollisten seurakuntien tasolle, jotka omistaisivat kaiken maan alueellaan, ja vuokraisivat sitä halpaan hintaan asukkaille, maksaen tästä saatavasta tulosta kaikki omat menonsa ja asukkaidensa verot.¹¹⁵ Samanlaista esitti, mahdollisesti itsenäisesti, Spencen kuoleman jälkeen omana aikanaan kuuluisa skotlantilainen protestanttinen kirkonmies Thomas Chalmers(1780-1847). Chalmers kirjoitti aikanaan laajalle levinneissä kirjoituksissaan uskonnollisten asioiden lisäksi myös maaseudun ja kaupungin yhdistämisestä, seurakunnan toimiessa taas yhteiskunnan pohjana samaan tapaan kuin Spencellä. On muistettava, että Spencen ja Chalmersin eläessä seurakunnat olivat monin paikoin Iso-Britanniassa ainoa käytännössä toimiva paikallishallinnon muoto oikeusistuimia lukuunottamatta. Ei siten ollut outoa, että ne toimivat pohjana, jolle alettiin rakentaa utopioita.

Koska Howard liikkui samoissa piireissä kuin Hyndman, jonka Howard myös mainitsee ohimennen teoksessaan,¹¹⁶ ei ole mitenkään epätodennäköistä, että hän olisi voinut tutustunut Spencen kirjoitukseen ennen kuin hän luki Kropotkinia.

Spencen suunnitelman suhteen Howard sanoo omansa ja sen välillä olevan vain yhden eron. Kyseessä on ero, jota yhteiskunnallista vastakkainasettelua kaihtanut Howard toi esiin myös moittiessaan toisaalla teoksessaan Henry Georgea.¹¹⁷ Howardin mukaan Spencen suunnitelmassa maanomistajien maa olisi kansallistettu, kun taas hänen suunnitelmassaan puutarhakaupungin maa-alue ostetaan.¹¹⁸

¹¹⁵ Stafford, 100-102.

¹¹⁶ Howard, 132. Howard mainitsee Hyndman ja kritisoi esittämää suunnitelmaa väestönsiirroista suurkaupungeista maaseudulle, koska Hyndman asetti tämän tavoitteeksi, joka pitäisi toteuttaa vasta sosialismin voiton jälkeen.

¹¹⁷ Howard, 136.

¹¹⁸ Howard, 122-123.

5.5 Herbert Spencer

Herbert Spencer(1820-1903) oli oman aikansa johtavia brittiläisiä ajattelijoita, eri alojen moniottelija, joka nykyisin tunnetaan parhaiten yhtenä sosiaalidarwinismin kehittäjästä ja termin “survival of the fittest” keksijänä. Howard viittaa hänen teoksessaan *Social Statistics: or, the Conditions Essential for Human Happiness Specified, and the First of Them Developed*(1851)¹¹⁹ esittämään ehdotukseen kaiken maan kansallistamisesta ja yksityisen maanomistuksen korvaamisesta yhteisöllisellä maanomistuksella, jossa maat vuokrattaisiin yksityisille.¹²⁰ Tämän yhteys Howardin ehdotukseen puutarhakaupungin maaomistuksen järjestämisestä on selvä.

Howard kirjoitti Spencerin peruneen ehdotuksensa vuonna 1891, koska hän oli alkanut suhtautua kielteisesti maan siirtymiseen valtion omistukseen, ja katsoa mahdottomaksi maan kansallistamista tavalla, jonka sen nykyiset omistajat ja yhteisö, jonka haltuun se siirtyisi, voisivat molemmat hyväksyä. Tässä vaiheessa Howard alkoi kertomaan, kuinka hänen omassa suunnitelmassaan nämä Spencerin mielestä kielteiset seikat eivät olleet tarpeen, koska maata ei tarvinnut kansallistaa, eikä se siirtynyt valtion omistukseen.¹²¹

Spencerin ehdotus ei siis sisällä mitään uutta. Mielenkiintoisempi seikka on se, että Howard lainaa Spenceriltä tekstinkohdan, jossa tämä moittii useita utopiasosialisteja näiden hankkeista, mainiten näiden joukossa myös Charles Fourierin nimen. Kyseessä on ainoa Howardin teoksessa esiintyvä viittaus Fourieriin.¹²²

6 Edward Bellamy

Vuonna 1888 Ebenezer Howard luki ystävänsä hänelle lähettämän yhdysvaltalaisen lehtimiehen Edward Bellamyn(1850-1898) romaanin *Looking Backward 2000-*

¹¹⁹ *Social Statistics* on saatavissa internetissä osoitteessa http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=273&Itemid=28, haettu 16.05.2008.

¹²⁰ Howard, 123-124.

¹²¹ Howard, 124-125.

¹²² Howard, 123.

1887(1888)¹²³. Teoksella oli häneen suuri vaikutus, niin suuri, että Howard väitti myöhemmin teoksen innostaneen häntä niin paljon, että hän olisi suostutellut paikallisen kustantamon julkaisemaan sen myös Iso-Britanniassa.¹²⁴

Howard ei ollut yksin, Bellamyn vaikutus näkyy monissa aikalaisteoksissa, kuten William Morrisin(1834-1896) romaanissa *Huomispäivän uutisia*(2007; *News from Nowhere*(1890) ja H. G. Wellsin(1866-1946) romaanissa *Kun nukkuja herää*(1907, 2001; *When the Sleeper Wakes*, 1899, uudelleenkirjoitettuna *The Sleeper Awakes*, 1910) muutenkin kuin koskien sitä, miten niiden päähenkilöt pääsevät tulevaisuuden yhteiskuntaan.

Morris pehmentää Bellamyn visiota, luoden luonnonläheisemmän vision, jossa suuret kaupungit ovat väistyneet pienempien asutuskeskusten tieltä väestömäärän pysyessä samana. Osa Lontoon alueesta on palautunut luonnontilaan. Morrisin vision kuvaus siitä, kuinka kaupunkilaiset valloittavat maaseudun ja muuttuvat maalaisiksi, muistuttaa Kropotkinia, kun taas kuvaus maaseudun ja kaupungin yhdistymisestä, maaseudun hedelmöittäessä kaupungin, tuo mieleen Howardin.¹²⁵ Morris oli kuitenkin jo pitkään ollut mukana ajan sosialistisissa liikkeissä, joissa ajatus luonnonläheisemmästä elämästä eli vahvana, ja jo ennen liittymistään sosialistiseen liikkeeseen Morris oli tuntenut vastenmielisyyttä omaa teollistunutta aikaansa kohtaan, löytäen oman utopiansa keskiajalta.¹²⁶

Wellsin visio tulevaisuuden ohjatusta yhteiskunnasta on taas synkempi, kuin Bellamyn vision kääntöpuoli. Siinä missä Bellamyn ja Morrisin päähenkilöt kohtaavat uuden paremman yhteiskunnan, on Wellsin päähenkilö vallankumouksen väline tulevaisuuden yhteiskunnassa, jonka hän on itse välillisesti luonut tavalla, joka muistuttaa Bellamyn yhteiskunnan syntymistä.

Bellamyn visio tulevaisuuden yhteiskunnasta oli keskusjohtoinen. Kaikki maa ja teollisuus kuului valtiolle, ja tuotantoa johdettiin ylhäältä käsin. Koko Yhdysvallat muodosti hänelle yhden valtiollisen monopolin. Howardille tärkeö paikallinen itsehallinto oli vähäistä; joskin

¹²³ Käytän Bellamyn teoksesta elektronista versiota, jossa ei ole sivunumeroita, joten viittaan vain kappaleeseen.

¹²⁴ Fishman(1977), 34.

¹²⁵ Gould, 81-82.

¹²⁶ Morris, 126-129.

Bellamyn mukaan osa paikallishallintojen alueen keskushallinnolle omaamasta työmäärästä palautui niille niiden itse tarvitsemia töitä varten.¹²⁷ Bellamyn kaupungit taas olivat 1800-luvun lopun suurkaupunkien parannettuja versioita; tiheään rakennettuja kaupunkeja, jotka muistuttivat Haussmannin Pariisia.¹²⁸ Nyt vain koko yhteiskunta hyötyi kaupungeista.

On väitetty, että Howardia olisi innostanut Bellamyssa paitsi paremman yhteiskunnan luominen, niin yksi siihen pääsyy keinoista, maan kansallistaminen.¹²⁹ Kuitenkin Howard oli tutustunut aiemminkin jo suunnitelmiin maan kansallistamisesta käytännössä, kuten 1880-luvun alussa Iso-Britanniassa vaikuttaneen Henry Georgen(1839-1897) suunnitelmiin maaverosta,¹³⁰ ja kun tiedämme, että puutarhakaupunkia ei suinkaan perustettu kansallistetulle maalle, vaan se perustettiin samaan tapaan kuin ajan esikaupungitkin, ostetulle maalle, niin voidaan kysyä, mitä lopulta jää jäljelle Bellamyn vaikutuksesta Howardiin?

Muuten kuin puhtaasti innoituksen lähteenä lmeisestikään ei paljoakaan. Toki Bellamylla ihmiset työskentelevät uuden yhteiskuntansa eteen yhteistoiminnassa, kuten Howardillakin. Tämä kuitenkin oli kaikille ajan utopioille tyypillistä. Bellamyn ja Howardin ero on kuitenkin suuri: Siinä missä Bellamy katsoo "äärimmäisen individualismin" estäneen 1800-luvun yhteiskuntaa ratkaisemasta ongelmiaan¹³¹, korostaa Howard juuri vapaaehtoisuutta, yksilön mahdollisuutta tehdä itse valintansa. Siinä missä parempi yhteiskunta luodaan Bellamyille yhdeksi jättimäiseksi yritykseksi muuttuvan valtion¹³² hoitaessa ohjaavan paremman yhteiskunnan luomisen, Howard katsoo useimpien yksilöiden valitsevan puutarhakaupungin, jos heillä on siihen tilaisuus. Hänen oli helppo protestoida keskusjohtoisuutta vastaan, koska hänellä oli vankkumaton usko esimerkin voimaan, että ihmiset olivat mahdollisesti saada näkemään sen avulla asiat kuten hän itse ne näki ja valitsemaan se vapaaehtoisesti.

¹²⁷ Bellamy, kappale 19.

¹²⁸ Hall&Ward, 11.

¹²⁹ Hall&Ward, 11-12.

¹³⁰ Fishman(1977), 31.

¹³¹ Bellamy, kappale 4.

¹³² Bellamy, kappale 5.

Itse teoksessaan, jonka syntyyn johtaneen suunnitelman on toisinaan väitetty olleen reaktio Bellamyn suunnitelmaan,¹³³ Howard jättää Bellamyn kokonaan mainitsematta, vaikka teoksessaan kritisoikin sosialismia ja kommunismia, ja tämän kritiikin kautta myös Bellamyn ehdottamaa tulevaisuuden yhteiskuntajärjestystä. Kuitenkin, vaikuttaa selvästi siltä, että kirjoittaessaan teostaan Howard oli jo jättänyt Bellamyn ajatukset taakseen, kenties siinä määrin, ettei hän enää identifoinut vastustamiaan ehdotuksia Bellamyyn. On toki mahdollista, että hän ei halunnut kritisoida Bellamya, jotta ei olisi saanut aikaan kielteistä reaktiota hänen kannattajiensa keskuudessa puutarhakaupunkisuunnitelmaansa kohtaan.

¹³³ Bellamy, 35.

7 Kropotkinin ja anarkismin vaikutuksesta Howardin työhön

7.1 Howard ja anarkismin mahdollinen vaikutus hänen työhönsä

Howardin puutarhakaupungin on sanottu olevan anarkismin innoittama. Etenkin Peter Hall korostaa anarkismin vaikutusta Howardin ajattelussa; hänen mukaansa sillä oli Kropotkinin kautta häneen niin suuri vaikutus, että sen määrää on mahdoton laskea.¹³⁴ Kuitenkin Howardin yhteydessä on tavattu anarkistisista ajattelijoina mainita vain kuuluisa venäläinen, Iso-Britanniassa maanpakolaisena elänyt anarkistinen ajattelija Pjotr Kropotkin(1842-1921).

On esitetty, että Kropotkin olisi ollut peräti ainoa Howardin ajatteluun vaikuttanut manner-eurooppalainen ajattelija.¹³⁵ Kuitenkin Kropotkin ei esittänyt mitään, mitä Howard ei olisi voinut löytää toisista omana aikanaan saatavissa olleista lähteistä, ja ennen kaikkea Kropotkin ehdotti erittäin pieniä, vain 200 asukkaan maataloutta ja teollisuutta yhtäaikaan harjoitettavia kyliä ihanteelliseksi asumismuodoksi; tämä on hyvin kaukana Howardin 32 000 asukkaan puutarhakaupungista, puhumattakaan useiden puutarhakaupunkien yhdessä muodostamasta konurbaatiosta.¹³⁶

Epäilemättä Kropotkin on ollut yksi Howardin ajatteluun vaikuttanut henkilö, mutta voitaneen kuitenkin esittää, että anarkistiset yhteiskuntateoriat ovat voineet mahdollisesti vain vahvistaa Howardin jo omaamia käsityksiä siitä, miten yhteiskunta pitäisi järjestää. Lontoon asukkaana voimakas keskushallinto olisi ollut hänelle paitsi ajatuksena

¹³⁴ Hall(2002), 150.

¹³⁵ Hall(2002), 92.

¹³⁶ Gould, 79. Kropotkinin teokseen *Fields, Factories and Workshops: or Industry Combined with Agriculture and Brain Work with Manual Work*(1898) koottujen kirjoitusten alkuperäisessä muodossaan sanotaan yleensä olleen niiden kirjoitusten, jotka vieroittivat Howardin Bellamystä. Kuitenkin tässä teoksessa varsinaisen utopistisen yhteisön kuvaus jää lähes olemattomaksi. Kropotkin kyllä mainitsee ohimennen teollisuuden ja maatalouden harjoittamisen yhdistämisen maaseudun vapaissa yhteisöissä teoksen kappaleissa VI-VII, mutta ei mene pidemmälle. Alunperin teollisuuskyliä koskeva osuus ilmestyi nimellä *The Industrial Village of the Future Nineteenth Century* –lehdessä 1888, Vol. XXV, n:o 140, sivut 513-530. Teoriassa Howardin olisi siis ollut mahdollista tutustua Kropotkinin suunnitelmaan Bellamyn teoksen julkaisemisaikaan. Käytössä on ollut *Fields, Factories and Workshops* –teoksen suhteen vuoden 1912 painos osoitteessa http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/kropotkin/fields.html, haettu 14.05.2008, ja *The Industrial Village of the Future* –artikkelin suhteen .pdf-tiedosto osoitteessa http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/kropotkin/futurevillage.pdf, haettu 14.05.2008.

vastenmielinen, niin myös jokapäiväisessä elämässä tuntematon: Yhteiskunnan järjestäminen itsehallinnollisten paikallisten yhteisöjen, tässä tapauksessa pääosin seurakuntien, pohjalta kun oli käytännössä todellisuutta Howardin ajan Iso-Britanniassa, jossa 300 pääosin pientä hallintoa hoiti kaupunkilaisten asioita aina vuosisadan lopulle asti.¹³⁷

7.2 Kropotkin, Spence ja Fourier

Howard omaksui Thomas Spencen mallin ihanneyhteisön rahoittamisesta ja hallinnosta sellaisenaan omaan puutarhakaupunkiinsa, ja on aivan mahdollista, että anarkismin lisäksi Howardin hahmotteleman itsehallinnollisen puutarhakaupungin taustalla olisi pitkä brittiläisen radikalismien perinne ja hänen elinaikanaan paikallishallinnon suhteen vallinnut todellisuus, eikä Kropotkinin ajatukset, joihin hän olisi mahdollisesti tutustui vasta aikaisintaan vuonna 1888, ellei myöhemmin. Itsehallinnollisiin paikallisyhteisöihin jakautuneen yhteiskunnan malli saattoikin olla tuttu Howardille jo ennen kuin hän tuli kosketuksiin Bellamyn kanssa, mikä osaltaan saattoi tehdä hänelle helpommaksi jättää Bellamyn malli taakse.

Howard itse nostaa Kropotkinin esiin teoksessaan, ja hän ylisti Kropotkinia sen ulkopuolellakin, mutta tämän tutkimuksen puitteissa Kropotkinin ja anarkismin vaikutus Howardiin vaikuttaa varsin pieneltä. Kropotkinin uskolliset seuraajat eivät tavanneet laatia suunnitelmia suurista konurbaatioista; paljon tyypillisempi oli lehtimiehen ja sosialistisen aktivistin James Leatham (1865-1945) ennustus kaupunkien kuihtumisesta ihmisten muuttaessa kyliin asumaan.¹³⁸

Kropotkin suhtautui varsin kielteisesti tehdastuotantoon, argumentoiden käsityön puolesta, tuomitsematta kuitenkaan koneiden käyttöä tarvittaessa, kun taas Howardilla juuri tehtaiden tuomat työpaikat mahdollistivat kaupungin synnyn ja kasvun. Howardin suhtautuminen keskusvaltaan ei ollut myöskään ehdottoman kielteinen: Howard kirjoittaa teoksessaan toivovansa ensimmäisten puutarhakaupunkien olevan myönteinen esimerkki, joka saisi parlamentin tukemaan niitä kuten aikanaan oli tuettu rautateitä, kun ne olivat olleet uusi

¹³⁷ Owen, 33.

¹³⁸ Gould, 80.

ilmiö. Howardin mukaan valtiiovallan pitäisi auttaa puutarhakaupunkien rakentamista, jotta paikalliset maanomistajat eivät voisi olla esteenä niiden leviämislle.¹³⁹

Howard kannatti paikallista itsehallintoa, voimakasta paikallisyhteisöä jonka asukkaat toimivat yhteistyössä yhteisen edun hyväksi, mielellään osuuskuntaliikkeen kautta ja tämän piti sekä käytännössä että esimerkkinä muille auttaa muuttamaan yhteiskunta paremmaksi. Nämä seikat eivät kuitenkaan mielestäni riitä tekemään Howardista anarkistia tai hänen suunnitelmastaan anarkistista.

Hallin&Wardin Howardin ”kolmen magneetin” kaaviosta esiin nostamat iskulauseet puutarhakaupungin hyvistä puolista, ”vapaus” ja ”yhteistyö”, ovat heidän mukaansa todiste Howardin anarkismista ja Kropitkinin vaikutuksesta, ja koko puutarhakaupunki esimerkki anarkistisesta yhteistyöstä ilman valtiiovallan puuttumista asiaan.¹⁴⁰ Kuitenkin Howard katsoi puutarhakaupunkien kasvun sosiaalisesti kaupungiksi vaativan valtion tukea.¹⁴¹

On myös mainittava, että ”harmonia” ja ”yhteistyö” olivat edellisten sukupolvien fourieristeille, ranskalaisen utopistisocialisti Charles Fourierin seuraajille, ominaisia iskulauseita. He tavoittelivat paremman yhteiskunnan luomista ja luokkataistelun hävittämistä sosiaaliluokkien välisen vapaaehtoisen yhteistyön avulla,¹⁴² ja yksi Howardin suunnitelman tavoitteista oli yhteiskunnallinen harmonia yhteistyön kautta. Howard piti puutarhakaupunkiaan esimerkkinä siitä, millainen hyvä yhteiskunta olisi, ja Fourierin seuraajat Yhdysvalloissa 1800-luvun puolivälissä katsoivat perustamiensa malliyhteisöjen olevan ”patenttitoimiston malleja hyvästä yhteiskunnasta”¹⁴³. Kuitenkin Fourierin ja hänen seuraajiensa mahdollinen vaikutus Howardiin on tavattu aina unohtaa.¹⁴⁴ Ilmeisesti tähän on syynä se, että Fourier oli Howardia edeltävän sukupolven profeetta, ja Kropotkin hänen oman sukupolvensa vastaava; kuitenkin Howardin ollessa Yhdysvalloissa, eli Fourierin perintö sielä vielä vahvana, vaikuttaen esimerkiksi juuri Riversiden kaupunginosan suunnitteluun, joka on monesti tavattu katsoa vaikutteiden antajaksi Howardille.

¹³⁹ Howard, 139, 142.

¹⁴⁰ Hall&Ward, 28-29.

¹⁴¹ Hall&Ward, 28; Howard, 139, 142.

¹⁴² Hayden, 51-52.

¹⁴³ Hayden, 50.

¹⁴⁴ Hall(2002), 92, mainitsee Fourierin ohimennen yhtenä Howardin edeltäjistä.

8 Claude-Nicolas Ledoux'n Chaux'n kaupunkisuunnitelma

Ranskalainen arkkitehti Claude-Nicolas Ledoux(1736-1806) sai vuonna 1771 suunniteltavakseen Franche-Comtén alueelle Jura-vuorten alueelle Chaux'n metsään nykyisen Sveitsin ja Italian rajaseudulle Arc-et-Senansiin suolakaivostehdasyhteisön, Salines de Chaux'n. Toteutettuna sitä voidaan pitää 1800-luvun lopun monien tehdaskylien edelläkävijänä, joita edistykselliset yksityiset tehtailijat ja myöhemmin yritykset rakennuttivat. Aikanaan kun suunnitelma oli esitetty kuninkaalle¹⁴⁵ oli tämä kritisoinut sitä sanoen sen olevan liian loistava maaseudun tehtaalle.¹⁴⁶

Suolakaivosyhteisön ydin rakennettiin vuosina 1775-1779¹⁴⁷ Ledoux'n suunnitelman mukaan, mutta yhteisö jäi lyhytikäiseksi; se suljettiin vuonna 1790, mutta on säilynyt jälkipolville ja on nyt UNESCO:n Maailmanperintökohde¹⁴⁸. Yhä etenevässä määrin toteuttamiskelpoisten suunnitelmien sijaan arkkitehtonisten ideoiden kehittelyyn keskittynyt keskittynyt Ledoux'n laajensi alkuperäistä suunnitelmansa 1780-luvulta lähtien utopistisen kaupungin suunnitelmaksi, jolle hän antoi nimen Chaux. Pääosan suunnittelutyöstä Chaux'n osalta hän teki ilmeisesti 1790-luvulla.¹⁴⁹

Kuningasvallan kaaduttua Ledoux oli työttömänä, ja vangittuna vuosina 1793-95, välttämättä niukasti giljotiinin. Se, että hän oli kuningasvallan viime vuosina 1784-89 suunnitellut Pariisin kaupungin uuden, verotussyistä rakennetun tullimuurin portteja, joista osa ehdittiin rakentaa, tuskin auttoi hänen asiaansa.¹⁵⁰

Ledoux'n kaupunkisuunnitelman julkaistiin vuonna 1804 hänen teoksessaan *L'architecture considérée sous le rapport de l'art, des mœurs et de la législation*. Olisi erittäin

¹⁴⁵ Ilmeisesti Ludvig XV(1715-74), eikä Ludvig XVI(1774-89).

¹⁴⁶ Bergdoll, 100; Pevsner, 369.

¹⁴⁷ Bergdollin, 99, mukaan vuosina 1775-78; seuraan tässä Pevsneriä(1963), 368.

¹⁴⁸ Salines de Chaux UNESCO:n verkkosivuilla: <http://whc.unesco.org/en/list/203>, haettu 16.08.2008.

¹⁴⁹ Summerson, 86-87.

¹⁵⁰ Frei: *Poverty and architecture*, julkaistu alunperin *Hochparterre*-lehden toukokuun 2005 numerossa; tässä yhteydessä teksti on luettu verkkosivulta, osoitteessa http://www.hans-frei-arch.ch/texts_poverty.html, ja on haettu 15.05.2008. Pevsner(1963), 368; Summerson, 86.

mielenkiintoista tietää, koska Ledoux'n työ tuli tunnetuksi Iso-Britanniassa, mutta en ole kyennyt löytämään vastausta tähän kysymykseen.¹⁵¹

Ledoux'n suunnitelma oli monien myöhempien kaupunkiutopioiden edelläkävijä, ja siinä tavataan jo monet Howardin puutarhakaupungista löytyvät piirteet. Se, miten nämä piirteet ovat voineet välittyä, jos ne ovat välittyneet, Howardille asti, jää kysymysmerkiksi. Barry Bergdoll mainitsee ohimennen Ledoux'n suunnitelman puutarhakaupunkien edeltäjänä. Ehkä kyse on vain muodon ja tavoitteiden yhtäläisyydestä, joka saa Bergdollarin päättelämään yhteyden niiden välille. Toisaalta pitää esittää kysymys, kuinka paljon Bergdoll kenties tulkitsee Chaux'ta puutarhakaupunkien pohjalta?¹⁵²

Ledoux perusteli kaupungin muotoa osittain samoin argumentein kuin Howard oman kaupunkinsa muotoa. Ympärämuoto mahdollisti aina pienimmän mahdollisen välimatkan kahden pisteen välillä. Hänen mukaansa muoto pyöreä muoto oli myös esteettisesti miellyttävä; Ledoux etsi urallaan arkkitehtonista muotoa, joka olisi haastanut perinteisen arkkitehtuurin ja yhteiskunnan; muodon kommunikoidessa kohteen merkitystä ja myös tunnetta, mutta Chaux'n muodon Bergdoll arvelee Ledoux'n ottaneen klassisista rakennuksista, ehkä amfiteatterista.¹⁵³ Kaupungin keskustassa olisivat julkiset rakennukset, ja avaraan keskustaan johtaisivat leveät tiet. Näillä tuskin oli samaa merkitystä kuin Buckinghamin, Richardsonin tai Howardin bulevardeilla, ottaen huomioon Chaux'n pienen koon. Ne lienevätkin periytyneet ajan monumentaalisisista puutarhoista, joiden parissa Ledoux oli myös työskennellyt.

Muodolla oli kuitenkin myös synkempi piirre: Ledoux oli käyttänyt Benthamin kuuluisaksi tekemää Panopticon-järjestelmää sairaalasuunnitelmassaan vuonna 1785 ja hän sijoittikin kaupungin keskustaan suolatehtaan johtajan asunnon. Tarkoituksena oli, että se maksimoisi

¹⁵¹ Hänen teoksensa toinen painos julkaistiin englanniksi nimellä *Architecture Considered in Relation to Art, Materials, and Legislation* vasta vuonna 1983; en ole pystynyt selvittämään koska ensimmäinen painos ilmestyi.

¹⁵² Bergdoll, kuvateksti kuvaan n:o 48 sivulla 100.

¹⁵³ Bergdoll, 99, 101-102. Pevsnerin(1963), 369, mukaan Ledoux tunsu "kaipuuta geometrisiin perusmuotoihin".

kaupungin asukkaiden toimien valvonnan, ja tätä kautta tehokkuuden ja tuottavuuden.¹⁵⁴

Kuitenkin Bergdollin mukaan muuten täyden valikoiman julkisia rakennuksia kaupunkiinsa suunnitellut Ledoux - joka myös keksi aivan uusiakin julkisia rakennuksia¹⁵⁵ - jätti pois kaupungistaan poliisivoimat ja vankilan. Samoin teki John Silk Buckingham Viktoria-kaupunkinsa suhteen ja myöhemmin Ebenezer Howard puutarhakaupunkinsa suhteen. Näiden puute on Howardilla usein nähty esimerkkinä anarkismin vaikutuksesta, mutta kuten nämä esimerkit osoittavat, niiden puutteen ei välttämättä tarvitse merkitä anarkismia. Bergdoll arvelee Ledoux'n jättäneen nämä julkiset rakennukset pois, koska hän uskoi arkkitehtuurin voivan luoda paremman maailman, jossa niitä ei tarvittaisi. Toisaalta on epäilty tämän olleen hänen vankilassa viettämänsä ajan seurausta.¹⁵⁶

Tässä tapauksessa varhaisvaiheessa Howardilla esiintyvän idean siitä, miten puutarhakaupunki voi luoda ensin uuden, paremman yhteisön, ja sitten laajentuessaan sosiaalisesti kaupungiksi uuden paremman, yhteiskunnan. Ledoux uskoi retorillisesti selkeän arkkitehtuurin kykenevän saavuttamaan kaikki yhteiskuntaluokat ja kykenevän uudistamaan koko yhteiskunnan, josta myös köyhillä, arkkitehtuuria myöten, olisi entistä suurempi osa.¹⁵⁷ Myöhemmin fourieristien mukaan arkkitehtuurin elinvoimaisuus oli juuri sidoksissa siihen sosiaaliseen tehtävään, jota se kulloinkin täytti, ja paremman yhteiskunnan luomisen välineenä sitä odotti ennennäkemätön tulevaisuus.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Bergdoll 96.

¹⁵⁵ Kuten ”palatsi, joka on pyhitetty moraalisten arvojen palvonnalle”, Pevsner(1963), 369. Tässä ja monessa muussakin suhteessa Ledoux'n suunnitelmat muistuttavat hyvin paljon hänet työttömäksi tehneen vallankumouhallinnon aikaansaannoksia. Voidaan sanoa Ledoux'n utopistisen suunnitelman olleen eräänlainen ajan hengen ilmentymä.

¹⁵⁶ Bergdoll, 102.

¹⁵⁷ Bergdoll, 97, Frei, idem.

¹⁵⁸ Middleton(toim.), 152. Kyseessä on kohta Neil Levinen kirjoittamasta VIII kappaleesta, *The book and the building: Hugo's theory of architecture and Labrouste's Bibliolitheque Ste-Genevieve*. Koska kyseessä on temaattisesti hyvin yhteinen teos, eikä artikkelikokoelma, olen epäroityäni laittanut lainauksen teoksen toimittaneen Middletonin nimen alle.

9 Puutarhakaupunki ja James Silk Buchinghamin ”Viktorian” perintö

9.1 James Silk Buckingham Howardin edeltäjänä

Brittiläinen matkakirjailija, lehtimies ja poliitikko, Sheffieldin teollisuuskaupunkia parlamentissa vuosina 1832-37 edustanut James Silk Buckingham(1786-1855) ja hänen vuodelta 1849 oleva suunnitelmansa ihannekaupunki Viktoriasta teoksessa *National Evils and Practical Remedies. With the Plan of a Model Town* tavataan tuodaan tutkimuskirjallisuudessa aina esiin pohdittaessa Howardin esikuvia. Monilla Howardista kirjoittaneilla Buckingham on myös kronologisesti varhaisin henkilö, jonka vaikutus Howardin työhön mainitaan. Poikkeuksellisesti Robert Fishman kiistää suoran yhteyden Howardin ja Buckinghamin välillä, vaikka Howard lainaa suoraan Buckinghamia teoksessaan; Fishman katsoo Howardia ja Buckinghamia yhdistävän sen sijaan jaettujen arvojen: Hänen mukaansa sekä Buckingham että Howard näkivät yhteiskunnan koneena, joka oli mahdollista saada toimimaan paremmin säätämällä sitä. Fishman katsoo tämän olleen tyypillistä englantilaiselle utopistiselle ajattelulle.¹⁵⁹

Verrattaessa saatavilla ollutta lyhyttä katkelmaa Buckinghamin teoksessa Howardin kuvaukseen puutarhakaupungistaan on helppo huomata niiden monet yhtäläisyydet mitä pohjakaavaan tulee. Howardin puutarhakaupungin ympärämuotoisen pohjakaavan sijaan Buckinghamin 10 000 asukkaan Viktoria on neliönmuotoinen. Keskellä kaupunkia on puisto, jonne yhtyvät kuusi leveää kaupungin laidoilta alkanutta katua. Kaupunki jakautuu sosiaalisesti eri yhteiskuntaluokkien asuinalueisiin, ja Buckinghamilla jako on manner-eurooppalainen: Köyhimmät asuvat kaupungin laidoilla, ja mitä lähemmäksi kaupungin keskustaa tullaan, sitä ylempiin yhteiskuntaluokkiin kyseisen asukkaat kuuluvat. Eri yhteiskuntaluokkien asuinalueet ovat neliönmuotoisia, joten kaupunki koostuu sisäkkäistä neliöistä. Huolimatta siitä, että tämä jako tuntuu sulkevan varsinkin köyhimmät kaupungin laiduille, Buckinghamin mukaan julkiset alueet ovat kaikille avoimia.

¹⁵⁹ Fishman, 41.

Tästä huolimatta kyseessä on kuitenkin selvästi sosiaalisesti jakautunut kaupunkisuunnitelma, joka tältä osin muistuttaa saksalaisen Theodor Fritschin(1852-1933) myöhempää tulevaisuudenkaupunkia, *Die Stadt der Zukunft*(1896). Yhtäläisyys Howardin suunnitelmaan oli kuitenkin suurempi, ja Fritsch väittikin Howardin varastaneen ideansa häneltä; yhtäläisyyksiin kuuluivat kaupungin samankaltainen pohjakaavaa, maanomistuksen järjestäminen samalla tavalla ja runsaat viheralueet. Fritschin kaupunki oli kuitenkin paljon suurempi kuin Howardin, ja Buckinghamin vision perillinen siinä, että jokaisella yksilöllä oli oma paikkansa kaupungin tarkkaan jaetussa yhteiskunnassa.¹⁶⁰

9.2 Buckingham, Howard ja Richardson

Koska Howard itse mainitsee Buckinghamin teoksessaan yhtenä niistä, joilta hän sai osan oman puutarhakaupunginsa rakennusaineksista, ei liene syytä epäillä, etteivätkö yhtäläisyydet ole muutakin kuin pelkkää yhteensattumaa, joskin Howard mainitsee saaneensa Buckinghamin teoksen käsiinsä vasta siinä vaiheessa, kun hänen oma suunnitelmansa oli jo pitkälti muotoutunut. Benjamin Richardsonin kaupunkiutopia *Hygeia*(1876) onkin ilmeisesti ensimmäinen ihannekaupungin suunnitelma, johon Howard tutustui¹⁶¹, ja joka omaa monia yhtäläisyyksiä Buckinghamin ihannekaupungin kanssa. Richardsonin työn suhteesta Buckinghamin suunnitelmaan on mahdotonta sanoa mitään, koska Richardson ei teoksessaan juurikaan mainitse esikuviaan ja monet suunnitelmansa osasista hän olisi voinut saada esimerkiksi ajan saksalaisesta kaupunkisuunnittelusta.

Buckingham on Howardin työtä koskevassa kirjallisuudessa tavattu aina mainita, kun taas Richardson on vuorostaan tavattu unohtaa. Tähän on syynä tietenkin se, että Howard itse nostaa teoksessaan Buckinghamin esiin, kun taas Richardsonia Howard ei mainitse omassa tekstissään, ja vuoden 1898 painoksessa oleva lainaus Richardsonilta on poistettu vuoden 1902 laajemman levikin saaneesta painoksesta.¹⁶² Kuitenkin jos Fishman on oikeassa, on Richardson näistä kahdesta edeltäjästä se, jolla oli suurempi vaikutus Howardiin. Ei

¹⁶⁰ Hall(2002), 118.

¹⁶¹ Fishman, 42, joka viittaa Howardin kirjoitukseen *Spiritual Influences Towards Social Progress; Light*, 30.04.1910, sivu 196.

¹⁶² Tämä ei kylläkään selitä sitä, miksi Howardin huomiotta jättämä Edward Bellamy muistetaan aina mainita Howardin yhteydessä tutkimuskirjallisuudessa.

todennäköisesti sen suhteen, millainen Howardin puutarhakaupunkisuunnitelmasta tuli, vaan alkuperäisenä innoittajana, joka sai Howardin kiinnostumaan tästä aiheesta.

Omana aikanaan kuuluisan lääkärin Richardsonin teos poikkeaa Buckinghamin ja Howardin vastaavista siinä, että hänellä ihannekaupungin tarkoitus on olla mahdollisimman terveellinen elinympäristö, kun taas jälkimmäisillä kyseessä on vain osa heidän visiotaan. Sekä Buckinghamin että Howardin kaupunkien oli tarkoitus olla terveellisiä elinympäristöjä – tämä muodostaa merkittävän osan Howardin ”kolmannen magneetin” esityksestä – mutta kaupunki kokonaisuutena, yhteisön luoja, nousee eri osia yhdistäväksi kokonaisuudeksi.

9.3 Tavoitteena ihmisen kokoinen kaupunki

Edellä mainitun osalta Buckinghamin visio oli enemmän oman aikansa mukainen kuin Howardin, jossa asuinalueita ei jaettu yhteiskuntaluokkien mukaan; tässä Howardin puutarhakaupunki edustaa paluuta menneisyyteen, 1700-luvun kaupunkeihin, joissa rikkaat, keskiluokka ja köyhät saattoivat asua kaikki lähes rinnakkain samassa korttelissa. Tämä voidaan hyvin tulkita yritykseksi luoda yhteisöllisyyden tunnetta eri yhteiskuntaluokkien välille, jota sosiaalisesti jakautuneessa 1800-luvun suurkaupungissa ei ollut. On sanottu, että 1800-luvun lopun Lontoossa kaupungin köyhät asuinalueet olivat ylempien yhteiskuntaluokkien jäsenille lähes yhtä kaukaisia ja outoja paikkoja kuin ”pimeä” Afrikka. Väitettiin, ettei kukaan voinut tuntea koko Lontoota, ja että useimmat sen asukkaista tunsivat vain pienen osan siitä.¹⁶³

Howardin visiossa kaupungista on taas tullut ihmisen kokoinen, jonka sen asukas kykenee tuntemaan kokonaisuudessaan. Hänen tavoitteensa oli palata sellaiseen tilanteeseen kuin oli Lontoossa vielä vuonna 1724, jolloin Daniel Defoe(1659-1731) kaupungin läheisellä kukkulalla seisten saattoi katseellaan tavoittaa koko kaupungin yhdellä silmäyksellä, ja kaupungin keskustasta St. Paulin katedraalilta oli vajaan kilometrin matka lähimmille avoimille niityille.¹⁶⁴

¹⁶³ Briggs(1965), 59-62.

¹⁶⁴ Fishman(1987), 19-20.

Puutarhakaupungin suhteen tilanne, jossa kaupungin eri osien asukkaat eivät tunteneet yhteenkuuluvuutta saman suuremman yhteisön jäsenenä, kuten Lontoon yhtenäisen hallinnon vastustajat 1800-luvun puolivälissä sanoivat Lontoon eri kaupunginosien asukkaista, oli mahdotonta. Osaltaan Howardilla oli tässä kyse vanhan kaupunkisuunnittelun perinteen jatkumisesta, renessanssin aikana alkunsa saaneesta yrityksestä kaupungin asettamisesta järjen ja ihmisen valtaan. Renessanssin ajan ihannekaupungit, joita ei toteutettu, ja niiden tavoin symmetriset linnoituskaupungit, joita toteutettiin, olivat tämän saman perinteen varhaisempia vaihteita.¹⁶⁵

Howardin aikalainen, brittiläinen kaupunkisuunnittelija Sir Patrick Abercrombie(1879-1957), näki linnoituskaupungit ja 1700-luvun symmetrisesti suunnitellut puutarhat – jotka molemmat olivat hänen mukaansa usein samojen arkkitehtien työtä – juuri myöhempien puutarhakaupunkien ja puutarhaesikaupunkien edeltäjinä.¹⁶⁶ Periaatteessa sama pohjakaava, mikä sopi edelliseen, sopi jälkimmäiseen. Abercrombien teokseensa sisällyttämä, Saksan Karlsruheen vuonna 1709 Baden-Durlachin maakreiville Kaarle III Wilhelmille(1709-38) rakennetun puutarhan symmetrinen pohjakaava muistuttaa myöhempien ideaalikaupunkien pohjakaavoja sekä oman aikansa linnoituskaupunkien pohjakaavoja.¹⁶⁷ Mittakaavakin on sama. Kuitenkin siinä missä esimerkiksi Buckinghamilla ideaalikaupungin keskustassa kohoaa sen moderniuutta sähkövalollaan symbolisoiva torni, kohoaa Karlsruheen puutarhassa maakreivin vallan symbolina hänen tornimainen metsästysmajansa. Tästä arkkitehtonisesti vaatimattomasta lähtökohdasta syntyi vuoden 1715 jälkeen Karlsruheen kaupunki.

Myöhemmissä ihannekaupungeissa hallitseva yksilö joutuu antamaan tilaa yhteisölle, jota niiden maamerkit tulevat symbolisoimaan. Howardilla hänen kaupunkinsa keskuspuistoa reunustava Kristallipalatsi – osaltaan todennäköisesti Buckinghamin vaatimattomampien, kaksikerroksisten kävelykatujen innoittama – on edistyksen ja sen aikaansaaman uuden yhteisön symboli. Howardilla, niin paljon kuin hänen individualismia teoksessaan ylistääkin ja sanoo sen omaavan paikkansa hänen puutarhakaupunkissaan, yksilö on kuitenkin

¹⁶⁵ Joutsivuo&Kekäläinen:*Kaupunki historian kuvastimessa antiikista 1900-luvun alkuun*, teoksessa Joutsivuo&Kekäläinen(toim.):*Kaupunkikuvia ajassa*(2005), 13-16.

¹⁶⁶ Abercrombie, 63-64. Fishmanin mukaan taas Howardin suunnitelma muistuttaa barokin aikakauden ruhtinainien hallituskaupunkeja pohjakaavaltaan. Fishman, 51.

¹⁶⁷ Abercrombie, 64, kuva 14.

yhteisöön suhteessa subjektiivisessa asemassa, niin vapaa kuin hän onkin sen sisällä. Tätä symbolisoi se, että Kristallipalatsin kauppiaat saavat säilyttää myyntipaikkansa vain niin kauan, kuin yhteisö hyväksyy sen; mutta jos he pystyvät pitämään yhteisön tyytyväisenä, he saavat pitää yhteisön heille myöntämän yksinoikeuden myydä joitakin tiettyjä tuotteita.¹⁶⁸

9.4 Howard Buckinghamin kriitikkona

Se, mikä tutkimuskirjallisuudessa Buckinghamin suhteesta Howardiin tavataan unohtaa on että Howard tunnustettuaan Buckinghamin esikuvakseen ei keskitykään pääosin kuvailemaan heidän kaupunkisuunnitelmiansa yhtäläisyyksiä, vaan eroja. Mitä yhtäläisyyksiin tulee, niin Howard ei itse nosta esiin niistä ilmeisimpiä muuten kuin hänen ja Buckinghamin kaupunkien koon (molempien urbaanin ytimen ollessa kooltaan noin 400 hehtaaria), kaupungin sijoittamisen maaseudun keskelle sekä maatalouden ja kaupunkien yhdistämisestä koituvat edut, joskin tässä kohtaa Howard lainaa Buckinghamilta kohtaa, jossa tämä kirjoittaa näiden etujen tarkoittavan sitä, että ihmisten on mahdollista vaihdella ammattejaan, jotta ihmiset eivät tylsistyisi ja että heidän älylliset ja fyysiset kykynsä näin paranisivat.

Tämän jälkeen Howard keskittyy suunnitelmien välisiin eroihin, jotka liittyvät siihen, miten kaupunkien muodostamat yhteisöt on järjestetty, eivätkä siihen, miten itse kaupungit on rakennettu.¹⁶⁹ Ongelmana tässä tämän tutkielman suhteen se, että Howard nostaa esiin Buckinghamin työstä sellaisia seikkoja, joita käyttämässäni lyhyessä katkelmassa ei tuoda esille – edellyttäen tosin, että Howard ei tulkinnut vapaasti ja lukenut rivien välistä Buckinghamin tekstiä. Howard käyttää Buckinghamin ihannekaupunkia kielteisenä esimerkkinä tiukan hallinnon alaisesta yhteisöstä, josta yksilöiden välinen kilpailu on ”tuhottu” ja heidät pakotetaan toimimaan yhdessä. Howardin mukaan Buckinghamilla kilpailu oli yksi yhteiskuntaa vaivaavista ongelmista alkoholin käytön ja sodan lisäksi, joiden kaikkien päättämiseen Howardin mukaan Buckinghamin suunnitelma tähtäsi. Howardin

¹⁶⁸ Howard, 97-99. Howard ei ota tässä ollenkaan huomioon sitä, että sosiaalisessa kaupungissa nopeiden liikenneyhteyksien ansiosta eri puutarhakaupunkien samoja tuotteita myyvät kauppiaat olisivat keskenään kilpailutilanteessa asiakkaiden suhteen.

¹⁶⁹ Howard, 126.

mukaan hänen oma suunnitelmansa on ”hyvin erilainen”, ja sen puitteissa asukkaat voivat pyrkiä omiin tavoitteisiinsa joko yksilöllisesti tai yhteistyössä muiden kanssa.¹⁷⁰

Aiemmin teoksessaan Howard nostaa oman suunnitelmansa esiin vaihtoehtona kommunismille ja sosialismille, eräänlaisena neljäntenä tienä niiden ja individualismin välillä. Hänen mukaansa kommunistiset yhteisöt epäonnistuvat koska ne ovat ylhäältä johdettuja, eivätkä anna tarpeeksi vapautta yksilöille, vaan näiden on etsittävä sitä niiden ulkopuolelta, mikä taas johtaa yhteisöjen toiminnan päättymiseen. Tämän lisäksi Howard kritisoi liiallista pakollista yhteisöistä. Sosialismin Howard katsoo olevan lievempi versio keskusjohtoisuudesta, mutta riittämätön sellainen. On muistettava, että kritiikistään huolimatta Howard kannatti yhteistoimintaa ja osuuskuntaliikettä, mutta nosti niiden edelle vapaaehtoisuuden ja valinnan vapauden, mihin niihin osallistumisen oli yksilöiden osalta pohjautettava.

Sen takia hän antaakin omassa kaupunkisuunnitelmassaan tilaa sekä yhteistoiminnalle, osuuskuntien omistamille yrityksille että kapitalistisille, voiton tavoittelua harjoittaville yrityksille. Hän katsoo paikallishallinnon parhaiten voivan tarjota julkisia palveluita, mutta kirjoittaa, että yksityiset yritykset voivat myös tuottaa niitä, jos ne kykenevät tuottamaan samat palvelut edullisemmin.¹⁷¹ Yksinkertaisesti sanottuna Howard pyrkii olemaan sitoutumatta mihinkään tiettyyn ideologiaan, ja näin ollen Hallin painottama anarkismin vaikutus vaikuttaa olevan liikaa korostettu Howardin ajattelussa.¹⁷²

Palattaessa itse Buckinghamin työhön herää tietenkin kysymys siitä, ketkä olivat hänen esikuviaan. Koska tutkimuskirjallisuudessa yleensä tyydytään vain nostamaan Buckingham esiin Howardin esikuvana, eikä käsitellä Buckinghamin omaa työtä sen tarkemmin, eikä käyttämässäni katkelmassa Buckingham itse mainitse kuin terästä töissään käyttäviä arkkitehtejä – hänen ihannekaupungissaan talot, kuten hän itse asian ilmaisee, mutta mitä ilmeisimmin vain niiden runkorakenteet, olisi tehty teräksestä, ja hän puolustelee tätä useilla esimerkeillä – niin kysymys hänen esikuvistaan jää paljolti avoimeksi. Briggs kyllä nostaa

¹⁷⁰ Howard, 126-127.

¹⁷¹ Howard, 56-57.

¹⁷² Howard, 104-111.

esiin Robert Owenin(1771-1858) suunnitelmat teollisuuskylistä esikuvana, mutta ei mainitse, mihin hän tämän väitteensä perustaa.¹⁷³ Joka tapauksessa Owenin suunnitelmat ovat enemmän sukua Saltairen(perustettu 1851), Port Sunlightin(perustettu 1888) ja Bournvillen(perustettu 1895) myöhemmille teollisuuskylille kuin ihannekaupungeille.¹⁷⁴

Voidaan esittää kysymys siitä, voisiko paljon matkustanut, myös Ranskasta matkakirjan kirjoittanut Buckingham ollut tuttu Ledoux'n ja Fourier'n ihanneyhteisöjen suunnitelmien kanssa, mutta tähän vastaaminen on saatavilla olevan aineiston perusteella mahdotonta. Voi vain todeta sen, että laajat, aukeat ja kaikille avoimet julkiset tilat katsottiin uudenkaltaisen yhteisöllisen elämän kannalta tärkeiksi Fourierin seuraajien parissa, ja että Buckinghamilla kaikki hänen kaupunkisuunnitelmansa julkiset tilat huolimatta siitä, minkä yhteiskuntaluokan asuinalueella ne sijaitsivat, olivat avoimia kaikille.

¹⁷³ Briggs(1965), 70.

¹⁷⁴ Pevsner(1963), 400.

10. Benjamin W. Richardsonin *Hygeia, A City of Health*(1876)

10.1 Richardsonin vaikutus Howardiin

Howard nosti brittiläisen lääkärin Sir Benjamin W. Richardsonin(1828-1896)¹⁷⁵ suppean teoksen – kyseessä oli itse asiassa alunperin Richardsonin vuonna 1875 pitämä puhe¹⁷⁶ - *Hygeia: A City of Health*(1876)¹⁷⁷ esiin *The Garden Cities of To-morrow'n*(1902) alkuperäispainoksessa *To-morrow: A Peaceful Path to Real Reform*(1898) vain yhden ainoan kerran mainiten sen nimeltä. Vuoden 1902 uudelleennimetystä laitoksesta lainaus Richardsonin teoksesta oli poistettu – kuten monet muutkin lainaukset muilta kirjoittajilta. Osa teoksen kuvituksesta oli poistettu tässä painoksessa ja muut painettu mustavalkoisina alkuperäisen väripainatuksen sijaan kustannussyistä, mutta teoksen tekstiin tehtyjen muutosten syy ei ole selvillä.

Richardsonin vaikutusta Howardiin ja hänen teokseensa voidaan perustella useampien suorien viitteiden puuttumisesta huolimatta useilla seikoilla: Ensinnäkin tärkein seikka on, että Howardin itsensä mukaan Richardsonin teos oli ”ainoa merkittävä” kaupunkisuunnittelua koskeva teos, jonka hän itse myöhemmin sanoi ”muistavansa lukeneensa” ennen kuin alkoi suunnittelemaan omaa ihannekaupunkiaan.¹⁷⁸ Howardin elämäkerran kirjoittaneen Robert Beeversin mukaan Howard luki Hygeian heti sen ilmestyttyä vuonna 1876 ja hänen mukaansa se oli ensimmäinen teos, joka tutustutti Howardin suunnitellun kaupungin ideaan.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Richardson oli omana aikanaan kohtalaisen kuuluisa lääkäri, joka pyrki myös käytännön uudistuksiin. Hän yritti turhaan saada aikaan sen, että köyhäntalojen kuolleisuusluvut koottaisiin viikottain askeleena kohti kansallisen kuolleisuusrekisterin luomista. Smith, 386-387.

¹⁷⁶ Puhe julkaistiin nimellä *Modern Sanitary Science – A City of Health* Nature-lehdessä kahtena osana lokakuussa 1875, uudelleen Van Nostrand's Eclectic Engineering Magazinessa tammikuussa 1876 ja myöhemmin samana vuonna kirjana. Richardsonin esipuheen mukaan hän ei ollut muokannut teosta millään lailla sen alkuperäisestä puheena esitetystä versiosta sen myöhemmissä julkaisuissa. Richardson: *Hygeia, Prefatory Note*. Käyttämässäni Hygeian versiossa ei ole sivunumeroita, joten ilmoitan lainausten ja viittausten yhteydessä vain kirjan luvun, johon ne liittyvät, tummennettuna. Näin ollen *Hygeia, A City of Health* on kirjan nimi, mutta *Hygeia, A City of Health* on viittaus kirjan lukuun nimeltä ”A City of Health”.

¹⁷⁷ Tässä on käytetty Richardsonin teoksen elektronista versiota, joka löytyy Gutenberg-projektin sivuilta osoitteessa <http://www.gutenberg.org/files/12036/12036-h/12036-h.htm>, haettu 15.05.2008.

¹⁷⁸ Fishman, 41. Fishman viittaa Howardin vuonna 1910 Light-lehdessä julkaistuu kirjoitukseen *Spiritual Influences Toward Social Progress*.

¹⁷⁹ Viittaus Hall(2002), sivu 90, Beeversin teoksen *The Garden City Utopia: A Critical Biography of Ebenezer Howard*(1987) sivulle 4.

Tämän lisäksi voidaan nostaa esiin se seikka, että kaikki Howardista kirjoittavat mainitsevat häneen suuresti vaikuttaneena tekijänä yhdysvaltalaisen kirjailijan Edward Bellamyn (1850-1898) tieteisromaanin *Looking Backward: 2000-1887*¹⁸⁰. Bellamyn katsotaan olleen suurin vaikuttava tekijä siinä, että Howard alkoi suunnitella omaa ihannekaupunkiaan. Alunperin Howard oli Bellamyn uskollinen seuraaja, mutta varsin pian hän alkoi näkemään Bellamyn visiossa kielteisiä puolia – tällainen nopea innostuminen jostakin uudesta ideasta ja sitten kääntyminen osittain sitä vastaan oli Howardille varsin tyypillistä, ja selittää osaltaan, miten hän keräsi hyvinkin erilaisista lähteistä oman puutarhakaupunkisuunnitelmansa osat¹⁸¹ - ja alkoikin muokata omaa ihannekaupunkiaan vastakohtana keskusjohtoisuutta kannattaneelle ja kaupunkien rakenteen suhteen vallitsevaan tilanteeseen tyytyneelle Bellamylle, jonka omat visiot tulevaisuuden kaupungeista olivat lähinnä siistejä versioita olemassa olevista.

Howard näin asetti oman visionsa vastakohtaksi Bellamyn visiolle. Ja kuitenkin Howard ei mainitse Bellamya ja hänen teostaan kertaakaan suoraan oman teoksensa kummassakaan versiossa. Hän useaan otteeseen argumentoi Bellamyn ideoita vastaan, mutta ei koskaan tuo esiin Bellamya nimeltä. Näin ollen Richardsonin vaikutusta Howardiin ei voida kiistää sen perusteella, että Howard ei itse teoksessaan tunnusta velkaansa Richardsonille.¹⁸²

Richardsonin mahdollinen vaikutus onkin nähtävissä siinä, miten Howard tuo usein esiin samat seikat kuin Richardson omassa teoksessaan koskien sitä, miten ihanteellinen kaupunki pitäisi järjestää, jotta se takaisi mahdollisimman hyvät olosuhteet asukkailleen. Esimerkkinä tästä ovat Howardilla sekä kaupungin asukasluvun, että sen maantieteellisen koon rajoittaminen, että myös Howardin yhä uudestaan ja uudestaan teoksessaan esiintuomat puutarhakaupungin edut koskien vesi- ja viemärijärjestelmien järjestämistä tehokkaammin ja

¹⁸⁰ Suomennettu kaksi kertaa: *Vuonna 2000: katsaus vuoteen 1887* (1902) ja *Vuonna 2000* (1999).

¹⁸¹ Esimerkkinä voi toimia Howardiin aluksi voimakkaan vaikutuksen tehnyt yhdysvaltalainen taloustieteilijä ja poliitikko Henry George (1839-1897), joka teoksessaan *Progress and Poverty* (1879) kannatti kaiken verotuksen siirtämisestä maaomaisuuden ja siitä saatavien tulojen verottamiseen. George teki suuren vaikutuksen Iso-Britanniassa 1880-luvun alussa ja Howard innostui aluksi hänen ideoistaan. Omassa teoksessaan Howard kuitenkin vain tuo Georgen esiin sivulla 136 hyökätäkseen tätä vastaan ja tuodakseen oman suunnitelmansa esiin myönteisempänä vaihtoehtona. Howardin kielteisessä suhtautumisessa Georgeen nousee tässä esille taas Howardille ominainen yhteiskunnallisten konfliktien ja vastakkainasettelun pelko ja hän syyttää Georgea siirä, että tämän mukaan maanomistajat ”ovat vähemmän rehellisiä kuin tavalliset kansalaiset” ja että hän yrittää tehdä heistä ”syntipukkeja”.

¹⁸² Hall & Ward (1998), 11-12; Hall (2002), 92; Fishman 32-35.

halvemmin kuin oli mahdollista olemassa olevissa kaupungeissa.¹⁸³ Howard ei teoksessaan viittaa mihinkään muuhun lähteeseen, joka olisi voinut tässä toimia esikuvana, vaikka hän muuten väittääkin käyttäneensä vain valmiita osia luodakseen oman ”kokeilunsa”¹⁸⁴, kuten hän itse asian ilmaisee.

Näin ollen Howardin puutarhakaupunki oli hyvinkin voinut periä Richardsonin *Hygeialta* ainakin yhden vähäisemmistä olemassaolon syistä: Kuolleisuuden vähentämisen parantamalla kaupunkien infrastruktuuria niiltä osin miten se liittyi ihmisten elinolosuhteisiin, jätteen poistoon ja puhtaan veden saantiin, ja muunmuassa tautiepidemoiden kitkemiseen näiden puhkeamista edistäviin seikkoihin kohdistuvien toimien, esimerkiksi infrastruktuuriin kohdistuvien parannusten, avulla.

10.2. Auktoriteettien merkitys Richardsonilla ja Howardilla

Omaksi esikuvakseen Richardson ilmoittaa teoksessaan oman alansa jättiläisen, Sir Edwin Chadwickin(1800-1890), jonka urauurtava työ kaupunkien alempien väestönsien asumisolosuhteiden raportojana – kuuluisimpana esimerkkinä *Report on the Sanitary Condition of the Labouring Population*(1842) - nosti kaupunkien työväestön asuinolosuhteet ja terveystilanteen Iso-Britanniassa yleiseen tietoisuuteen 1830-1840-luvuilla ja johti aiemmin mainittuihin, näiden parantamiseen pyrkineisiin lakeihin, kuten vuosien 1848 ja 1875 Health Actit. Käytännössä Chadwickin työllä ei hänen aktiiviaikanaan ollut merkittävää vaikutusta Iso-Britannian kaupunkien köyhimpien väestönsien elinolosuhteisiin tai odotettavissa olevaan elinikäen.¹⁸⁵ Mutta hän oli voimakas esikuva niille, joiden toiminta lopulta johti tähän, ja he toimivat osin hänen luomaltaan pohjalta.

¹⁸³ Howard, 79-80.

¹⁸⁴ Howard, 117.

¹⁸⁵ Esimerkkinä uudistusten hitaudesta voidaan mainita seuraava: Vuonna 1842 Chadwick suositteli terveysviranomaisen (*healt officer*) viran perustamisesta paikallishallintoihin. Parlamentin päätöksellä ensimmäinen tällainen virka perustettiin Liverpooliin vuonna 1847 ja seuraavana vuonna City of London perusti terveysviranomaisen viran. Vuonna 1872 tuli voimaan määräys terveysviranomaisten nimittämisestä paikallishallintoihin koko maassa, vuodesta 1875 paikallisten terveysviranomaisten tuli olla rekisteröityjä lääkäreitä ja vuodesta 1888 yli 50 000 asukkaan kaupunkien, kreivikuntien ja piirikuntien vastaavien terveysviranomaisten piti olla erityisen julkisen terveydenhuollon diplomien saaneita lääkäreitä. Wohl, teoksessa *The Victorian City, Volume 2*, sivut 604-605. Chadwickin toimintaa vastustettiin 1840-50 -luvulla parlamentissa sillä perusteella, että terveydenhuollon ja kaupunkien yleisen siisteyden parantaminen olisi merkinnyt verojen korottamista ja terveydenhuollon parantamista koskevien velvoitteiden asettaminen maan

Kun verrataan Howardin ja Chadwickin ajatuksia kaupunkien työväestön olosuhteiden parantamisesta, tulee esille se, että vahvan keskusvallan vastustaja Howard uskoi aktiivisen paikallishallinnon ja paikallisyhteisön asukkaiden yhteistoiminnan kykenevän voittamaan epäkohdat, kun taas Chadwick voimakkaasti vaati maan keskushallintoa suoraan puuttumaan hänen esiinnostamiinsa epäkohtiin ja hän suhtautui kielteisesti pyrkimyksiin asettaa tuolloin erittäin heikot paikallishallinnot vastuuseen näiden epäkohtien kitkemisestä.¹⁸⁶ Heitä yhdistävänä seikkana oli utilitarististen filosofien vaikutus heidän ajatteluunsa: Chadwickilla Jeremy Benthamin(1748-1832) ja Howardilla John Stuart Millin(1806-1873).

Howard ei mainitse Benthamia kertaakaan teoksessaan, mutta hänen puutarhakaupunkinsa – ja tuleva yhteiskunta, jonka se olisi aikaansaava - on hyvin benthamilainen idea siitä, kuinka elinympäristö muokkaa siinä asuvaa ihmistä: Hyvä asuinympäristö luo hyviä ihmisiä.¹⁸⁷ Chadwickin hyvin käytännöllistä perustelua kaupunkien köyhimpien asuinalueiden epäkohtiin puuttumiselle, että vallitsevan tilanteen hyväksyminen oli varojen haaskausta, ja että tautien ehkäisy, työläisten terveystilanteen parantaminen ja kuolleisuuden laskeminen

keskushallinnon toimesta paikallishallinnoille olisi merkinnyt niille niiden nauttiman ”saksilaisen vapauden” menettämistä. Joidenkin vastustajien mukaan terveydenhuollon parantamisy yrityksissä oli kyse vain lääkäreiden rikastuttamisesta. Briggs:*Public Opinions and Public Health in the Age of Chadwick*(1949), teoksessa Briggs(1985), sivut 142-145.

¹⁸⁶ Chadwickin mielipiteistä Briggs:*Public Opinions and Public Health in the Age of Chadwick*(1949), teoksessa Briggs(1985), sivu 131.

¹⁸⁷ Bentham mainitsi itse ajatuksen rajojen asettamisesta kaupunkien maantieteelliselle kasvulle – kutsuen sitä ”kuvitteelliseksi pahaksi” - ja totesi ajatuksen ”absurdiksi”. Hän ei kuitenkaan ottanut huomioon sitä, että kaupunkien asukkaiden lukumäärää voitaisiin rajoittaa, vaan hän katsoi yhä suuremman ihmismäärän joutuvan elämään yhä ahtaammissa olosuhteissa, jos kaupunkien kasvua rajoitettaisiin. Bentham(1843). Benthamilla oli ehkä tässä mielessään oman aikansa Nottingham, nopeasti asukasmäärältään kasvanut teollisuuskaupunki, jonka maantieteellisen kasvun estivät – niin oudolta kuin se kuulostaakin – kaupungille itsehallinnon myöntäneen kuninkaallisen valtakirjan kaupungin korporaation jäsenille myöntämä oikeus laiduntaa ilmaiseksi karjaansa kaikilla kaupunkia ympäröivillä pelloilla ja niityillä puolet vuodesta huolimatta siitä, kuka maat omisti. Kaupungin korporaation jäsenten enemmistö – karjanomistajat ja tulevana karjanomistajina itsensä nähneet - kävi koko 1700- ja suuren osan 1800-lukua menestyksestä taistelua kaupunkia ympäröivien peltöjen ja laidunmaiden ottamista rakennuskäyttöön ehdottaneita suunnitelmia vastaan, ja näin ollen Nottinghamista tuli yksi maan tiheimmin asutuista kaupungeista. Tässä taistelussa he saivat tukea slummien kiinteistöjen omistajilta, jotka pelkäsivät tulojensa laskua, jos kaupunki olisi alkanut laajeta ympäröivälle maaseudulle, ja kaupunkia vaivaava asutunpula olisi näin ollen helpottanut. Vaikka Nottingham lopulta alkoikin laajeta maantieteellisesti 1800-luvun loppupuolella, sen nopean väestönkasvun – 246,67% välillä 1861-1911, josta tosin osa johtui kaupungin maantieteellisestä laajenemisesta(Waller 1983) – vuoksi kesti aina 1930-luvulle asti, ennen kuin kaupungin ahtaista slummeista lopullisesti päästiin eroon. Hoskins[1955], sivut 279-286. Richardson mainitsee Nottinghamin kielteisenä esimerkkinä ja kauhistelee erityisesti sen kellariasuntoja. Hänen mukaansa kaikki maanalaiset asumukset ovat kiellettyjä hänen ihannekaupungissaan.

tuottaisi taloudellista hyötyä ja toisi takaisin parannuksiin käytettävät varat, ei Howardilta sellaisenaan löydy.¹⁸⁸

Richardson ilmoittaa teoksessaan saaneensa idean Chadwickin hänelle lähettämistä kirjeistä, joissa tämä olisi kertonut hänelle voivansa suunnitella kaupungin, jossa asukkaiden kuolleisuus olisi kymmenesosa siitä, mitä se tuolloin oli. Lähettikö Chadwick todella tällaisia kirjeitä Richardsonille on sivuseikka. Ehkä Chadwick todella antoi Richardsonille aiheen, tai ehkä kyseessä on vain vilpitiön kunnianosoitus (ja ehkä myös yritys vähätellä teoksen oman kirjoittajan merkitystä). Richardson myös omisti teoksensa Chadwickille, jota hän kiistämättä suuresti kunnioitti.¹⁸⁹ Tärkeintä on tietenkin se, että julkisesti Richardson halusi tuoda esiin Chadwickin esikuvanaan ja luoda tähän yhteyden; Chadwick oli saavuttanut vahvan aseman kansakunnan kaapin päällä ja hänen nimensä liittäminen Richardsonin teokseen tietenkin antoi sille lukijoiden silmissä suuremman uskottavuuden kuin muuten olisi tullut kyseeseen. Chadwickin asema oli tällöin jo pitkään ollut legendaarinen; *The Times* oli vuonna 1854 pääkirjoituksessaan väittänyt hänen nimensä löytyvän kaikkien Iso-Britanniassa tehtävien terveydenhoidollisten uudistusten takaa, aina jokaikistä uutta viemäriä myöten. Brittihistorioitsija Asa Briggs(1921-) on halunnutkin nimetä nämä vuosikymmenet ”Chadwickin aikakaudeksi”.¹⁹⁰

Merkille pantava seikka on se, että siinä missä Howardin teoksen vuoden 1898 ja 1902 laitoksissa on lainauksia yli 30 eri kirjoittajalta, ei Richardson omassa teoksessaan viittaa Chadwickiin lisäksi kuin kolmeen historialliseen ja viiteen muuhun oman aikansa henkilöön.

¹⁹¹ Tälle on toki olemassa selityksensä. On muistettava, että Richardson *Hygeia* oli alunperin

¹⁸⁸ Dennis, 48.

¹⁸⁹ Richardson tulisi myöhemmin antamaan teoksensa *The Health of Nations* toisen osan(1887) alaotsikoksi nimen *A Review of the Work of Edwin Chadwick with a Biographical Dissertation*. Briggs(1985), 151.

¹⁹⁰ Briggs (1949), teoksessa Briggs(1985), sivut 129-152. *The Times*in pääkirjoitusta Briggs lainaa sivulla 130; ”Chadwickin aikakauden” hän määrittelee sivulla 129.

¹⁹¹ Viisi Richardsonin mainitsemaa oman aikansa henkilöä Chadwickin lisäksi ovat: ”E. H. Bailey”, jonka keksimään liikuteltavaan vesitankkiin Lontoon katujen puhdistamiseksi mudasta Richardson viittaa; ”Spencer Wells”, jonka ehdottamaa savupiippuihin liittyvää ilmanpuhdistusjärjestelmää Richardson sanoo ihannekaupunkinsa taloissa käytettävän. Kyseessä on ilmeisesti Richardsonin kollega, kirurgi, myöhempi professori(1878) ja Kuninkaallisen Kirurgiseuran presidentti, Sir Thomas Spencer Wells(1818-1897); historiallisia teoksia ja matkakuvauksia kirjoittanut Lontoon koululautakunnan jäsen (William) Hepworth Dixon(1821-1879) - Richardsonin ihannekaupungissa vallitsee kieltolaki ja hän viittaa esimerkkinä Dixonin kuvaukseen Yhdysvaltain Vermontin osavaltion kaupungista, jossa oli vallassa paikallinen kieltolaki; alkoholin myyntiä ja käyttöä vastaan kampanjoinut brittipoliitikko Sir Wilfrid Lawson(1829-1906), sekä ”kapteeni

puhe, johon ei tehty muutoksia, kun se julkaistiin painettuna. Tämä antaa sille oman luonteensa, puheen ollessa kyseessä runsaat viittaukset olisivat ehkä olleet vain viemässä kuuntelijoiden huomiota itse pääasiasta. Merkittävämpi selityssyy lienee kuitenkin yksinkertaisesti siinä, että Richardson oli arvostettu lääkäri, joka *Hygeian* kirjoittaessaan oli nauttinut tästä asemasta ja julkisista tunnustuksista jo vuosikymmeniä. Hän oli siis teoksen kirjoittaessaan jo itse arvostettu auktoriteetti, eikä hänen tämän vuoksi tarvinnut vedota suureen määrään auktoriteeteiksi tunnustettavissa olleita henkilöitä, niin kuin Howardin täytyi, joka elätti itseään ja perhettään pikakirjoittajana. Richardsonin lainaamista henkilöistä hän korostaa omista aikalaisistaan vain Chadwickin asemaa auktoriteettina, hän on ainoa, joihin heistä hän vetoaa, ja muut jäävät vain pieniksi huomautuksiksi tekstin yhteydessä.

Richardsonin ja Howardin lähtökohdat olivat siis erilaiset, kun he teoksissaan pyrkivät vakuuttamaan lukijansa sen merkittävyydestä, mitä he lukijoilleen toivat julki.. Tästä syystä kouluttamattoman Howardin teos vaikuttaa tieteellisemmältä kuin Richardsonin, josta jää hyvin kaunokirjallinen vaikutelma. Howard lainaa laajalti, hän kertoo viitteensä ja vetoaa auktoriteetteihin. Richardson ei katso tätä tarpeelliseksi, hän yltyy jo esipuheessaan käyttämäänsä lähes runollista ilmaisu¹⁹² ja päättää teoksensa runoon.¹⁹³

10.3. Richardsonin ihannekaupungin Hygeian kuvaus ja vertailu Howardin suunnitelmaan

Richardsonin ihannekaupungissa on korkeintaan 100 000 asukasta, jotka asuvat 20 000 talossa. Kaupungin pinta-ala on 4000 eekkeriä, noin 1620 hehtaaria, ja asukkaita 25 eekkeriä kohti, noin 60 henkeä hehtaaria kohden. Kyseessä olisi ollut Howardin puutarhakaupunkiin verrattuna huomattavasti väljemmin rakennettu kaupunki: Howardin puutarhakaupungissa on

Galton”, joka oli jonkin sortin keksijä. Historiallisista henkilöistä, jotka Richardson mainitsee, on myöhäisin Sir Francis Bacon(1561-1626).

¹⁹² *We, scholars of modern thought, have the broader, and therefore more solemn and obligatory knowledge, that however many to-morrows may come, and whatever fate they may bring, we never die; that, strictly speaking, no one yet who has lived has ever died; that for good or for evil our every change from potentiality into motion is carried on beyond our own apparent transitoriness; that we are the waves of the ocean of life, communicating motion to the expanse before us, and leaving the history we have made on the shore behind.* Richardson: *Hygeia, Hygeia, A City of Health.*

¹⁹³ *By swift degrees the love of Nature works / And warms the bosom: till at last, sublimed / To rapture and enthusiastic heat, / We feel the present DEITY, and taste / The joy of GOD to see a happy world!_* Richardson:*Hygeia, Results.*

32 000 asukasta ja se on kooltaan kokonaisuudessaan 6000 eekkeriä, noin 2500 hehtaaria, josta varsinainen kaupunki vie 1000 eekkeriä, noin 405 hehtaaria. Asukastiheys olisi ollut 90-95 asukasta eekkeriä kohden, noin 222-235 asukasta hehtaaria kohden.¹⁹⁴

Richardsonilla on joidenkin kirjoittajien toimesta sanottu kaupungin koon olevan rajatun, näin oikeastaan onkin, mutta kyseessä ei ole Richardsonilla mikään tarkka tai ehdoton raja, hän vain kirjoittaa että kaupungin asukasluku voitaisiin asettaa 100 000:een.¹⁹⁵ Siinä missä Howard puutarhakaupungin sijaintipaikkaa valittaessa pohtii lähinnä vain sitä, mikä on ostettavan maan hinta ja kaupungin perustamisen vaikutus seudun maanviljelijöille¹⁹⁶, sivuuttaa Richardson kustannusseikat tyystin ja sen sijaan pohtii sitä, millaiselle maaperälle kaupunki on rakennettava jotta vesi - ilmeisesti jätevesi – imeytyisi hyvin maaperään ja kulkeutuisi pois. Richardsonin mukaan osan kaupungista on rakennettava saviselle maaperälle, osa soraiselle, tämän tarkoituksen saavuttamiseksi.

Richardsonin kaupungin pohjakaava on yksinkertainen, kaukana Howardin ympyränmuotoisesta kaupungista. Richardsonilla on kolme itä-länsi -suuntaista pääkatua, joiden alla kulkee maanalaisen raitiotien tunneleita, määrittelemätön joukko pohjois-etelä – suuntaisia poikkikatuja ja pienempiä pääkatujen suuntaisia sivukatuja. Näiden katujen varsille rakennettavien talojen Richardson katsoo Howardin tapaan olevan oltavan vain muutamien kerroksien korkuisia. Richardson korostuu syyksi auringonvalon ja puhtaan ilman pääsyä katutasolle ja antaa saman syyksi sille, miksi katujen on oltavan leveitä.¹⁹⁷ Howardista poiketen Richardson ei anna mitään tarkkoja lukuja koskien katujen leveyttä tai pituutta. Näiden katujen varsille Howardin tapaan Richardson istuttaisi puita ja sinne tänne pensaita ja muita istutuksia. Kaikki julkiset rakennukset ja liikennerakennukset

¹⁹⁴ Hall&Ward 20-23; Howard, 51. Yksi eekkeri on 0,4047 hehtaaria.

¹⁹⁵ *The population of the city may be placed at 100,000...* Richardson, *Hygeia, A City of Health*. Wohl, 336.

¹⁹⁶ Englannin maatalous oli jo pitkään ollut lamassa, josta se oli hitaasti toipumassa, Howardin kirjoittaessa teostaan. Sen päätuotteen vehnän markkinahinta oli puolittunut vuosien 1876 ja 1896 välillä. Osittain maatalouden laman vuoksi maatyöläisten keskipalkka oli 1800-luvun lopulla puolet teollisuustyöläisten keskipalkasta, mikä takasi jatkuvan virran maalta kaupunkiin muuttavia köyhiä, joiden tulo kaupunkien työmarkkinoille piti palkat tehdastyöläistenkin parissa hyvin alhaisina. Armstrong, 122; Fishman, 55; Howard, 148.

¹⁹⁷ Richardsonin teos oli kirjoitettu pian Pariisin suurten bulevardien rakentamisen jälkeen, ja leveät kadut olivat suosiossa kautta länsimaiden muista syistä kuin terveydellisistä, joten se, että molemmat kirjoittavat päätyvät kannattamaan sellaisten rakentamista, ei ole mikään todiste vaikutuksesta heidän välillään tässä suhteessa.

sijaitsisivat laajoilla, normaalia suuremmilla tonteilla ja itse rakennuksia ympäröisi normaalia istutuksia runsaampi kasvillisuus. Jokainen niistä siis omaisi ympärillään oman pienen puiston.

Oman aikansa kaupunkiliikenteen merkittävimpanä, halvimpana ja siksi tasa-arvoisimpana välineenä pidetyt maanpäälliset raitiovaunut Richardson kieltää kokonaan ihannekaupungistaan.¹⁹⁸ Hän toteaa vain ne tarpeettomiksi ja sanoo maanalaisen vaihtoehdon olevan riittävän. Ehkä tämä vaikutti Howardiin, joka mainitsee teoksessaan kyllä muutaman kerran ohimennen raitiovaunut yhdessä maanalaisen kanssa puutarhakaupunkinsa liikennöintivälineenä, mutta painottaa teoksessaan jalankulkemista ja jättäisi tulevaisuudessa - sosiaalisen kaupungin synnyttyä puutarhakaupunkien verkoston myötä - raitiovaunut liikennöimään puutarhakaupunkien välillä hitaammilla linjoilla, palvellen etenkin niiden välissä sijaitsevan maaseudun asukkaita, kun nopeat rautatieyhteydet yhdistäisivät kaupungit itse.¹⁹⁹

Howard ja Richardson käyttävät molemmat ihannekaupunkiansa kaupunkiansa kuvauksessa sitä keinoa, että he tuovat ne lähelle lukijaa viemällä tämän "kävelyllä" kaupunkeihinsa, kirjoittajan toimiessa matkaoppaana lukijalle, selostaen kohteena olevan kaupungin erityispiirteitä:

Kun me kävelemme mallikaupunkimme katuja, me huomaamme alkoholijuomien julkiselle myynnille tarkoitettujen paikkojen poissaolon... Kaupunkimme kadut, vaikkakin riittävässä määrin täytettyjä kiireellisillä ihmisillä, ovat verrattain äänettömät. Kulkien kaupungin pääkatuja, me näemme kahdessakymmenessä paikkaa, yhtä kaukana [kadulta], yksinään seisovan rakennuksen ympärillään oma alueensa – mallisairaala sairaille.. (Richardson)²⁰⁰

¹⁹⁸ Voi olla, että Richardsonilla kyse on hevosten vetämisestä raitiovaunuista. Raitiovaunut junia ja hevosten vetämiä busseja halvempine lippuineen mahdollistivat työväestölle ja alemmalle keskiluokallekin pitemmät työmatkat eli asumisen kauempana työpaikasta. Kun vielä paikallishallinnot ja keskushallinto molemmat pyrkivät alentamaan lippujen hintoja työmatkalaisille lainsäädännöllisen keinoin määräten sekä lipunhintoihin alennuksia (Cheap Trams Act, 1883) että ottaen haltuunsa yksityisiä liikennöintiyhtiöitä (vuonna 1870 säädetyn lain niiden toimittua yhtäjaksoisesti 21 vuotta), tuli myös alempien yhteiskuntaluokkien jäsenille mahdolliseksi muuttaa paremmille asuinalueille kauemmas työpaikoistaan. Briggs (1965), 15-16; Winter 192.

¹⁹⁹ Howard, 144.

²⁰⁰ *As we walk the streets of our model city, we notice an absence of places for the public sale of spirituous liquors... The streets of our city, though sufficiently filled with busy people, are comparatively silent. Passing along the main streets of the city we see in twenty places, equally distant, a separate building surrounded by its own grounds, - a model hospital for the sick. Richardson: Hygeia, A City of Health.*

Kulkien pois Kristallipalatsista tiellämme kohti kaupungin ulmpaa rengasta, me ylitämme Viidennen valtakadun... jatkaessamme kävelyämme, me huomaamme että... Kysyen ystävältä, joka on seurannamme matkalla, mikä tämän pienen kaupungin väkiluku mahtanee olla, meille kerrotaan... Huomaten hyvin vaihtelevan arkkitehtuurin... Kävelen edelleen kohti kaupungin laitamalla, me tulemme... (Howard)²⁰¹

Tämä tietenkin elävoittaa kerrontaa ja pitää yllä ehkä tarkemmista yksityiskohdista vähemmän kiinnostuneen lukijan mielenkiintoa. Sinällään kyseessä on tietenkin tehokeino, jolla on pitkät perinteet tämänkaltaisessa kirjallisuudessa, eikä tämän siksi tarvitse merkitä sitä, että Howard tässä seuraisi Richardsonin esimerkkiä, vaan vain varsin yleistä käytäntöä. Howardin yhteydessä Richardsonia useammin mainitun John Silk Buckinghamin esitys omasta ihannekaupungistaan Viktoriasta ei kuitenkaan sisällä tällaisia kuvauksia, vaan on puhtaasti asiatyylisiin kirjoitettu.²⁰²

Howardilla tämä tutustumiskäynti kaupunkiin alkaa sen keskustasta, josta lukija kuljetetaan kaupungin laitamille, missä kaupunkia ympäröivä maataloudelle omistettu "vihreä vyöhyke" alkaa. Näin muodostuu selkeä kuva kaupungin rakenteesta. Richardsonin ihannekaupunki taas on hänen kuvauksessaan hyvin yhtäläinen, se ei ole jakautunut selkeästi erillisiin osiin. Vaikka hän kuvaileekin julkisia rakennuksia ja mainitsee ohimennen "varakkaiden suuret talot"²⁰³, ei näiden sanota omaavan mitään erityistä osaa kaupungista. Hänellä ei ole kaupungissaan mitään keskustaa, mistä aloittaa kaupungin kuvailu, eikä mitään selkeitä rajoja, joihin päättää se.

²⁰¹ *Passing out of the Crystal Palace on our way to the outer ring of the town, we cross Fifth Avenue... as we continue our walk, we observe that... Asking the friend who accompanies us on our journey what the population of this little city may be, we are told... Noticing the very varied architecture... Walking still toward the outskirts of the town, we come upon...*Howard, 54.

²⁰² James S. Buckingham:*Plan of the Model Town*, teoksesta *National Evils and Practical Remedies, with The Plan of a Model town*(1849), 183-199. <http://www.library.cornell.edu/Reps/DOCS/buckham.htm>, haettu 15.05.2008.

²⁰³ *The churches, hospitals, theatres, banks, lecture-rooms, and other public buildings, as well as some private buildings such as warehouses and stables, stand alone, forming parts of streets, and occupying the position of several houses. They are surrounded with garden space, and add not only to the beauty but to the healthiness of the city. The large houses of the wealthy are situated in a similar manner.* Richardson:*Hygeia, A City of Health*.

Howardilla kaupungin kuvaus tällä tapaa rajoittuu joihinkin kappaleisiin. Etenkin teoksensa alussa hän käyttää sitä keinona tutustuttaa lukija hänen puutarhakaupunkiinsa, ennen kuin hän ryhtyy kuvaamaan yksityiskohtia esimerkiksi kaupungin rahoituksessa. Näin ollen lukija saa "pehmeän laskun" teokseen ja omaa jo kuvan kaupungista jalankulkijan näkökulmasta. Howardilla koko puutarhakaupungin pohjakaava on suunniteltu niin, että jalankulkija pääsee nopeasti liikkumaan kaupungin eri osista toisiin. Puutarhakaupungin teollisen renkaan ulkopuolella olevat maatilatkin ovat Howardin suunnitelmassa vain muutaman kilometrin päässä puutarhakaupungin keskuspuistosta.

Kokonaisuudessaan Howard kirjoittaa enemmän asiatekstiä kuin Richardson, joka käyttää läpi koko Hygeian kuvailevaa kerrontaa. Siinä missä Howard teoksessaan myöhemmin tarkastelee monta kertaa kaupunkia ulkoapäin, vaikutelman ollessa usein samanlainen kuin katsoessa kaupungin arkkitehtonista kaavaa kirjan sivuilta, jotta lukija saa kokonaiskuvan, Richardson pitää aivan alkua lukuunottamatta, jossa hän kuvaa kaupungin yleiskaavan, koko ajan kuvauksensa kaupungin sisällä, maan tasolla, vieden lukijansa kaupungin rakennusten sisälle, kuvaillen tarkasti niin yksityisiä asuntoja kuin itseään ammattinsa vuoksi lähellä ollutta aihetta, kaupungin sairaaloita, aina niiden henkilökuntaa ja sairaalan hoitokäytäntöjä myöten. Lukuunottamatta Kristallipalatsin lyhyttä kuvailua Howard kaihtaa vastaavaa.²⁰⁴

10.4. Yhtäläisyydet ja erot Howardin ja Richardsonin suunnitelmissa

Howardin *The Garden Cities of To-morrow* eroaa Richardsonin *Hygeiasta* useilla tavoilla. Howardin esitys oli tarkoitettu todella toteutettavaksi, ja sen vuoksi Howard uhraisi suuren osan omasta teoksestaan puutarhakaupunkinsa perustamisen, rakentamisen ja sen toiminnan ylläpitämisen rahoittamisen kuvaamiseen. Hänen kirjansa ei ollut vain ihannekaupungin esitys, vaan myös onnistunut yritys myydä tämä ihannekaupunki mahdollisille rahoittajille ja sen tuleville asukkaille. Richardsonin teos ei tätä ollut. Loppupäätelmissään Richardson päinvastoin toteaa, että hänen esittämiään tavoitteita ei voitaisi toteuttaa hänen tai hänen lukijoidensa elinaikana kuin osittain, mutta että pitemmän ajanjakson kuluessa hänen esittämänsä tavoite olisi toteutettavissa. Richardson näki kyseessä olevan pienen

²⁰⁴ Richardson: *Hygeia, A City of Health*.

vähemmistön kamppailun enemmistön ”massojen” ollessa välinpitämätön. Hän kuitenkin uskoi, että jonakin päivänä myös ”massat” tulisivat kannattamaan hänen esittämiään uudistuksia.²⁰⁵

Molemmilla kirjoittajilla heidän ihannekaupunkinsa ovat vain välineitä: Richardsonilla hänen ihannekaupunkinsa on keino vähentää kuolleisuutta, auttaa ihmisiä elämään terveellisemmin ja pitempään. Loppupäätelmissään hän ei käsittele mitään muuta kuin tätä. Hän luettelee taudit, jotka hänen esityksensä avulla katoaisivat, ja taudit, jotka siitä huolimatta tulisivat yhä säilymään, ja arvioi, että Chadwickin tavoitteen saavuttamisen, kuolleisuuden laskemisen kymmenesosaan vallitsevasta, vievän kaksi sukupolvea.²⁰⁶ Kyseessä on selvästi lääkärin visio, jonka tarkoituksena on parantaa ihmiset fyysisesti, eikä yhteiskuntaa kokonaisuudessaan, mikä oli Howardin perimmäinen tavoite.

Howardilla Richardsonin tavoite on vain yksi osa suurempaa kokonaisuutta. Hän haluaa ihmisille paremmat ja terveellisemmät asuinolosuhteet, mutta tämä on vain yksi askel hänen suunnitelmassaan, jonka lopullisena tarkoituksena olisi ollut tämän yhden välineen, puutarhakaupungin, kautta muuttaa koko yhteiskunnan luonne. Näin Richardsonin työ on vain yksi muilta lainattu osanen Howardin kokonaissuunnitelmassa muiden joukossa, eikä se, minkä Richardson itse asettaa oman suunnitelmansa keskiöön – mahdollisimman terveellisen ympäristön luominen - ole tärkein Howardin Richardsonilta saama idea. Tärkein idea on selkeästi se, että kaupunkiympäristöstä on mahdollista tehdä parempi paikka asua, ja että helpoiten tämä on tehtävissä aloittamalla alusta: Perustamalla aivan uusi kaupunki. Richardsonilla kyseessä oli vain malli, jonka esimerkin hän toivoi vaikuttavan olemassa olevien kaupunkien parantamiseen. Howard kuitenkin otti oman suunnitelmansa perustaksi juuri sen, että kirjallisen esimerkin sijaan oli mahdollista perustaa aivan aito, arkkitehtoninen esimerkki, kokonainen kaupunki, joka viitoittaisi tien parempaan tulevaisuuteen.

²⁰⁵ *...though the ideal we all of us hold be never reached during our lives, we shall continue to work successfully for its realisation. Utopia itself is but another word for time... some day the masses, who now heed us not, or smile incredulously at our proceedings, will awake to our conceptions. Then our knowledge, like light rapidly conveyed from one torch to another, will bury us in its brightness.* Richardson:*Hygeia*, **Results**.

²⁰⁶ Richardson:*Hygeia*, **Results**.

11. Howard ja Charles Boothin työleirit

11.1 Charles Boothin suunnitelman kuvaus

Peter Hall nostaa esiin Howardin työn yhtenä esikuvana Charles Boothin(1840-1916) uraauurtavan Lontoon köyhimpien kaupunginosien seikkaperäisen tutkimuksensa "Life and Labour in London"(1889-1903) ensimmäisessä osassa esittämän suunnitelman osan Lontoon työväestöstä siirtämisestä perhekuntina kaupungista maaseudulle perustettaville työleireille, joissa heidät pakotettaisiin tekemään työtä aamusta iltaan. Kyseeseen olisivat tulleet Boothin mukaan hänen oman luokituksensa mukaan luokkaan B asettamat ihmiset; kyseessä oli Boothin luokituksen toiseksi huonoiten toimeentuleva ihmisryhmä, johon hän arvioi Lontoossa kuuluvan noin 300 000 ihmisen.²⁰⁷

Kärjistäen kyseessä voidaan sanoa olleen eräänlaisen keskitysleirin alkuasteen. Booth jopa antaa oman versionsa "arbeit macht freista", työn ollessa ainoa tie vapauteen työleireiltä, jotka hän itse asettaa köyhäintalojen yläpuolelle niitä parempana vaihtoehtona. Köyhäintaloon joutumisen ollessa se, jolla Boothin työleirien asukkaita uhataan, pääsyn vapauteen ollessa taas palkinto kovasta työstä.²⁰⁸

Oman aikansa yläluokalle ominaisesti Booth katsoi voivansa määrittellä muiden ihmisten osalta sen, mikä oli heidän arvonsa yhteiskunnalle, ja päättää, ketkä heistä ansaitsivat elää sen jäseninä ja ketkä eivät. Hän laati tarkat prosenttiluvut siitä, mikä osa East Endin kaupunginosan asukkaista kuului mihinkin hänen tarkkaan määrittelemistä luokistaan. Työleireille hän halusi sulkea ”ansaitsemattomat köyhät”, joiden köyhyys oli hänen

²⁰⁷ Booth, 166-167. Hall(2002), 30, 91. Toinen Booth, Pelastusarmeijan William Booth(1829-1912) laati omalla tahollaan suunnitelman kaupungin työttömien lähettämisestä maataloussiirtokuntiin, joissa olisi myös pienteollisuutta; tämän oli tarkoitus valmistella heitä uuteen elämään Iso-Britannian merentakaisissa siirtomaissa. William Booth julkaisi suunnitelmansa kirjana nimeltä *In Darkest England and the Way Out*(1890). Hall(2002), 91-92; Hall&Ward, 80. Merkille pantavaa on, kuinka paljon se muistuttaa anarkisti Pjotr Kropotkinin ja sosialisti William Morrisin suunnitelmia. Charles Booth, 164, viittaa William Boothin suunnitelmalta kuulustavaan suunnitelmaan luetellessaan ehdotuksia työttömien käsittelemiseksi. Kyseessä on teoksen vuoden 1902 versio.

²⁰⁸ Booth, 168.

mukaansa heidän omaa syytään, jotka eivät tulisi siitä omin voimin nousemaan ja olivat vain taakka yhteiskunnalle.²⁰⁹

Boothin suunnitelman tarkoituksena oli ratkaista kaikki edellä mainitut köyhiin liittyvät ongelmat: Työleireillä Lontoosta siirrettyjen köyhien elämän olisi muodostanut lähes yksinomaan jatkuva työ, jota heidän piti tehdä työskentelemällä perhekunnittain aamusta iltaan. Heidän piti myös itse rakentaa omat asumuksensa valtion antamista tarvikkeista. Olosuhteiden piti Boothin mukaan olla paremmat kuin kaupungeissa ja tarjolla piti olla terveydenhuoltoa ja koulutusta, mutta ennen kaikkea työtä, jolla oli tarkoituksena osittain korvata työleirien ylläpitämisen aiheuttamat kulut. Boothin mukaan yhteiskunta ei todennäköisesti saisi voittoa työleireistä, mutta hän oletti kulujen olevan kuitenkin pienemmät kuin mitä yhteiskunnalle työleireille suljetuista köyhistä näiden asuessa Lontoossa koituisivat.²¹⁰

Työleirit olivat Boothin mukaan sosialismia. Hänen mielestään tämä oli tarpeellinen paha, jonka ansiosta niiden ulkopuolella yhteiskunnan tarve sosialismille olisi sitä pienempi, kun kaikkein köyhimmät olisi suljettu hänen itsensä kaltaisten paremmin toimeentulevien kansalaisten muodostaman yhteiskunnan puolelle, ja valtion tarvitsisi puuttua tämän vuoksi vain vähän Boothin itsensä kaltaisten ihmisten tekemisiin. Booth myös kannatti köyhiin suunnattua hyväntekeväisyyttä samasta syystä, jotta valtio ei köyhäinapua lisäämällä saisi tilaisuutta puuttua vahvasti kansalaisten elämään. Työleirit olivat tätä äärimmäisempi ratkaisu tässä vahvan valtiovallan vastustuksessa: köyhimmiltä olisi vietävä vapaus, jotta varakkaammat voisivat itse olla mahdollisimman vapaita.²¹¹

Boothin suunnittelemista sosialistisista työleireistä oli hyvin vaikea päästä ulos. Ainoastaan jos perhe tuotti enemmän kuin valtio kulutti sen ylläpitämiseen työleirissä, oli perheen mahdollista päästä vapauteen. Boothin mukaan tämä opetti ihmisiä kuriin ja ankaraan työntekoon. Jos he eivät siihen kyenneet, he jäivät työleireille, ja jos he tuottivat valtion mielestä liian vähän, heille koitti toisenlainen tie ulos työleireiltä: Siirtäminen

²⁰⁹ Booth, 165-166.

²¹⁰ Booth, 167-168.

²¹¹ Booth, 167.

köyhäintaloihin, joiden uhan Booth arveli tuovan tarvittavan paineen työleirien asukkaille, niin että se motivoisi heitä työntekoon.²¹²

Booth asetti tässä tarkoituksellisesti Damokleen miekan köyhien yläpuolelle, koska köyhäintaloissa perheet hajotettiin, eikä niiden jäsenten sallittu olla yhdessä, toisin kuin Boothin ehdottamissa työleireissä. Ajan köyhäintalot, jotka olivat mainettaan parempia, eivät olleet köyhien vihaamia niinkään niiden asukkaiden materiaalisten olosuhteiden vuoksi, vaan ensinnäkin siksi, että niihin joutuminen nöyryytti ihmisiä, mutta ennen kaikkea sen takia, että ne rikkoivat perheet. Voidaan sanoa, että kuoleamalla uhkaamisen jälkeen köyhäintalolla uhkaaminen oli pahinta, millä Booth saattoi suunnittelemiensa työleirien köyhiä uhata.²¹³

11.2 Howardin ja Boothin yhtäläisyydet ja erot

Huolimatta siitä, että hän nostaa Boothin esiin Howardin työn yhteydessä, Hall ei osaa mainita juuri muuta yhteyttä Boothin ja Howardin välillä kuin molempien ehdottoman kannatuksen kieltolaille, ainakin mitä Boothin tapauksessa köyhiin tulee. Heidän suunnitelmiensa välillä on kuitenkin enemmän yhteistä kuin alkoholin käytön vastustus. Molemmat julistivat tukevansa individualismia ja näkivät sosialismin sille uhkana,²¹⁴ ja molemmat katsoivat, että köyhien asemaa oli mahdollista parantaa, ilman että varakkaiden asemaan piti kajota.²¹⁵

Toki Howardin puutarhakaupunki on vapauden paratiisi verrattuna Boothin suunnitelmiin, mutta molemmat miehet käytännössä pelkäsivät sosialismia ja köyhiä, etenkin näiden kahden yhdistelmää: köyhempiä ihmisiä, jotka toimivat yhteistyössä ajaakseen etujaan. Vaikka Howard sinällään kannattikin monia niistä asioista mitä niiden avulla ajettiin, kuten korkeampia palkkoja, olivat luokkataistelu ja lakot kauhistus hänelle. Hän moittiikin teoksessaan työläisiä niihin turvautumisesta. Työnantajiin kohdistuvien painostuskeinojen käyttämisen sijaan hänen mukaansa työläisten pitäisi toimia yhteistyössä parantaen omia elinolosuhteitaan ja tarvittaessa työllistäen itseään osuuskuntatoiminnan avulla.

²¹² Booth, 168.

²¹³ Crowther, 270-271.

²¹⁴ Booth, 167.

²¹⁵ Booth, 170-171.

Howardin ajattelussa onkin hänen omasta yhteiskunnallisesta asemastaan – suurimman osan elämäänsä hän kuului alempaan keskiluokkaan - paljon jälkiä perinteisestä brittiläisestä paternalismista, jossa ylempien luokkien - etenkin maata omistavien aristokraattien - haaveiltiin ajavan koko yhteiskunnan etua, minkä takia alempien luokkien ihmiset voisivat olla yhteiskunnallisten asioiden suhteen olla hiljaa ja olla osallistumatta poliittiseen prosessiin. Puutarhakaupungin toteuttamisen Howard katsoi vaativan, kuten kahden hänen elinaikanaan toteutetun puutarhakaupungin rakentaminen todella vaatikin, juuri näiden yhteiskunnan eliitin jäsenten tukea, jotka oman toimintansa avulla olisivat johtamassa koko yhteiskuntaa parempaan uuteen aikakauteen puutarhakaupunkien ja niiden aikaansaaman yhteiskunnallisen muutoksen kautta.²¹⁶

Sekä Booth että Howard kannattivat myös anglosaksiselle poliittiselle ajattelulle ominaiseen tapaan hyvin heikkoa valtionhallintoa. Jos jostakin 1800-luvun brittiläisessä sisäpolitiikassa vallitsi laaja yhteisymmärrys, niin tästä. Niin konservatiivit, liberaalit, radikaalit kuin chartistit vastustivat voimakasta keskushallintoa. Howardiin varmaankin vaikutti tässä myös anarkistinen ajattelu Kropotkinin kautta, joskin on ymmärrettävää, että hän ei tätä tuo juurikaan esiin. Anarkistithan 1800-luvun lopulla harjoittivat paljon poliittista väkivaltaa pohjimmaisena tavoitteenaan kaataa vallitseva yhteiskuntajärjestys ja anarkismin yhdistäminen avoimesti ylempien yhteiskuntaluokkien tukea toteutuakseen vaativaan suunnitelmaan ei olisi ollut viisasta.

Howardin ratkaisu yhteiskunnan ongelmiin oli kuitenkin humaani ja vapaaehtoinen, perustuen siihen uskoon, että kun ihmisille annetaan mahdollisuus parempaan elämään, he tarttuvat siihen. Boothin ratkaisu taas oli autoritäärinen ja perustui pakottamiseen ja sortohallintoon. Hänen pessimistisemmän näkemyksensä mukaan osa väestöstä ei vapaaehtoisesti pyrkinyt parantamaan elämäänsä, vaan heidät oli siihen pakotettava, ja heidät oli ennen kaikkea pakotettava omaksumaan Boothin ja hänen yhteiskuntaluokkansa tärkeinä pitämät arvot. Tätä valinnanvapautta korostanut Howard ei olisi kyennyt hyväksymään, joten ei pidä ihmetellä, miksi hän Boothin sijaan teoksessaan nostaa esiin ohjatun muuttoliikkeen

²¹⁶ Vuonna 1902 Garden City Associationin jäsenenä oli 23 parlamentin jäsentä, 12 tehtailijaa, 3 piispaa ja 2 ylähuoneen jäsentä. Hall(2002), 97.

osalta aikalaisistaan taloustieteilijä Alfred Marshallin, jonka vapaaehtoisuuteen perustuva suunnitelma köyhien siirtämisestä Lontoosta aluksi pienteollisuutta ja sitten teollisuutta harjoittaviin kyliin edelsi Boothin suunnitelmaa viidellä vuodella.

12 Yhteenveto

Se mitä edellä on esitetty, jättäneek lukijalle jokseenkin sekavan kuvan, josta selkeiden johtopäätöksien vetäminen on hankalaa. En voi kieltää tätä. Mutta joitakin seikkoja edellä esitetystä nousee ylös. Jotkin Howardin työhön yleisimmin liitetyt esikuvat eivät välttämättä ole muodostaneet niin merkittävää roolia, kuin on esitetty. Etenkin tämä pätee Edward Bellamyn ja Pjotr Kropotkinin suhteen. Heidät mainitaan aina Howardin yhteydessä, mutta käytännön tasolla he ovat ehkä toimineet enemmän innoittajina, kuin suorina esikuvina, joilta Howard olisi saanut merkittäviä osia suunnitelmaansa. Kyse on yksinkertaisesti siitä seikasta, että yhtäläisyyksiä heidän työnsä ja Howardin puutarhakaupunkisuunnitelman osalta on kuitenkin jokseenkin vähän.

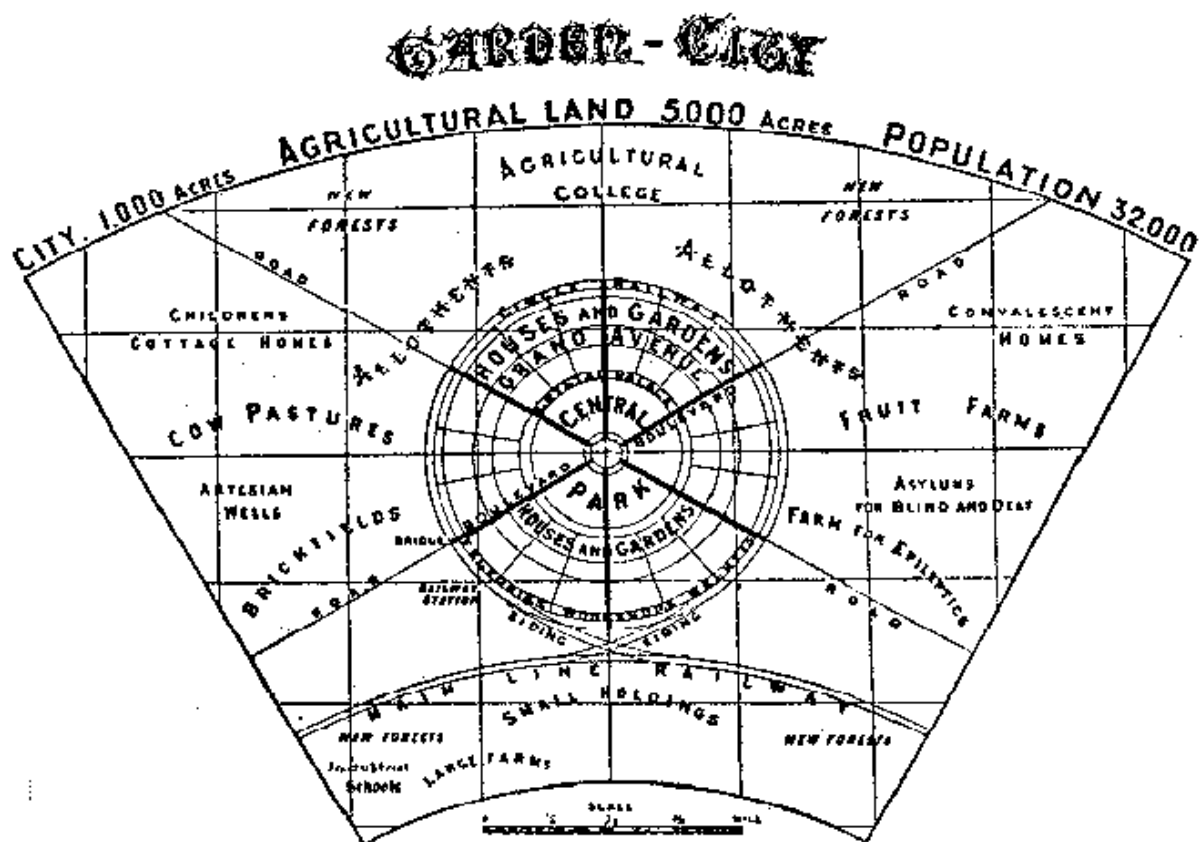
Teoksessaan Howard mainitsee auktoriteetteina omalle ajalleen varsin epätyypillisen suuren määrän henkilöitä, kun kyse on tämäläisestä tekstissä. Vaikutelmaksi minulle jää, että kyse on siitä, että Howard, joka itse oli kaikkea muuta kuin auktoriteetti julkaistessaan teoksensa, joutui turvautumaan tunnustettuihin auktoriteetteihin saadakseen työnsä vaikuttamaan vakuuttavammalta. Niissä tapauksissa kun Howard nimeää esikuvaksi jonkin vähemmän tunnetun henkilön, kuten Thomas Spencen, hän tukee tätä kuuluisimmalla nimellä, Spencen suhteen Herbert Spencerillä.

Howard tekee poikkeuksen Sir Benjamin Richardsonin suhteen, jota hän myöhemmin itse väitti varhaisimmaksi vaikutteen antajaksi työilleen. Howard ei mainitse Richardsonia muuten kuin teoksensa ensimmäisessä painoksessa tältä otetun lainauksen muodossa kappaleen alussa. Richardsonin oli omana aikanaan tunnettu henkilö ja kuuluisa lääkäri, joten hänen poisjättämisensä voidaan nähdä yllä esittämäni teorian suhteen jokseenkin kielteisenä. Tässä tapauksessa on kuitenkin nostettava esiin eräs seikka: Vaikka Howard teoksessaan painottikin saaneensa suunnitelmansa osat aiemmista suunnitelmista ja vain yhdistäneensä ne, hän kuitenkin samalla väittää tutustuneensa näihin mainitsemiinsa aiempiin suunnitelmiin vasta edettyään jo pitkälle omansa suhteen. Kuitenkin Richardsonin työhön hän tutustui jo hyvin varhain, pian sen julkaisun jälkeen vuonna 1876, joten Richardsonin suhteen Howardin olisi ollut pakko myöntää tutustumisen Richardsonin työhön edeltäneen sitä, kun hän alkoi suunnittelemaan omaa suunnitelmaansa.

Näin ollen vaikuttaisi siltä, että Howard ei ollut aivan yhtä vaatimaton, kuin on esitetty. Sen lisäksi voidaan todeta, että vaikka väite siitä, että Pjotr Kropotkin olisi ainoa hänen työhönsä suoraan vaikuttanut manner-eurooppalainen ajattelija, olisikin totta, voidaan väittää Howardin työssä olevan kuitenkin monia piirteitä, jotka liittävät hänet myös edeltävään manner-eurooppalaiseen ajatteluun, kuten ranskalaisten Claude-Nicolas Ledoux'n ja Charles Fourierin työhön. Erityisesti Fourierin ja Howardin työn välillä vaikuttaa olleen varsin paljon yhtäläisyyksiä, jotka voivat kertoa ainakin Fourierin epäsuorasta vaikutuksesta Howardin ajatteluun. Kuitenkin tähän asti Fourierin nimeä ei ole tavattu mainita tutkimuskirjallisuudessa merkittävässä roolissa Howardin yhteydessä.

Lopputulokseksi jää mielestäni, että Howardin edeltäjiltään kaupunkisuunnittelun ja yhteiskuntasuunnittelun – jos tässä tutkielmassa käsiteltyjä utopioita voi sellaisia kutsua - alalla saama perintö on laajempi kuin yleensä esitetään, ja että joidenkin hänen esikuviansa merkitystä on yliarvioitu toisten kustannuksella, joidenkin hänen suhteensa merkityksellisten esikuvien tullessa taas usein kokonaan unohdetuiksi.

Liite 1: Howardin puutarhakaupunki ympäröivine maaseutuneineen:

Lähdeluettelo

Alkuperäislähteet:

Booth, Charles: *Life and Labour of the People in London. First Series: Poverty I: East, Central and South London. Revisited Edition [1902]*. New York: Augustus M. Kelley * Publishers 1969(1. laitoksen 1. painos 1889).

Buckingham, James Silk: *National Evils and Practical Remedies. With the Plan of a Model Town*(1849). (Sisältää Alkuperäisteoksen sivut 183-199:).
<http://www.library.cornell.edu/Reps/DOCS/buckham.htm>, luettu 14.05.2008.

Fourier, Charles: *The Establishment of a Trial Phalanx*(teoksesta *Théorie de l'unité universelle*, 1822). Julkaistu teoksessa *The Utopian Vision of Charles Fourier. Selected Texts on Work, Love, and Passionate Attraction*(1972).
<http://www.marxists.org/reference/archive/fourier/works/ch19.htm>, luettu 14.05.2008.

Howard, Ebenezer: *Garden Cities of To-morrow*. Lontoo: Faber and Faber Ltd 1960(Julkaistu 1. kerran nimellä *Tomorrow: Peaceful Path to Real Reform*, 1898.)

Kingsley, Charles: *Great Cities and Their Influence for Good and Evil*, teoksessa Kingsley, Charles:*Sanitary and Social Lectures and Essays* .Lontoo: 1880.

Morris, William: *Huomispäivän uutisia*(*News from Nowhere*, 1890). Turku: Savukeidas 2008.

Richardson, Benjamin W.: *Hygeia, or the City of Health*. 1876.

Tutkimuskirjallisuus:

Abercrombie, Patrick: *Town and Country Planning. Third Edition*. Revised by Rigby Childs. Lontoo: Oxford University Press 1967(3. edition 1. painos 1959, 1. editio 1933).

Briggs, Asa: *Public Opinion and Public Health in the Age of Chadwick*, teoksessa Briggs, Asa: *The Collected Essays of Asa Briggs. Volume II: Images, Problems, Standpoints, Forecasts*. Brighton: The Harvester Press 1985.

Briggs, Asa: *Victorian Cities*. Watford: Odhams Book Limited 1965(1. painos 1963).
Briggs, Asa: *Victorian People. A Reassessment of Persons and Themes 1851-67*. Harmondsworth: Penguin Books 1977(1. painos 1954).

Crowther, M. A.: *The Workhouse System 1834-1929. The history of an English social institution*. Cambridge: Methuen 1981.

Frei, Hans: *Poverty and architecture* (Julkaistu alunperin *Hochparterre*-lehden toukokuun 2005 numerossa.) http://www.hans-freiarch.ch/texts_poverty.html, luettu 15.05.2008.

Fishman, Robert: *Bourgeois Utopias: The Rise and Fall of Suburbia*. New York: Basic Books, Inc. 1987.

Fishman, Robert: *Urban Utopias in the Twentieth Century. Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright and Le Corbusier*. New York: Basic Books Inc. 1977.

Gould, Peter C.: *Early Green Politics. Back to Nature, Back to Land, and Socialism in Britain 1880-1900*. Brighton: The Harvester Press 1988.

Hall, Peter: *Cities of Tomorrow. Third Edition.* Padswtow: Blackwell Publishing 2002(1. edition 1. painos 1988).

Hall, Peter ja Ward, Colin:*Sociable Cities. The legacy of Ebenezer Howard.* Chichester: John Wiley & Sons 2000(1. painos 1998).

Hall, Peter:*Urban and Regional Planning. Second Edition.*Thetford: George Allen & Unwin 1985(1. painos 1982, 1. laitoksen 1. painos 1975).

Hayden, Dolores:*Building Suburbia: Green Fields and Urban Growth, 1820-2000.* New York: Vintage Books 2004(1. painos 2003.)

Hoskins, W.G.: *The Making of the English Landscape.* Lontoo: Penguin Books i.v. (aikaisintaan 1992, 1. painos 1955).

Jackson, Kenneth T.: *Greengrass Frontier. The Suburbanization of the United States.* New York: Oxford University Press 1987(1. painos 1985).

Joutsivuo, Timo ja Kekäläinen, Markku: *Kaupunki historian kuvastimessa antiikista 1900-luvun alkuun,* teoksessa Joutsivuo, Timo ja Kekäläinen, Markku(toim.): *Kaupunkikuvia ajassa.* Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura 2005.

Middleton, Robin(toim.): *The Beaux-Arts and nineteenth-century French architecture.* Lontoo: Thames & Hudson 1984.

Owen, David: *The Government of Victorian London 1855-1889. The Metropolitan Board of Works, the Vestries and the City Corporation.* Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press 1982.

Pevsner, Nikolaus: *Euroopan arkkitehtuurin historia(An Outline of European Architecture,* 1945, 1963). Helsinki: Otava i.v.

Pevsner, Nikolaus: *The Sources of Modern Architecture and Design*. Lontoo: Thames and Hudson 1989(1. painos 1968).

Rothko, Ralf: *Interactions between railways and cities in nineteenth-century Germany: some case studies*, teoksessa Rothko, Ralf ja Polino, Marie-Noëlle(toim.): *The City and the Railway in Europe*. Aldershot: Ashgate 2003, 3-27.

Rothko, Ralf ja Polino, Marie-Noëlle: *Introduction: The city and the railway in Europe*, teoksessa Rothko, Ralf ja Polino, Marie-Noëlle(toim.): *The City and the Railway in Europe*. Aldershot: Ashgate 2003, xvii-xxxvi.

Stafford, William: *Socialism, radicalism and nostalgia. Social criticism in Britain, 1775-1830*.

Smith, F. B.: *The People's Health 1830-1910*. London: Croom Helm 1979.

Stewart, Robert: *Party & Politics, 1830-1852*. Hong Kong: Macmillan 1989.

Summerson, John: *The Architecture of the Eighteenth Century*. Lontoo: Thames and Hudson 1986(1. painos 1969).

Thompson, F. M. L.: *Town and City*, teoksessa Thompson, F. M. L.(toim.): *The Cambridge Social History of Britain. Volume I: Regions and communities*. Avon: Cambridge University Press 1990.

Waller, P.J.: *Town, City, and Nation. England 1850-1914*. Oxford: Oxford University Press 1983.

Winter, James: *London's Teeming Streets 1830-1914*. Lontoo: Routledge 1993.

Wohl, Anthony S.: *Endangered Lives. Public Health in Victorian Britain*. London: J. M. Dent & Sons Ltd. 1983.

Wohl, Anthony S.: *Unfit for Human Habitation*, teoksessa Dyos, H. J. & Wolff, Michael: *The Victorian City. Volume 2: Images and Realities*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul 1973.